

« Η απεργία των 100 ημερών».
Παρουσίαση της απεργίας του Ε.Δ.Π.
του Πανεπιστημίου Αθηνών ενάντια στο νόμο 815/78
και η διαμόρφωση του ελληνικού πανεπιστημίου στην μεταπολίτευση.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΑΚΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ-ΜΑΡΙΑ

Αθήνα 2018

Ευχαριστίες.

Αυτή η εργασία δεν θα ήταν εφικτό να πραγματοποιηθεί χωρίς την γενναιοδωρία και την ουσιαστική συμμετοχή των συνεντευξιαζόμενων, οι οποίες/-οι πρόσφεραν το χρόνο τους, τις αφηγήσεις τους και ένα μικρό μέρος από την πλούσια ιστορία της ζωής τους απλόχερα. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στην επόπτριά μου, Δήμητρα Λαμπροπούλου καθώς και τους καθηγητές Βαγγέλη Καραμανωλάκη και Ελένη Φουρναράκη, για την ουσιαστική καθοδήγηση και τις γόνιμες παρατηρήσεις τους.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τις φίλες και συναδέλφισσες Γεωργία Κορρέ, Μαρίνα Δημητριάδη, Εύα Παπαϊωάννου, Ευαγγελία Νάτσικα καθώς και τον φίλο και συνάδελφο Κυριάκο Μποτώνη για την αμέριστη συμπαράσταση, τους γόνιμους προβληματισμούς και την έμπρακτη βοήθεια που πρόσφεραν καθ' όλη τη διάρκεια της ενασχόλησής μου με τη παρούσα διπλωματική εργασία. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον συνεταιρισμό Από κοινού: Ψυχοκοινωνική ενδυνάμωση και ψυχοθεραπεία, στον οποίο εργάζομαι, για την κατανόηση και την διευκόλυνση. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου. Χωρίς την έμπρακτη υποστήριξή τους δε θα μπορούσε να ολοκληρωθεί η ολοκλήρωση των σπουδών μου.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφιερώνεται στο δημόσιο και δωρεάν πανεπιστήμιο και σε όσους/-ες το υπερασπίστηκαν και θα συνεχίζουν να το υπερασπίζονται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ο : Αναδιάρθρωση της παιδείας 1974-1977.	8
α. Η πορεία της συζήτησης για αναδιάρθρωση της παιδείας μετά τη δικτατορία.	9
β. Ο νόμος 815/78.	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ο : Η διαμόρφωση του κλάδου του Ε.Δ.Π.	16
α. Ιστορικό της ίδρυσης του κλάδου του Ε.Δ.Π.	19
β. Το συνέδριο της Κομοτηνής το 1975 και οι στόχοι του κλάδου για την αναδιάρθρωση της παιδείας.	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ο : Η απεργία των 100 ημερών - Ιστορικό απεργίας.	26
α. Η απόφαση για απεργία ενάντια στον νόμο 815/78 και τα αιτήματα του Ε.Δ.Π. για ενιαίο φορέα διδασκόντων	

και νομιμότητα.	26
β. Περιγραφή των γεγονότων κατά την διάρκεια της απεργίας.	30
γ. Συμπαράσταση και αντιδράσεις.	36
γ.1. Οι θέσεις της κυβέρνησης και των κομμάτων σε σχέση με το νόμο 815/78 και την απεργία.	36
γ.2. Η στάση των καθηγητών και των φοιτητών.	41
γ.3. Η στάση των μέσων μαζικής ενημέρωσης και του κλάδου μέσα από τον τύπο της εποχής.	47
γ.4. Στάση καλλιτεχνικού κόσμου.	50
δ. Το τέλος της απεργίας και οι καταλήψεις του 1979.	51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ο : Συμπεράσματα - Η σημασία της «απεργίας των 100 ημερών» και ο εκδημοκρατισμός του ελληνικού πανεπιστημίου στην μεταπολίτευση.	55
α. Η σημασία της απεργίας ενάντια στον νόμο 815/78 για το Ε.Δ.Π. και το Πανεπιστήμιο.	55
β. Η σημασία της απεργίας του Ε.Δ.Π. στη διαμόρφωση του νόμου 1268/82 του 1982.	60

ΕΠΙΛΟΓΟΣ	67
-----------------	----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	70
---------------------	----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	90
------------------	----

Φωτογραφικό υλικό και σκίτσα σχετικά με την απεργία
όπως δημοσιεύτηκαν στις εφημερίδες της εποχής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα γίνει μία προσπάθεια ανάλυσης της λεγόμενης «απεργίας των εκατό ημερών» του κλάδου του Επιστημονικού Διδακτικού Προσωπικού στα ελληνικά Πανεπιστήμια, από τον Φεβρουάριο ως τον Μάιο του 1978, μέσα από την συγκεκριμένη ιστορική και πολιτική περίοδο. Το αρχικό κίνητρο για την εκπόνηση μιας εργασίας για την απεργία των εκατό ημερών προέκυψε από το βασικό ερώτημα πώς αυτή η απεργία, διάρκειας τριών μηνών, επηρέασε την διαμόρφωση του μεταπολιτευτικού πανεπιστημίου. Επίσης, βασικό ερώτημα της παρούσας εργασίας είναι πώς και κατά πόσο, η απεργία του Ε.Δ.Π. επηρέασε στην εκπαιδευτική μεταρύθμιση του 1982, με τον νόμο 1268/82, ο οποίος καταργήθηκε, στην ουσία με τον νόμο 4009/11 του 2011.

Βασικός στόχος αυτής της έρευνας είναι, μέσα από αυτό το παράδειγμα της απεργίας του Ε.Δ.Π., να δούμε αυτή τη μαζική προσπάθεια των πανεπιστημιακών φορέων για εκδημοκρατισμό στο χώρο της παιδείας και το αν και πώς το αίτημα αυτό συνδέεται με τα ευρύτερα αιτήματα της αποχουντοποίησης. Σκοπός είναι να δούμε πώς διαμορφώνονται οι συνθήκες για αναδιάρθρωση της παιδείας, μέσα στο κλίμα της πρώτης περιόδου της μεταπολίτευσης, πώς είναι τα πανεπιστημιακά ιδρύματα εκείνη την εποχή και πώς γίνεται η αρχή ενός προβληματισμού σχετικά με τα θεσμικά ζητήματα του πανεπιστημίου. Ένα από τα ερωτήματα που τέθηκαν ήταν αν οι αντιδράσεις σε αυτή την απεργία και οι διεκδικήσεις γίνονται με νέους όρους και χαρακτηριστικά, σε σχέση με το ρεπερτόριο δράσης των απεργιών μέχρι εκείνη την εποχή, πώς διαμορφώνεται η αμφισβήτηση απέναντι στις θέσεις εξουσίας, όπως εκφράστηκαν μέσα στα πανεπιστήμια, αλλά και να δούμε αναλυτικότερα την εμφάνιση του Επιστημονικού Διδακτικού Προσωπικού, ενός νεοσύστατου κλάδου για την εποχή, πώς αυτός γίνεται εμφανής και μαζικός για πρώτη φορά ως ένα τμήμα του πανεπιστημιακού κινήματος, πώς συστήνεται και πώς τα αιτήματα και η ίδια η απεργία, εκφράζουν τα αιτήματα του πανεπιστημίου και αν συνδέονται με τα αιτήματα της εποχής για αποχουντοποίηση.

Ως αφετηρία θα εξετάσουμε τι οδήγησε σε αυτή την απεργία, τα πρώτα χρόνια και τις πρώτες προσπάθειες των μεταπολιτευτικών κυβερνήσεων για αναδιάρθρωση της παιδείας και ποιος ήταν ο ρόλος των 4.500 βοηθών και επιμελητών μέσα στο πανεπιστήμιο. Ποια ήταν η στάση του συλλογικού τους οργάνου σε όλη αυτή την προσπάθεια διαμόρφωσης νόμων για τα πανεπιστήμια, καθώς θα δούμε και το χρονικό της ίδιας της απεργίας, τι έγινε, δηλαδή, εκείνες τις 100 ημέρες που κράτησαν οι κινητοποιήσεις, μέσα από τις συνελεύσεις και τις αποφάσεις του κλάδου. Ακόμα, πώς

αυτές οι αποφάσεις πλαισιώθηκαν από τους απεργούς, πώς κινητοποιήθηκαν και θα δούμε την εξέλιξη των αιτημάτων κατά την διάρκεια της απεργίας. Τέλος, θα εξετάσουμε τις αντιδράσεις των διδασκόντων και όλης της πανεπιστημιακής κοινότητας καθώς και της κυβέρνησης και την στάση των κομμάτων στην απεργία και στα αιτήματα του κλάδου, πώς διαμορφώνεται η νέα σχέση εντός του πανεπιστημίου, η αναθεώρηση ιεραρχιών και οι σχέσεις καθηγητών φοιτητών. Μέσα από την αλλαγή στις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εποχής θα δούμε πώς η απεργία, πρώτη στην μεταπολιτευτική περίοδο τόσο μεγάλης διάρκειας, επέδρασε στην πορεία του πανεπιστημίου στην μεταπολίτευση και στην κατάργηση, εν τέλει, του νόμου 815/78 καθώς και στην δημιουργία του νόμου 1258/82, ο οποίος διαμόρφωσε το ελληνικό πανεπιστήμιο μέχρι την αντικατάστασή του από τον νόμο 4009/11 του 2011.

Από τα αρχικά ερωτήματα πάνω σε αυτή την έρευνα ήταν η σημασία της απεργίας για την εποχή, δηλαδή η σημασία της ως προς την διαμόρφωση νόμων και γενικότερα της συλλογικής κουλτούρας εντός του ελληνικού πανεπιστημίου. Ακόμα το κατά πόσο και με ποιον τρόπο διαμορφώθηκε η αμφισβήτηση στους θεσμούς και στην ιεραρχία εντός της πανεπιστημιακής κοινότητας, από κομμάτια της κοινωνίας και πώς αυτή η απεργία και ο κλάδος τα ανέδειξε. Η έντονη αλλαγή της πολιτικής κατάστασης με την πτώση της δικτατορίας έφερε την ανάγκη αποτίναξης κάθε μορφής θεσμών και αντιλήψεων που συμβόλιζαν εκείνην την περίοδο. Ο κλάδος του Ε.Δ.Π., αποτελούμενος από ανθρώπους που ήταν φοιτητές κατά την περίοδο της δικτατορίας ή φοιτητές του εξωτερικού που, γυρίζοντας στην Ελλάδα, έφεραν μαζί τους την κουλτούρα ενός δημοκρατικού πανεπιστημίου, εξέφρασε μέσα σε αυτό το κλίμα την ανάγκη εκδημοκρατισμού της χώρας, μέσα στα πανεπιστημιακά ιδρύματα.

Ως υλικό της έρευνας χρησιμοποιήθηκε δευτερογενής βιβλιογραφία που έχει γραφτεί για τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις από το 1974 και μετά, αλλά δόθηκε βάση στα ίδια τα γραπτά των μελών του κλάδου είτε μέσα σε συλλογικούς τόμους και κείμενα, είτε σε άρθρα, σε εφημερίδες και περιοδικά τόσο την περίοδο που εξετάζουμε όσο και μεταγενέστερα. Από άποψη πρωτογενούς υλικού, η αρθρογραφία στην εφημερίδα *Η Αυγή* ήταν καθοριστική, αφού όλη την περίοδο της απεργίας αλλά και πριν απ' αυτήν, φιλοξενούσε καθημερινά άρθρα, από δημοσιογράφους και μέλη του κλάδου του Ε.Δ.Π., δίνοντας μία πολύ καλή πρώτη εικόνα των γεγονότων και διαμορφώνοντας ένα ημερολόγιο της απεργίας. Πέρα από την αρθρογραφία και σε άλλες εφημερίδες της εποχής, πολύ σημαντικά ήταν και τα ολοσέλιδα αφιερώματα στην ίδια την απεργία, όχι μόνο την περίοδο εκείνη αλλά και αφιερώματα που έγιναν χρόνια αργότερα, με διάλογο των μελών του κλάδου. Αν και η αρχική διάθεση ήταν αυτή η έρευνα να βασιστεί και σε πρωτότυπο ιδιωτικό αρχείο μελών του

κλάδου, κάτι τέτοιο δε κατέστη δυνατό. Παρ' όλα αυτά, ένα μεγάλο κομμάτι της έρευνας στηρίχτηκε σε προφορικές μαρτυρίες μελών του τότε κλάδου, επιβεβαιώνοντας πολλές από τις υποθέσεις και τα στοιχεία που είχαν ήδη βρεθεί από το πρωτογενές υλικό, αλλά και δίνοντας στοιχεία και το κλίμα της εποχής που χρειαζόταν για την κατανόηση του πλαισίου μέσα στο οποίο εξελίχθηκε η απεργία των εκατό ημερών.

Με βάση τα παραπάνω ερωτήματα, η παρούσα διπλωματική εργασία στο πρώτο κεφάλαιο πραγματεύεται την αναδιάρθρωση της παιδείας από την πρώτη μεταπολιτευτική κυβέρνηση του 1974 μέχρι και το 1977 και την πορεία της συζήτησης για αναδιάρθρωση της παιδείας μετά τη δικτατορία. Αναφερόμαστε αναλυτικότερα στον νόμο 815/78 και στο τι ακριβώς περιλάμβανε αλλά και στις αντιδράσεις που ακολούθησαν. Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύεται η διαμόρφωση του κλάδου του επιστημονικού διδακτικού προσωπικού, το ιστορικό της ίδρυσής του με όλα τα συνέδρια, τα συμβούλια και τις συνελεύσεις που οδήγησαν στην οργάνωση του κλάδου και στην διαμόρφωση των θέσεών τους με βάση τον ρόλο τους στα πανεπιστήμια καθώς και των αιτημάτων τους σε σχέση με τον νόμο για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Σε αυτό το κεφάλαιο βλέπουμε πώς διαμορφώθηκαν σταδιακά τα αιτήματα που οδήγησαν στην απόφαση για απεργία, ενώ στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται όλο το ιστορικό των τριών μηνών, τα ίδια τα αιτήματα και η σημασία τους για τον κλάδο και τα πανεπιστήμια. Αναλύονται οι αποφάσεις που λαμβάνονταν από τα κεντρικά συμβούλια και τις συνελεύσεις του κλάδου κάθε εβδομάδα αλλά και οι συμπαραστάσεις και οι αντιδράσεις σε αυτές τις κινητοποιήσεις του κλάδου, τόσο από πανεπιστημιακούς φορείς, καθηγητές κατέχοντες έδρα και φοιτητές, όσο και από την κυβέρνηση και τα άλλα κόμματα της Βουλής σε όλη την διάρκεια της απεργίας. Το κεφάλαιο αυτό κλείνει με την λήξη της απεργίας και τις αποφάσεις του κλάδου για περαιτέρω κινητοποιήσεις και δράσεις και με την είσοδο των κινητοποιήσεων των φοιτητών ενάντια στον νόμο 815/78 και τις μεγάλες καταλήψεις των φοιτητών του 1979. Τέλος, η περίοδος από το 1979 μέχρι και το 1982, με την ψήφιση του νόμου 1268/82, μελετάται ξεχωριστά στο τέταρτο κεφάλαιο, τόσο για να κατανοήσουμε την σημασία της απεργίας των εκατό ημερών για το μεταπολιτευτικό πανεπιστήμιο όσο και την σημασία της στις διαδικασίες για την διαμόρφωση του νόμου 1268/82 του 1982.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο : Αναδιάρθρωση της παιδείας 1974-1977

Πιο γενικά για την εποχή, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο χώρος του πανεπιστημίου, μέχρι και το 1967, αλλά και κατά την διάρκεια της δικτατορίας, και πριν απ' αυτήν, επιτελούσε έναν ρόλο «αναπαραγωγής της κυρίαρχης ιδεολογίας» με ορισμένα δείγματα επιστημονικής αμφισβήτησης (Παπαδημητροπούλου, *Ο Πολίτης*, 1978:18). Η περίοδος από τα τέλη του 1960 μέχρι και την πτώση της δικτατορίας, αποτέλεσε, παρ' όλ' αυτά, μια αφορμή για «συζήτηση μέσα στους επιστημονικούς χώρους και παρατηρείται μια στροφή στις κοινωνικές επιστήμες»¹ (στο ίδιο: 20). Το κλίμα αμφισβήτησης, την περίοδο της δικτατορίας, με την είσοδο νέων επιστημόνων από το εξωτερικό, διαμορφώνει από την αρχή της μεταπολίτευσης, μέσα στο γενικότερο αίτημα για αποχουντοποίηση, έντονο συνδικαλισμό. Στα πανεπιστήμια αυτή η αμφισβήτηση εκφράστηκε έντονα μέσω του φοιτητικού κινήματος, το οποίο έθεσε ζητήματα ως προς τους θεσμούς και την λειτουργία του πανεπιστημίου και ήρθε σε αντίθεση με την στάση τμήματος των πανεπιστημιακών καθηγητών που είχαν έδρα, οι οποίοι κατά την διάρκεια της χούντας κατηγορήθηκαν από τους φοιτητές ότι «δεν επιδίωξαν μετωπική σύγκρουση» (στο ίδιο:24). Η άνθηση των νέων επιστημών, με την παράλληλη είσοδο προσωπικού από το εξωτερικό, έθεσε καινούρια ζητήματα και η νέα ακαδημαϊκή και επιστημονική κοινότητα «διεκδίκησε μια ακαδημαϊκά αυθύπαρκτη παρουσία.» (Γαβρόγλου, συνέντευξη, 29 Ιανουαρίου, 2018:7). Τίθεται, έτσι, έντονα το ζήτημα της αναδιάρθρωσης της παιδείας ως μείζον θέμα, της «αποτίναξης» κάθε στοιχείου της δικτατορικής περιόδου, όπως το σύστημα της έδρας, με τις περισσότερες μεταρρυθμίσεις, όμως, να μην κάνουν τις διαθρωτικές αλλαγές που ζητούνταν από τον χώρο του πανεπιστημίου και να θεωρούνται ως «συνέχεια» προηγούμενων νόμων και ρυθμίσεων που δεν ανταποκρίνονταν στα τότε δεδομένα της εποχής (στο ίδιο:19).

Στην ατζέντα της πολιτικής μεταρρύθμισης, από τις πρώτες εκλογές του 1974, μπαίνει η ανάγκη βελτίωσης των δομών και των θεσμών με βάση τις ανάγκες της εποχής, καθώς και η ανάπτυξη τομέων της παιδείας με έμφαση στις θετικές επιστήμες και στην βελτίωση του

1

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η λειτουργία της Παντείου σχολής, που λειτουργούσε χωρίς έδρα πολιτικής επιστήμης πριν το 1965, η οποία έδρα καταργείται την περίοδο της δικτατορίας (Ρήγος, *Η Αυγή*, 1978:20).

περιεχομένου σπουδών ειδίκευσης, δηλαδή τα μεταπτυχιακά προγράμματα. Ακόμα, με την αύξηση του ποσοστού εισαχθέντων φοιτητών τίθεται το ζήτημα προσαρμογής των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στα νέα αριθμητικά δεδομένα και η προώθηση θεσμών και μεθόδων για τη διασφάλιση της αναπαραγωγής της αστικής ιδεολογίας, καθώς και η οικοδόμηση ενός μηχανισμού για προώθηση της πολιτικής της κυβέρνησης με ταυτόχρονο έλεγχο της αυξημένης συνδικαλιστικής δράσης. Σε αυτόν τον κυβερνητικό στόχο εντάσσεται και ο νόμος 815/78.

Σύμφωνα με τον Αθανάσιο Ταλιαδούρο, η πορεία των σχεδίων νόμων, που ακολούθησε η κυβέρνηση Καραμανλή κατά την περίοδο 1974-1981, χωρίζεται σε τρεις κύριες φάσεις. Με την λήξη της δικτατορίας ξεκινάει η πρώτη φάση αυτής της προσπάθειας αναδιάρθρωσης, μέχρι και το 1977, όπου γίνονται οι πρώτες κινήσεις ανασυγκρότησης και διαμόρφωσης νόμων και επιμέρους σχεδιασμού σε σχέση με την παιδεία, φτάνοντας στην περίοδο 1977-1978, με την δεύτερη τετραετία της Ν.Δ. Την δεύτερη αυτή περίοδο, η οποία εξετάζεται αναλυτικότερα στην παρούσα εργασία, χαρακτηρίζει η προσπάθεια δημιουργίας ενός νόμου-πλαισίου για τα πανεπιστήμια, η οποία στην ουσία τελειώνει με την ψήφιση του νόμου 815/78 και οδηγεί στην μετά τον νόμο 815/78 εποχή, με έντονες κινητοποιήσεις και την τελική κατάργηση του νόμου. Η τρίτη περίοδος κλείνει με την ψήφιση του πρώτου ολοκληρωμένου κυβερνητικού σχεδίου στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή Παιδείας, τον Μάιο του 1981, που οδήγησε στον νόμο 1268 του 1982, επί ΠΑ.ΣΟ.Κ. (Ταλιαδούρος, 1983:2).

Η περίοδος αυτή της μεταπολίτευσης, «ιδίως από το 1976 και ύστερα χαρακτηρίζονται από συγκρούσεις ανάμεσα σε ομάδες που πιέζουν για αλλαγή, για ισότητα, εκδημοκρατισμό και κοινωνική δικαιοσύνη, και σε ομάδες που πιέζουν για συντήρηση, αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα.» με την πρώτη φάση της μεταπολίτευσης, από το 1974 έως το 1978, να συνοψίζεται σε συνάρτηση με δύο κεντρικά ζητήματα: Πώς το πανεπιστήμιο θα μπορούσε να λειτουργήσει με διαφορετικούς όρους, μιας και η πτώση της χούντας διαμόρφωσε μια νέα συνθήκη για ριζικές αλλαγές, και πώς η νέα γενιά, που αποτελούσε πλέον έναν υπολογίσιμο παράγοντα στον πανεπιστημιακό χώρο, θα μπορούσε να έχει φωνή στη διαμόρφωση του μεταπολιτευτικού πανεπιστημίου (Δημαράς, 2013:275).

α.Η πορεία της συζήτησης για αναδιάρθρωση της παιδείας μετά τη δικτατορία

Η περίοδος μετά την δικτατορία εντός του πανεπιστημίου θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ένα σύνολο διεκδικήσεων τόσο εντός όσο και εκτός του πανεπιστημιακού χώρου. Από την μια πλευρά,

το αίτημα μιας κοινωνίας για απόλυτο εκδημοκρατισμό των θεσμών και από την άλλη, ένα φοιτητικό κίνημα, το οποίο έχοντας στην πλάτη του τους αναγνωρισμένους πλέον αγώνες 7 χρόνων κατά την διάρκεια της δικτατορίας και με την μαζικοποίησή του την ίδια περίοδο, θέτει επιτακτικά και συγκεκριμένα το ζήτημα της αποχουντοποίησης και του εκδημοκρατισμού της πανεπιστημιακής ζωής. Το ζήτημα της αποχουντοποίησης στα εκπαιδευτικά ιδρύματα τέθηκε εξ αρχής και «στηρίχτηκε σε συντακτική πράξη "Περί αποκαταστάσεως της νομιμότητος εις τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα" » με την τιμωρία ενενήντα επτά υφηγητών και καθηγητών, από τους συνολικά εξιακόσους ογδόντα πέντε και με οριστική απόλυση για τους μισούς από αυτούς (Δημαράς, 2013:252). Το πανεπιστήμιο, ως όργανο ταυτισμένο με την αναπαραγωγή της ιδεολογίας της άρχουσας τάξης μπαίνει αυτή την περίοδο σε μια νέα φάση αναπροσδιορισμού των δομών του σύμφωνα με τα καινούρια δεδομένα της εποχής. «Το προοδευτικό κίνημα, που μέχρι την μεταπολίτευση κατέκρινε την πολιτική τοποθέτηση του καθηγητικού κατεστημένου και τον αποκλεισμό των λαϊκών μαζών από την ανώτατη εκπαίδευση», με την αύξηση της ένταξης φοιτητών στα πανεπιστήμια, έδινε και έναν νέο ταξικό προσανατολισμό στην ακαδημαϊκή γνώση, αμφισβητώντας «τόσο τη λειτουργία του πανεπιστημίου όσο και το ίδιο το έργο που παράγεται μέσα σε αυτό, αποκτώντας ουσιαστική μορφή και περιεχόμενο μιας και συνδέεται άμεσα πια με συγκεκριμένες κοινωνικές ανάγκες» (Μαρτίνογ, *Αντί*, 1978, τ. 99:8).

Η περίοδος 1974-1977, όπως αναφέρεται και παραπάνω, χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια δημιουργίας ενός καταστατικού χάρτη για τα Α.Ε.Ι. της χώρας. Ήδη από τον Αύγουστο του 1974 έχουν αρχίσει οι προετοιμασίες για αυτήν την εξέλιξη, με τη δημιουργία επιτροπής για «τη μελέτη και την αναθεώρηση του οργανικού νόμου για τα Α.Ε.Ι.»² (στο ίδιο:2). Σε αυτή την επιτροπή συζητήθηκε η συμμετοχή του διδακτικού προσωπικού για την εκλογή διδασκόντων και η εκπροσώπηση του Επιστημονικού Βοηθητικού Προσωπικού, καθώς και η συμμετοχή των φοιτητών στα συλλογικά όργανα των Α.Ε.Ι. για προς την λήψη αποφάσεων. Στην πραγματικότητα διατηρούνταν ο νόμος 5343/1932,³ με την προσθήκη κάποιων τροποποιήσεων. Εντέλει, τα ζητήματα που διαχωρίζουν αυτή την προσπάθεια μεταρρύθμισης από την προηγούμενη περίοδο και απαντούν στα νέα αιτήματα της εποχής είναι η νομοθετική κατοχύρωση του πανεπιστημιακού

² Δημιουργείται και μια δεύτερη ανάλογη επιτροπή και τον Δεκέμβριο του 1974.

³ Ο νόμος 5343/1932 «Περί Οργανισμού του Πανεπιστημίου Αθηνών» εντάσσεται στο πλαίσιο του αστικού εκσυγχρονισμού της κυβέρνησης του Ελευθέριου Βενιζέλου την τετραετία 1928-1932 και «αποτελέσε τον μακροβιότερο πανεπιστημιακό οργανισμό του 20ου αιώνα στην Ελλάδα – ίσχυσε ουσιαστικά μέχρι το 1982» και μετά την επαναφορά του το 1942 έπειτα από την κατάργησή του κατά την διάρκεια της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου του 1936 (Γαβρόγλου, 2014: 222).

ασύλου, η κατάργηση της έδρας και η συμμετοχή των φοιτητών και του Ε.Δ.Π. στα συλλογικά όργανα του πανεπιστημίου. Σε όλη αυτή την προσπάθεια δεν προτείνεται κάποιο νέο μοντέλο πανεπιστημίου, αφού δεν τίγονται ζητήματα των Α.Ε.Ι., όπως τι επίπεδο γνώσης παράγουν, καθώς και καμία πρόταση για θεσμική αναδιοργάνωση του διδακτικού φορέα και «εφαρμογή νέων θεσμών που θα διέπουν τις σχολές των Πανεπιστημίων» (στο ίδιο:3-8).

Επίσης, γίνεται μια προσπάθεια «εκκαθάρισης» της πανεπιστημιακής κοινότητας από τους καθηγητές που συνεργάστηκαν με τη χούντα, με την «σύσταση επιτροπής αποχουντοποίησης», στην οποία συμμετέχουν και φοιτητές. Πάνω στο ζήτημα της αποχουντοποίησης του πανεπιστημίου τίθεται η ολοκληρωμένη αντιπρόταση των μελών του Ε.Δ.Π., στο συνέδριο στην Κομοτηνή το Νοέμβριο του 1975, όπου ξεκινάει η συζήτηση, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω, για μια σειρά διεκδικήσεων, όπως ήταν η κατάργηση της έδρας στα πανεπιστήμια και η δημιουργία ενιαίου φορέα διδασκόντων, ώστε να διασφαλιστεί ο μη γραφειοκρατικός χαρακτήρας του πανεπιστημίου. Το Ε.Δ.Π., ως συντονισμένος για πρώτη φορά κλάδος, θέτει στην ουσία το ζήτημα της αποχουντοποίησης και τη βελτίωσης των σπουδών στα ελληνικά πανεπιστήμια.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε πως οι πρώτες κυβερνητικές κινήσεις για τη διαμόρφωση της νέας πολιτικής στα θέματα των Α.Ε.Ι λειτούργησαν ως αφορμή για την έναρξη ενός προβληματισμού σχετικά με τα θεσμικά ζητήματα, ο οποίος έγινε όλο και πιο έντονος στον δημόσιο λόγο. Τέθηκαν νέοι προβληματισμοί για το φοιτητικό κίνημα, οι αντιδράσεις και οι διεκδικήσεις έλαβαν νέο περιεχόμενο και χαρακτηριστικά, που αφορούσαν την αυτονομία και τις θέσεις εξουσίας καθώς και, αυτό που θα δούμε αναλυτικότερα στην παρούσα εργασία, η εμφάνιση του Επιστημονικού Διδακτικού Προσωπικού έγινε εμφανής και μαζική για πρώτη φορά, ως ένα τμήμα του πανεπιστημιακού κινήματος.

β. Ο νόμος 815/78

Στις προγραμματικές δηλώσεις του πρωθυπουργού στη Βουλή πριν τις εκλογές τον Νοέμβριο του 1977 «γίνεται φανερό ότι στόχος της κυβέρνησης δεν είναι να αλλάξει τον νόμο 5343/32», αλλά όπως τονίστηκε και παραπάνω, να συμπληρωθεί με νομοθετήματα⁴ (Γιακουμέλης, *Αντί*, 1978:12). Τον Μάιο του 1977 γίνεται μια προσπάθεια ένταξης των νέων αιτημάτων του κλάδου του Ε.Δ.Π.,

⁴ Το 1976 ψηφίζεται και ο νόμος 309/76, ο οποίος εφαρμόζεται από τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, «συνέχεια με αντίστοιχους νόμους του 1917, 1929 και 1964» (Αποστολόπουλος, *Αντί*, 1978:44).

με τον νόμο 587/77 «περί συμμετοχής του βοηθητικού διδακτικού προσωπικού και των φοιτητών εις συνεδριάσεις των σχολών και των συγκλήτων των Α.Ε.Ι.» χωρίς στην ουσία, σύμφωνα και με τον υπουργό παιδείας Γεώργιο Ράλλη, να λύνει «ούτε ένα βασικό πρόβλημα της Ανώτατης Παιδείας» (Λουλούδης, *Αντί*, 1978:15).

Κύρια χαρακτηριστικά του νόμου 815/78, που συνδέονται άμεσα με τις μέχρι τότε διεκδικήσεις του κλάδου των βοηθών-επιμελητών είναι αρχικά ο περιορισμός και στη συνέχεια η αναίρεση του ουσιαστικού ρόλου τους στην λειτουργία των Α.Ε.Ι. Δηλαδή, ενώ το άρθρο 16⁵ του συντάγματος αναγνωρίζει ότι επιτελούν «δημόσιο λειτούργημα» και θεσμοθετείται η βαθμίδα των ειδικών επιστημόνων που θα προσλαμβάνονται για να διδάξουν ένα συγκεκριμένο θέμα, προσλαμβάνονται επιστημονικοί συνεργάτες που σταδιακά επρόκειτο να αντικαθιστούν την βαθμίδα των βοηθών, η οποία καταργείται. Αυτές οι προσλήψεις γίνονται με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου με δυνατότητα ετήσιας ανανέωσης. Για τα Α.Ε.Ι. που θα ιδρύονταν στο μέλλον, όπως για παράδειγμα το Πανεπιστήμιο και το Πολυτεχνείο Κρήτης, που ιδρύθηκαν το 1977 και το 1978 αντίστοιχα, θεσπίζεται ένα διαφορετικό μοντέλο ως προς τις προσλήψεις.

Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 9 του νόμου 815/78 ως προς τα καθήκοντα των επιμελητών, ορίζεται ότι ο ρόλος των βοηθών-επιμελητών δεν είναι να αναπτύξουν πρωτοβουλία στην επιστημονική τους εργασία, αλλά στην ουσία να έχουν ρόλο αποκλειστικά βοηθητικό σε σχέση με τους μόνιμους καθηγητές. Οι βοηθοί θα ασχολούνται με την επιστήμη τους μόνο εφόσον οι δραστηριότητες τους δεν λειτουργούσαν παρελκυστικά στο υποβοηθητικό τους έργο, καταδικάζοντας επομένως την επιστημονική τους ανάπτυξη (Κατηφόρος, *Αντί*, 1978:23).

Ως προς την έρευνα, στο δεύτερο εδάφιο του νόμου, επιτρέπεται η αυτόνομη έρευνα επιβεβαιώνοντας την πρωτοκαθεδρία του μόνιμου καθηγητή που καθορίζει απόλυτα το περιεχόμενό της. Συγκεκριμένα το σχετικό εδάφιο του νόμου αναφέρει τα εξής:

«Έργον τῶν ἐπιμελητῶν, ἐκτός τῆς μὴ διδακτικῆς ἐργασίας των, εἶναι ἡ ὑποβοήθησις εἰς τὸ διδακτικόν, ἐξεταστικόν καὶ ἐρευνητικόν ἔργον τῶν καθηγητῶν, ἐντός τῶν ὑπὸ τοῦ τομέως καθοριζομένων ὁρίων, ἰδίως διὰ τῆς ἀσκήσεως τῶν φοιτητῶν καθ' ὁμάδας, διὰ τῆς διεξαγωγῆς φροντιστηρίων καὶ διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰς ὑπὸ τῶν καθηγητῶν διεξαγομένης ἐρεῦνας. Οἱ ἐπιμεληταὶ δικαιοῦνται καὶ εἰς τὴν διεξαγωγὴν ἰδίων ἐρευνῶν, καθὼς καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν ἢ ὁποία ἀποθλέπει εἰς τὴν περαιτέρω ἐπιστημονικὴν των ἐξέλιξιν, χρησιμοποιοῦντες τὰ ἀναγκαῖα τεχνικά μέσα τοῦ Α.Ε.Ι., ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν παραβιάζει τὸ κατὰ τὸ

⁵ Άρθρο 16: (Παιδεία, τέχνη, επιστήμη).

προηγούμενον ἐδάφιον ἔργο αὐτῶν.»

Με αυτόν τον τρόπο εγκαθιδρύεται η μη αυτόνομη επιστημονική δουλειά και η πλήρης εξάρτηση των νέων επιστημόνων, με την κυβέρνηση να καθιστά ξεκάθαρη το πολιτικό σκεπτικό της ως προς τις μεταρρυθμίσεις στο πανεπιστήμιο, το οποίο ακολουθεί τη λογική που διέπει τα νομοσχέδια και τα νομοθετήματα ήδη από το 1959. Όπως καταγράφεται στην «απόφαση του Πανελλαδικού Συμβουλίου του επιστημονικού διδακτικού προσωπικού για το νόμο 815/78»⁶, ο νόμος αυτός καταργεί το Ε.Δ.Π. σαν κλάδο με την «εθελούσια» έξοδό του από τα Α.Ε.Ι.. Ακόμα, καταργεί κίνητρα εισόδου στο πανεπιστήμιο, άρα και την συνέχιση της ακαδημαϊκής δραστηριότητας, με αποτέλεσμα να περιορίζει και την κινητικότητα. Μειώνει ακόμα περισσότερο τις αναλογίες διδασκόντων-διδασκομένων και με την εντατικοποίηση των σπουδών και την διατήρηση και ενίσχυση του θεσμού της καθηγητικής έδρας στην πραγματικότητα προωθεί τη δημιουργία ενός «συνασπισμού φέουδων», που το μόνο που θα κατάφερνε θα ήταν να δημιουργήσει έκρυθμες καταστάσεις και αντιπαλότητες ανάμεσα στους βοηθούς επιμελητές και τους καθηγητές (στο ίδιο). Αντί, επομένως, να λύσει τα προβλήματα του πανεπιστημίου, όζυνε ακόμα περισσότερο τις διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό του.

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με το νόμο, κάθε καθηγητική έδρα⁷ μπορούσαν να συνδέονται ένα ή περισσότερα άτομα με διδακτορικό και επιστημονικό έργο, δημιουργώντας μια νέα κατηγορία διδακτικού προσωπικού, τους εντεταλμένους υφηγητές, μόνιμους ή με τριετή θητεία. Ακόμα, αν οι υπάρχουσες θέσεις διδακτικού προσωπικού δεν επαρκούσαν μπορούσε να δοθεί εντολή διδασκαλίας και εξέτασης σε ειδικούς επιστήμονες κατόχους διδακτορικού. Αναγνώριζε ότι στο διδακτικό προσωπικό ανήκαν οι καθηγητές, οι εντεταλμένοι ή μη υφηγητές και οι επιμελητές, πράγμα που αναιρείται μέσα από συγκεκριμένες διατάξεις. Το έργο των επιμελητών συνίσταται στη διεξαγωγή φροντιστηρίων ή εργαστηρίων των φοιτητών υπό την καθοδήγηση του διευθυντή ή του καθηγητή και η μονιμότητα των επιμελητών προτείνεται σε ποσοστό του 1/3 των θέσεων για κάθε

⁶ «σκληραίνει τις διαδικασίες για τη μονιμοποίηση και την ανανέωση της θητείας των μελών του Ε.Δ.Π., ενισχύει αντί να λύνει την στρωματοποίηση του, σε αντίθεση με την συνδικαλιστική ενότητα που ο κλάδος διεκδικεί, υποβαθμίζει τον ακαδημαϊκό του ρόλο και τέλος δημιουργεί ένα αυταρχικό πλαίσιο σπουδών και «ψευδοτομείς» με την συγκόλληση πέντε εδρών και την φαλκίδευση των συλλογικών διαδικασιών.» (Ταλιαδούρος, 1983:72).

⁷ Η έδρα ως θεσμός είχε καθιερωθεί ήδη από το 1837 με τον ιδρυτικό νόμο του Πανεπιστημίου Αθηνών, και σύμφωνα «με τον τρικουπικό νόμο [του 1893] κάθε έδρα είχε έναν τακτικό καθηγητή» και «έκτακτους καθηγητές που διοριζόντουσαν για μια επταετία μετά τον διαγωνισμό» (Γαβρόγλου, Καραμανωλάκης & Μπάρκουλα, 2014:205).

έδρα. Η μονιμότητα επιτυγχανόταν μετά από εξαετή προϋπηρεσία ως διδάκτορες, τη θετική κρίση των καθηγητών για την καταλληλότητά τους και εφόσον υπήρχε προτεινόμενη θέση. Η μερική αυτή μονιμοποίηση που πρότεινε η κυβέρνηση κάλυπτε μόνο ένα μέρος του προσωπικού και δεν συνδεόταν με την αναγνώριση κάποιου διδακτικού, ερευνητικού, επιστημονικού έργου του Ε.Δ.Π. Η βαθμίδα των βοηθών καταργείται, με τους 3.000 βοηθούς να παραμένουν στην θέση τους μέχρι να αποχωρήσουν σταδιακά, οι καθηγητές υποχρεώνονται να καταθέτουν δήλωση ότι πρότειναν θέμα διδακτορικού ήδη σε κάθε μη διδάκτορα, επιμελητή ή βοηθό και δημιουργείται και μια νέα κατηγορία προσωπικού, των «μεταπτυχιακών φοιτητών», οι οποίοι θα ασκούν διδακτική δουλειά, παρόμοια με αυτή του διδακτικού προσωπικού, χωρίς όμως να ανήκουν, επίσημα, σ' αυτό.

Σύμφωνα με ανυπόγραφο άρθρο της εφημερίδας *Αυγή* στις 20 Μαρτίου 1978,

«Το σχέδιο αυτό εμφανίζεται σε μια συγκυρία όπου τονίζει το πρόβλημα της διάρθρωσης του διδακτικού φορέα, θέτοντάς το ως κυρίαρχο πρόβλημα. Καθιερώνει την κυβερνητική παρέμβαση στα Πανεπιστήμια, ισχυροποιεί την ήδη συγκεντρωτική λειτουργία της έδρας, καταργεί κάθε έννοια εκπαιδευτικής οργάνωσης, υποβαθμίζει τις σπουδές και στην ουσία ανοίγει τον δρόμο για κατάργηση των συνδικαλιστικών και ακαδημαϊκών ελευθεριών.»

Όπως και ο νόμος 815/78, το νομοσχέδιο που προηγήθηκε πριν τον νόμο συνάντησε την καθολική αντίθεση του Ε.Δ.Π., αλλά και σχεδόν όλων των φορέων της πανεπιστημιακής κοινότητας, που ζητούσαν την άμεση απόσυρσή του. Η αντίθεση του Ε.Δ.Π. στον νόμο είναι έντονη, αφού, όχι μόνο δεν απαντάει στο αίτημα για μονιμοποίηση, αλλά καταργεί το θεσμό των βοηθών, με κάποιους να μένουν, αλλά να απομακρύνονται σταδιακά ως προσωπικό «επί θητεία», μονιμοποιώντας ένα μέρος αυτών με αποτέλεσμα ένα τμήμα τους να επωμίζεται το διδακτικό έργο και αυτό ως σώμα ελεγχόμενο και σε άμεση εξάρτηση από τους καθηγητές.

Ακόμα, πολύ σημαντικό κομμάτι του νόμου είναι ο περιορισμός του πανεπιστημιακού ασύλου, ο κυβερνητικός έλεγχος του φοιτητικού συνδικαλισμού και ο αποκλεισμός των φοιτητών από τα όργανα διοίκησης, περιορίζοντας τη συμμετοχή τους μέχρι και στο 15 τοις εκατό. Επίσης, η κατάργηση της Γ' εξεταστικής και του δικαιώματος μεταφοράς μαθημάτων ανά έτος, όπως και η θέσπιση του ν+2 ετών φοίτησης⁸ αποτελούσαν κομβικά σημεία αντίδρασης ως προς τον νόμο 815/78.

⁸ Όπου «ν» τα προβλεπόμενα χρόνια φοίτησης από το εκάστοτε πανεπιστημιακό ίδρυμα.

Ο νόμος ψηφίστηκε/συζητήθηκε στο θερινό τμήμα της Βουλής του 1978, αφού πρώτα έχει ζητηθεί τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου επευσμένη σύνοδος πρυτάνεων για εξασφάλιση συγκατάθεσης. Ο κλάδος του Ε.Δ.Π. από την αρχή της απόφασης για ψήφιση του νόμου 815/78 ξεκαθάριζε με κείμενά του και ανακοινώσεις του κεντρικού του συμβουλίου ότι η εναντίωσή του στον νόμο βασιζόταν στην πεποίθηση ότι αποτελούσε έναν «ιστορικό συμβιβασμό ανάμεσα στο σκληρό κατεστημένο της έδρας» και ό,τι αυτό συμβόλιζε και στην «ανάγκη για ανανέωση και απελευθέρωση της εκπαίδευσης στο πανεπιστήμιο» (Μοροπούλου, συνέντευξη, 01 Μαρτίου, 2018:4). Το Σεπτέμβριο του 1978 ο νόμος ψηφίζεται. Ωστόσο, μετά από έντονες πιέσεις και αντιδράσεις, που θα δούμε εκτενέστερα παρακάτω, κρίνεται ως αντισυνταγματικός, γίνεται αναστολή των διατάξεων του, ώστε εν τέλει να καταργηθεί στις 3 Ιανουαρίου του 1980. Ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής εξαγγέλλει τη σύσταση νέων επιτροπών για την επεξεργασία ενός νέου νόμου-πλαίσου για τα Α.Ε.Ι. Οι διαβουλεύσεις αυτές δεν θα έχουν αποτέλεσμα, καθώς η χώρα εισέρχεται σε παρατεταμένη προεκλογική περίοδο, που κατέληξε στις εκλογές και την πολιτική αλλαγή του 1981. Ο νέος «νόμος-πλαίσιο» (ν. 1268/82) θα καταρτιστεί από την κυβέρνηση του ΠΑ.ΣΟ.Κ. σε διαφορετική κατεύθυνση.

Ο νόμος 815/78 αποτέλεσε μια «πρώτη ευκαιρία της κυβέρνησης να παρέμβει νομοθετικά στα εσωτερικά ζητήματα του πανεπιστημίου» εκφράζοντας μια συντηρητική τάση, όχι μόνο λόγω του περιεχομένου του, αλλά κυρίως λόγω της παγίωσης της ήδη υπάρχουσας συνθήκης στο πανεπιστήμιο. Όπως σημειώνεται σε άρθρο της εποχής (Γέραλη, Μοροπούλου & Μπαλτάς, 1981:17),

«Αρθρωνόταν, κυρίως γύρω από το εξεταστικό ζήτημα το οποίο αποτελούσε λύδια λίθο και μόνο πρόβλημα του ελληνικού πανεπιστημίου και θέσπιζε ιδιαίτερα ανελαστικές διαδικασίες εξετάσεων, όχι βέβαια για να περιφρουρήσει το επίπεδο σπουδών όπως διατεινόταν, αλλά για να υποτάξει τους φοιτητές στις πάγιες και «φυσιολογικές» δοκιμασίες που όφειλαν να υποστούν αν ήθελαν να αποκτήσουν το πτυχίο και να εισέλθουν στους κοινωνικά αναγνωρισμένους...»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ο : Η διαμόρφωση του κλάδου του Ε.Δ.Π.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναλύσουμε τη διαδικασία των συνεδρίων του Ε.Δ.Π., τους στόχους και τα αιτήματά τους στην πορεία προς την, λεγόμενη, «απεργία των 100 ημερών». Προηγουμένως, όμως, είναι σημαντικό για την κατανόηση της ιστορίας του κλάδου του Ε.Δ.Π., να δούμε το πώς ξεκίνησαν οι βοηθοί επιμελητές ως κομμάτι της ακαδημαϊκής κοινότητας, τη δράση τους και τον ρόλο τους στο πανεπιστήμιο πριν αλλά και κατά την διάρκεια των πρώτων χρόνων της μεταπολίτευσης, με άλλα λόγια το πώς συστάθηκαν ως επιστημονικός και επαγγελματικός κλάδος, αλλά και ως διεκδικητική συλλογικότητα.

Κατά την διάρκεια της δικτατορίας, αλλά και πριν από αυτήν, οι βοηθοί-επιμελητές δεν είχαν ως κλάδος κάποια ιδιαίτερη οργάνωση, ή συσπείρωση. Σταδιακά αυξάνονται αριθμητικά με την παράλληλη αύξηση του αριθμού των εισακτέων φοιτητών στην μεταπολιτευτική περίοδο, την εισαγωγή νέων κλάδων και σχολών στα πανεπιστημιακά ιδρύματα, καθώς και τη γενικότερη ανάγκη σύνδεσης του πανεπιστημίου με την παραγωγή. Όλα τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την εμφάνιση νέων ανθρώπων που δεν είχαν άμεση ανάμειξη «στα ποικίλα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα της εποχής» και τη συνδικαλιστική δράση κατά την διάρκεια της δικτατορίας, είτε μέσα στα ελληνικά πανεπιστήμια ως φοιτητές είτε συμμετέχοντας στον αντιδικτατορικό αγώνα των φοιτητών στο εξωτερικό, είχαν ως αποτέλεσμα την εισαγωγή νέας επιστημονικής γνώσης στα ελληνικά πανεπιστήμια (Παπαδημητροπούλου, 1978:22). Οι βοηθοί-επιμελητές υπόκεινται σε ένα συγκεκριμένο νομικό σύστημα για τα πανεπιστήμια⁹ που καθόριζε το ρόλο τους ως απόλυτα «προαποφασισμένο» από τον εκάστοτε μόνιμο καθηγητή, τόσο πρακτικά όσο και επιστημονικά, δημιουργώντας απόλυτη εξάρτηση (Γέραλη, 1980:16). Με την πτώση της δικτατορίας οι βοηθοί-επιμελητές, που ακόμα δεν αποτελούν οργανωμένο κλάδο, αφουγκράζονται μέσα στις διαδικασίες του πανεπιστημίου τα νέα αιτήματα της κοινωνίας, αποκτώντας «συνειδητότητα» για τον νέο ρόλο που καλούνται να παίξουν μέσα σ' ένα νέο δημοκρατικό πανεπιστήμιο (Παπαδημητροπούλου, 1978:22).

Ενδεικτικά, το 1978, οι βοηθοί και επιμελητές στα ελληνικά πανεπιστημιακά ιδρύματα¹⁰

9

Η χουντική νομοθεσία για τα Α.Ε.Ι. (ΑΝ553/68, ΝΔ333/69, ΝΔ782/70, ΝΔ1264/72) όριζε 7.500 περίπου θέσεις βοηθών-επιμελητών (το 25% του διδακτικού προσωπικού), από τις οποίες οι 4.500 ήταν μισθωτές.

¹⁰ Υπάρχουν 33 σχολές με ενεργό τον κλάδο του Ε.Δ.Π. σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ξάνθη, Κομοτηνή,

φτάνουν συνολικά περίπου τους 4.500. Τα αριθμητικά δεδομένα αναφέρουν 5.000 πανεπιστημιακούς καθηγητές, εννοώντας στην ουσία ότι οι 500 είναι μόνιμοι καθηγητές και οι 4.500 είναι βοηθοί-επιμελητές, για πάνω από 100.000 φοιτητές. Αναλογούν δηλαδή 167 φοιτητές και περίπου 8 βοηθοί για κάθε καθηγητή, με αποτέλεσμα να δημιουργείται «πρόβλημα κενού», μιας και με αυτές τις αναλογίες το μεγαλύτερο κομμάτι της διδακτικής και ερευνητικής διαδικασίας δεν μπορούσε να γίνει παρά μόνο από τους βοηθούς και επιμελητές των τακτικών καθηγητών, καθώς είχαν αρμοδιότητες όπως η βαθμολόγηση και η διεκπεραίωση ενός τμήματος των διοικητικών εργασιών της έδρας, ευθύνες τις οποίες το θεσμικό πλαίσιο της εποχής περιφρονεί. Άμεσο επακόλουθο των παραπάνω ήταν ο έλεγχος και η εκπαιδευτική, ερευνητική και διοικητική εξουσία να συγκεντρώνεται αποκλειστικά στους καθηγητές της έδρας, άρα και η εξέλιξη της επιστήμης και η εξειδίκευση της γνώσης, ανάλογα πάντα και με το είδος των σπουδών της κάθε σχολής¹¹ (Ρήγος, 1978:14). Η βασική διαφορά των βοηθών με τους επιμελητές βασίζεται τόσο στην δουλειά την οποία αναλάμβαναν στα πανεπιστήμια αλλά στο αν είχαν ή όχι διδακτορικό. Στους 1.072 επιμελητές στα Α.Ε.Ι., μόνο οι 801 ήταν διδάκτορες και από τους 3.375 βοηθούς μόνο οι 409, επομένως 271 επιμελητές και 2.966 βοηθοί, με συνολική δουλειά στο πανεπιστήμιο άνω των 10 ετών, δεν είχαν διδακτορικό.

Η ιστορία του Ε.Δ.Π. ξεκινάει στην ουσία μετά την πτώση της δικτατορίας και με τις πρώτες πανελλαδικές οργανώσεις του νεοσύστατου κλάδου των βοηθών επιμελητών. Το διδακτικό προσωπικό του πανεπιστημίου διακρινόταν σε τακτικούς, έκτακτους και επίτιμους καθηγητές, ενώ υπήρχε και ο θεσμός του υφηγητή ο οποίος καταργήθηκε το 1911 αλλά άρχισε να επανέρχεται στις αρχές του 1920 (Γαβρόγλου, 2014:341). Υπήρχαν οι σύλλογοι βοηθών-επιμελητών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και της Φυσικομαθηματικής Σχολής «από πριν τη δικτατορία αλλά και κατά την διάρκεια, αλλά ουσιαστικά ήταν νεκρωμένοι, δεν λειτουργούσαν ουσιαστικά. Ανοίξαν αμέσως μετά την δικτατορία» (Κλάδης, συνέντευξη, 06 Φεβρουαρίου, 2018:3). Βοηθοί και επιμελητές υπάρχουν και πριν το 1967 και κατά την διάρκεια της χούντας, αλλά η διδακτική και ερευνητική δουλειά τους εξαρτιόταν από τους τακτικούς καθηγητές. Εξάλλου, πριν από την πτώση της δικτατορίας βοηθοί και επιμελητές δεν συντονίζονται ούτε αρθρώνουν δημόσιο λόγο, παρά μόνο μέσα από τις φοιτητικές ομάδες και συσπειρώσεις. Με την αρχή της

Γιάννενα., στα μέρη δηλαδή που υπήρχαν πανεπιστημιακές μονάδες εκείνη την περίοδο.

¹¹ Για παράδειγμα στις σχολές τεχνολογικής κατεύθυνσης, οι σχέσεις εξάρτησης και υποτέλειας του βοηθητικού προσωπικού είναι λιγότερο έντονες, καθώς οι σχολές αυτές είναι άμεσα συνδεδεμένες με την παραγωγική διαδικασία και «είναι αναγκαία η συνεργασία στην έρευνα και στην παραγωγή διδακτικού έργου» (Μαρτίνο, *Αντί*, 1978, τ. 99:9).

μεταπολιτευτικής περιόδου και μέσα στο κοινωνικό αίτημα της εποχής για αποχουντοποίηση των θεσμών, ο κλάδος αρχίζει και συσπειρώνεται, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, μέσα από το αίτημα για εκδημοκρατισμό των πανεπιστημίων, αίτημα που διατυπώνεται με όλο και μεγαλύτερη ένταση από το 1974 και μετά μέσα από τα φοιτητικά κινήματα της περιόδου. Με το μεγαλύτερο κομμάτι της ερευνητικής και διδακτικής δουλειάς που γινότανε στο πανεπιστήμιο να προέρχεται από τους βοηθούς και τους επιμελητές, χωρίς την απαραίτητη θεσμική και τυπική αναγνώριση, το Ε.Δ.Π. ως νεοσύστατος κλάδος μπαίνει στη διαδικασία να διεκδικήσει αναγνώριση της ερευνητικής και διδακτικής του δουλειάς, στο πλαίσιο της κοινωνικής αναδιαμόρφωσης των θεσμών. Δηλαδή, με την «αποσύνδεσή του από τον αυταρχικό μηχανισμό του πανεπιστημίου και την ένταξή του στη διαδικασία της εκπαίδευση και έρευνας» και στην ουσία τη σύλληψη του πανεπιστημίου ως σύνολο, ως ενότητα όλων όσων βρίσκονται μέσα στην πανεπιστημιακή κοινότητα με «σκοπό την ανάπτυξη και τη μετάδοση της επιστήμης προς την κατεύθυνση των κοινωνικών αλλαγών» (Μαρτίνογ, *Αντί*, 1978, τ. 99:9).

Οι υπηρεσίες τους σταδιακά άλλαξαν από αυτές που είχαν αρχικά και, ενώ ακαδημαϊκά ο ρόλος τους αποσκοπούσε στο να είναι αποκλειστικά βοηθοί των μόνιμων καθηγητών, αρχίζουν να «επιτελούν περισσότερες διδακτικές λειτουργίες» (Παπαδημητροπούλου, 1978:13). Δημιουργείται επομένως ένα βασικό πρόβλημα εντός του πανεπιστημίου, μιας και ο ρόλος αυτός των βοηθών-επιμελητών δεν είναι κατοχυρωμένος με βάση τα νέα δεδομένα της εποχής και τις ανάγκες του πανεπιστημίου και τίθεται το βασικό ερώτημα «τι δουλειά κάνουν μέσα στο πανεπιστήμιο από την στιγμή που έχουν διδακτικές υποχρεώσεις, άρα η δουλειά τους δεν διαφέρει ιδιαίτερα απ' αυτή του καθηγητή» (στο ίδιο:18). Το νομικό καθεστώς, όπως είδαμε, δεν διασφαλίζει επαγγελματικά, σχεδόν δεν αναγνωρίζει παρά μόνο τυπικά, τους βοηθούς-επιμελητές, δεν αποσαφηνίζει το διδακτικό και επιστημονικό τους έργο και, τέλος, δεν επιτρέπει την συμμετοχή τους στη διοίκηση των Α.Ε.Ι.

Μέσα σε αυτό το κλίμα ξεκινάει η οργάνωση των βοηθών-επιμελητών μέσα σε συλλόγους και πανελλαδικές οργανώσεις, σε κλάδους ανά σχολή και πανεπιστήμιο, με διαφορετικές ταχύτητες σε κάθε πόλη και πανεπιστήμιο, και αρχίζουν να διαμορφώνουν δημόσιο λόγο με στόχους και δράσεις. Ακόμα και η ονομασία «επιστημονικό διδακτικό προσωπικό» αποφασίζεται, εξ αρχής, για να θέσει αυτόν τον νέο ρόλο του κλάδου μέσα στο πανεπιστήμιο και να ξεφύγει από τον χαρακτηρισμό «βοηθητικά όργανα». Μέσα στο κλίμα αμφισβήτησης και αναζήτησης ενός τρόπου για τον εκδημοκρατισμό του ελληνικού πανεπιστημίου, όπως έχουμε πει και παραπάνω, το «Ε.Δ.Π. μορφοποιείται μέσα στο συνδικαλιστικό κίνημα των βοηθών-επιμελητών και σχηματίζεται ως

Ε.Δ.Π.» (Μαρτίνο, *Αντί*, 1978, τ.99:8). Μέσα στο κλίμα αυταρχικότητας των δομών, με δεκαετίες υποβάθμισης του έργου τους, επιστημονικής αναποτελεσματικότητας των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και μέσα σε μια εποχή έντονης μεταλλαγής, οι βοηθοί-επιμελητές εντάσσουν στις διαρθρωτικές αλλαγές το ζήτημα της επιστημονικής τους εξέλιξης και επαγγελματικής κατοχύρωσης. Ο ρόλος τους τίθεται πλέον όχι ως «βοηθητικός σε μια στείρα διαδικασία που αποθεώνει τον καθηγητικό μονόλογο και καθορίζει μονοσήμαντα το ερευνητικό πρόγραμμα όσο και το γνωστικό αντικείμενο διδασκαλίας» (στο ίδιο). Το Ε.Δ.Π. συνδεδεμένο με το φοιτητικό κίνημα ήδη από τα χρόνια της δικτατορίας και ενισχυμένο πλέον στο εσωτερικό του περνάει στα πρώτα χρόνια διαμόρφωσής του ως κλάδος μια περίοδο μετεξέλιξής του: από μια «κάστα υποτακτικών» γίνεται πλέον μαζικός χώρος έντονου προβληματισμού. Καταφέρνει έτσι να συνδέσει τα κλαδικά του προβλήματα με τα προβλήματα του ευρύτερου χώρου του πανεπιστημίου και να βάλει την προοπτική για μια συζήτηση για τα πλατιά κοινωνικοπολιτικά προβλήματα της εποχής. «Το δημοκρατικό πανεπιστήμιο παύει να αποτελεί ένα μόνο σύνθημα της μεταπολίτευσης και περνάει στην πράξη» (Γιακουμέλης, 1978:10).

α. Ιστορικό της ίδρυσης του κλάδου του Ε.Δ.Π.

Οι πρώτες συναντήσεις των βοηθών επιμελητών ως κλάδος γίνονται πριν από το 1975 με τις συνδιασκέψεις της Πάτρας και της Αθήνας, όπου παρουσιάζονται πλέον ως κλάδος Ε.Δ.Π. ξεκινώντας μια διαδικασία για την διαμόρφωση των αιτημάτων τους με αφορμή την συζήτηση για τον νόμο-πλαίσιο. Στη συνδιάσκεψη της Κομοτηνής, το Νοέμβριο του 1975, ο κλάδος διαμορφώνει τις θέσεις του για το πρώτο σχέδιο του νόμου-πλαισίου για τα Α.Ε.Ι. .

Ξεκινάει, ήδη, πριν το 1975 η οργάνωση του κλάδου για τον συντονισμό της δράσης σε σχολές πανελλαδικά. Έτσι δημιουργούνται επιτροπές αποχουντοποίησης σε όλες τις σχολές και συντονιστικές επιτροπές συλλόγων και εκλεγμένων επιτρόπων των βοηθών-επιμελητών σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, με σκοπό να κινητοποιήσουν πανελλαδικά το Ε.Δ.Π. με βασικά αιτήματά τους την κατάρτιση του καταστατικού χάρτη για την ανώτατη παιδεία και την αναγνώριση από το Σύνταγμα της εκπαιδευτικής ιδιότητας των βοηθών με βάση το άρθρο 16. Ξεκινάνε οι συζητήσεις για την αναδιάρθρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και κινητοποιήσεις σε όλα τα πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας. Οι επιμελητές της Βιομηχανικής Σχολής Θεσσαλονίκης καλούν σε απεργία στις 17 Μαΐου του ίδιου έτους, στην περίπτωση που μέχρι τις 26 του μήνα δεν

επιλύονταν τα ζητήματα του κλάδου, όπως η αναγνώριση του του διδακτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι. ως δημόσιων λειτουργών, η συνταγματική κατοχύρωση του πανεπιστημιακού ασύλου, η ταχεία ρύθμιση της ανανέωσης των θητειών του εκπαιδευτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι., ώστε να ελαττωθεί το καθεστώς ανασφάλειας, να μονιμοποιηθεί το Ε.Δ.Π. με αξιοκρατικά κριτήρια και να καθοριστούν με σαφήνεια οι διαδικασίες και το χρονικό πλαίσιο που θα ακολουθούσε η κυβέρνηση στη σύνταξη νέου θεσμικού νόμου για την ανώτατη παιδεία.

Τον Σεπτέμβριο του 1975 συγκαλείται η συνδιάσκεψη της Πάτρας. Τα βασικά σημεία συζήτησης είναι αρχικά η διαπίστωση της ανάγκης συσπείρωσης και πάλης όλων των φορέων της πανεπιστημιακής κοινότητας και η κατάκτηση ενός δημοκρατικού καταστατικού χάρτη, ενός νόμου-πλαισίου που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του πανεπιστημίου. Αποφασίζεται να δοθεί προτεραιότητα στην επεξεργασία ολοκληρωμένων θέσεων του κλάδου για τον επικείμενο καταστατικό χάρτη και γι' αυτόν τον λόγο αποφασίζεται η συνδιάσκεψη της Κομοτηνής μόλις ενάμισι μήνα μετά. Παίρνεται απόφαση επίσης να συγκληθεί το πρώτο συνέδριο του κλάδου τον Απρίλιο του 1976 με βασικούς σκοπούς τον καθορισμό της οργανωτικής του διάρθρωσης, την εκλογή κεντρικού εκτελεστικού οργάνου και τον προσδιορισμό της φύσης και του έργου του Ε.Δ.Π. Στόχος είναι να υπάρξει αναλογική εκπροσώπηση των σχολών στο συνέδριο πράγμα που θα επέτρεπε σε όλες τις σχολές, ακόμα και στις πιο μικρές, να μεταφέρουν τις απόψεις τους έτσι όπως εκφράζονταν στις συνελεύσεις τους.

Στη συνδιάσκεψη της Κομοτηνής συζητείται ο βασικός κορμός των αιτημάτων και των θέσεων του Ε.Δ.Π. για την διεκδίκηση ενός δημοκρατικού πανεπιστημίου, όπου θα γινόταν σαφής η στάση του κλάδου που θα οδηγούσε στην απεργία. Κεντρική πρόταση του Ε.Δ.Π. προς το υπουργείο παιδείας και άλλους πανεπιστημιακούς φορείς για την οργάνωση και την λειτουργία των Α.Ε.Ι. είναι να εξασφαλιστεί πλέον θεσμικά η λειτουργία ενός δημοκρατικού πανεπιστημίου με βασικό επίσης αίτημα «την αυτοτέλεια των Α.Ε.Ι. στο εκπαιδευτικό, διοικητικό και οικονομικό επίπεδο βασισμένο στην ισότιμη συμμετοχή των φορέων της πανεπιστημιακής κοινότητας στη διοίκησή τους» (στο ίδιο:11). Στη συνδιάσκεψη αυτή προτείνεται και ο θεσμός του τομέα ως βασική ακαδημαϊκή μονάδα, καθώς και ο ενιαίος φορέας διδασκαλίας, απ' όπου θα πήγαζαν όλες οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα του κλάδου, αλλά και όλου του διδακτικού προσωπικού του πανεπιστημίου, που ως μέλη σε αυτόν θα ανήκαν στον ίδιο τον φορέα, για τη διασφάλιση της επιστημονικής και επαγγελματικής κατοχύρωσης του διδακτικού προσωπικού και την καλύτερη λειτουργία του. Ακόμα συζητήθηκαν η θεσμοθέτηση του πανεπιστημιακού ασύλου, η ελευθερία διακίνησης ιδεών στη διδασκαλία και στην έρευνα, η κατάργηση της έδρας με ισότιμη συμμετοχή

των φορέων της πανεπιστημιακής κοινότητας στη διοίκηση, η κατοχύρωση των συνδικαλιστικών και ακαδημαϊκών ελευθεριών και ο εκσυγχρονισμός και εκδημοκρατισμός της παρεχόμενης γνώσης. Ως προς την υπηρεσιακή κατάσταση του διδακτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι., τίθεται το αίτημα της μονιμότητας και η δυνατότητα συνεχούς ανανέωσης του ενιαίου φορέα πανεπιστημιακών δασκάλων,¹² η δυνατότητα επαγγελματικής ανέλιξης των μελών μετά από διαδικασία κρίσεων¹³, καθώς και η δυνατότητα παραμονής ενός μέλους στον ενιαίο φορέα, είτε είναι επιμελητής είτε καθηγητής, η οποία θα εξαρτάται από συνεχή κρίσεις χωρίς να επηρεάζεται η μονιμότητα της θέσης του στο δημόσιο.¹⁴

Ακολουθεί το πρώτο συνέδριο του Ε.Δ.Π. στην Αθήνα, τον Μάιο 1976, όπου οι θέσεις του Ε.Δ.Π. για την διαμόρφωση ενός νόμου για την παιδεία παίρνουν την τελική τους μορφή. Αποφασίζεται ότι μόνο με αγωνιστικές παρεμβάσεις και κινητοποίηση θα αναγνωριστούν μέσα στον πανεπιστημιακό χώρο και ότι για να υπάρξει τέτοια εξέλιξη είναι αναγκαία η σύνδεση του αγώνα του κλάδου με το φοιτητικό κίνημα και άλλους φορείς. Βασικό σημείο της συζήτησης ήταν η οργάνωση του Ε.Δ.Π. σε πανελλαδική κλίμακα. Το κύριο πρόβλημα που συζητήθηκε σε αυτό το συνέδριο ήταν το κατά πόσο ένα ισχυρό όργανο με νομική υπόσταση και οργάνωση θα βοηθούσε στην κινητοποίηση και μαζικοποίηση του συνόλου των συλλόγων ή θα έφερνε τα αντίθετα αποτελέσματα, δηλαδή την απομαζικοποίηση του κινήματος. Μέσα στον πανελλαδικό συντονισμό τονίστηκε η σημασία έκφρασης όλων των συλλόγων μέσα στις συλλογικές διαδικασίες και έπρεπε να δοθεί ο απαραίτητος χρόνος για να μουν όλα τα αιτήματα στη βάση τους και να τεθούν οι γενικοί στόχοι του συλλόγου. Ο κλάδος του Ε.Δ.Π., σε αυτό το συνέδριο, δεν πήρε την μορφή της σωματειακής οργάνωσης, αλλά αποφασίστηκε ένα οργανωτικό σχήμα που θα συγκαλούσε μια φορά τον χρόνο πανελλαδικό συνέδριο και πανελλαδικό συμβούλιο. Το δεκαπενταμελές κεντρικό συμβούλιο θα εκλεγόταν από το συνέδριο και θα είχε συντονιστικό χαρακτήρα. Το κεντρικό αυτό συμβούλιο θα λειτουργούσε «με εσωτερικό καταστατικό» και θα προέκυπτε από το «ετήσιο συνέδριο του κλάδου» που θα διοργάνωναν οι σύλλογοι του κλάδου της κάθε σχολής και θα είχε «την ευθύνη της λειτουργίας, της διοίκησης και του συντονισμού όλου του κλάδου σε πανελλαδικό

¹² Τα μέλη του έκτακτου διδακτικού προσωπικού μπορούσαν να καλύπτουν το 50% του συνόλου των θέσεων του κύριου διδακτικού προσωπικού σ' έναν τομέα.

¹³ Μετά από 9 χρόνια συνεχόμενης θετικής κρίσης στη θέση του επιμελητή, ο ίδιος είχε το δικαίωμα να γίνει καθηγητής εφόσον διέθετε διδακτορικό.

¹⁴ Κάθε τρία χρόνια το τακτικό διδακτικό προσωπικό κρινόταν με βάση τα γενικά κριτήρια του άρθρου 6 του νόμου ; και οριζόταν ότι αρμόδια για την κρίση αυτή είναι η σχολή ύστερα η εισήγηση του τομέα. Αν οι δύο κρίσεις ήταν αρνητικές, το κρινόμενο μέλος του τακτικού διδακτικού προσωπικού μετατασσόταν.

επίπεδο», αλλά τα αποφασιστικά όργανα θα παρέμεναν οι σύλλογοι των σχολών (Κλάδης, συνέντευξη, 06 Φεβρουαρίου, 2018:5). Επίσης στις αρμοδιότητές του κεντρικού συμβουλίου θα συμπεριλαμβανόταν και η προβολή των θέσεων και των αποφάσεων του κλάδου. Τέλος τα περιφερειακά συμβούλια θα αναλάμβαναν να συντονίζουν τον κλάδο στις επιμέρους σχολές και θα συγκροτούνταν σε κάθε πανεπιστημιακό χώρο.

Στις 28 Ιανουαρίου του 1977 οι παρασκευαστές της Φυσικομαθηματικής καλούν σε 24ωρη προειδοποιητική απεργία και το ίδιο κάνουν τα Ε.Δ.Π. του Ε.Μ.Π. και της Γεωπονικής, που ήδη είχε καλέσει 48ωρη από τις 27 του ίδιου μήνα. Ακολουθούν οι συνελεύσεις του κλάδου της Ιατρικής και της Οδοντιατρικής την 1η Φεβρουαρίου. Κοινά τους αιτήματα είναι ένας δημοκρατικός νόμος-πλαίσιο, επιστημονική και επαγγελματική εξέλιξη του Ε.Δ.Π. και εκδημοκρατισμός των Α.Ε.Ι. μέσω της κατάργησης της διάκρισης του επιστημονικού προσωπικού σε «ανώτερο» και «κατώτερο» με κατάργηση του θεσμού της έδρας (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 1977:2).

Το δεύτερο πανελλαδικό συνέδριο γίνεται στην Θεσσαλονίκη τον Μάιο του 1977 και ακολουθεί το πρώτο πανελλαδικό συμβούλιο στα Γιάννενα τον Δεκέμβριο του 1977. Τον Γενάρη του 1978 πραγματοποιείται το δεύτερο πανελλαδικό συμβούλιο στην Αθήνα. Αυτή η δημοκρατική και οριζόντια διαδικασία οργάνωσης με τις γενικές συνελεύσεις των συλλόγων που μετέφεραν τις αποφάσεις τους πριν από κάθε συνεδρίαση του κεντρικού συμβουλίου, με εισηγητική έκθεση του κεντρικού συμβουλίου για την όποια κλιμάκωση του αγώνα και νέες γενικές συνελεύσεις για την έγκριση ή μη της εισήγησης του κεντρικού συμβουλίου, αποτέλεσε τόσο συνδικαλιστικό παράδειγμα όσο και βασικό όπλο για την αγωνιστική πορεία του κλάδου. Κατά την διάρκεια του Οκτώβρη γίνονται συστηματικά γενικές συνελεύσεις των μελών του κλάδου ενόψει και του Πανελλαδικού συμβουλίου του Ε.Δ.Π. στις 3 Νοεμβρίου στη Θεσσαλονίκη. Στην εισήγηση του το κεντρικό συμβούλιο του Ε.Δ.Π. τονίζει ότι τα μέτρα της κυβέρνησης έπλητταν και τους φοιτητές, και ότι αν εφαρμόζονταν, ως προς το εξεταστικό κ.ο.κ., θα δημιουργούνταν «έκρυθμη» κατάσταση. Ακόμα, στην συγκεκριμένη εισήγηση εκτιμάται ότι ο συνασπισμός των 5 εδρών που θεσπίζει ο νόμος ως τομέα θα αποτελούσε πεδίο προβλημάτων μεταξύ των καθηγητών. Το Ε.Δ.Π., στην εισήγησή του αυτή, εκφράζει τον φόβο για συνεχή αντιπαράθεση των δικών του θέσεων και των φοιτητών σε σχέση με τον 815/78 αν αυτός εφαρμοζόταν, μιας και οι θέσεις του μέχρι τότε καλούσαν για αποδυνάμωση του νόμου μέχρι να καταστεί ανεφάρμοστος. Ακόμα, καλούν σε 24ωρη προειδοποιητική απεργία μόλις «διαπιστωθεί αυθαίρετη άρνηση για μονιμοποίηση ή ανανέωση θητείας κάποιου μέλους τους» (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 17.10.1978:5). Τέλος, στην

εισήγησή του το κεντρικό συμβούλιο του Ε.Δ.Π. προς τις γενικές συνελεύσεις των τμημάτων χαρακτηρίζει τον νόμο 815/78 «παγίδα», σημειώνοντας ότι οι σχετικές διατάξεις «δεν λύνουν τα προβλήματα του κλάδου αλλά προσπαθούν να εξαγοράσουν την απομάκρυνση του Ε.Δ.Π. από τη δουλειά του» (στο ίδιο).

Ενόψει της ψήφισης του νόμου 815/78, το δεύτερο πανελλαδικό συνέδριο του Ε.Δ.Π. στη Θεσσαλονίκη, παρουσιάζονται στα κόμματα της Βουλής τα αιτήματα του κλάδου από την σχετική επιτροπή, που είχε δημιουργηθεί στην Κέρκυρα το καλοκαίρι του 1977. Τίθεται, ως βασικό αίτημα η δημιουργία Ενιαίου Φορέα Διδασκαλίας, με ένταξη όλων των βοηθών-επιμελητών, είτε είναι κάτοχοι είτε όχι διδακτορικού ή τίτλων και εφόσον το επιθυμούν, με σκοπό να είναι «μόνιμοι στο ίδρυμα ως δημόσιοι λειτουργοί» (στο ίδιο:10). Ακόμα, σε αυτό το συνέδριο, ο κλάδος προβαίνει σε προτάσεις μεταβατικών διατάξεων διατηρώντας και ενισχύοντας τις αποφάσεις και τις θέσεις του, μιας και το πρόβλημα δεν ήταν τα 1.200 μέλη του Ε.Δ.Π. που έμεναν εκτός πανεπιστημίων, αλλά ο προβληματισμός για την ύπαρξη ενός καχεκτικού πανεπιστημίου, όπως θα διαμορφωνόταν χωρίς το Ε.Δ.Π. Στο συνέδριο αυτό αποφασίζεται ότι δεν εγκαταλείπεται ο αγώνας για τη διαμόρφωση ενός δημοκρατικού πανεπιστημίου και διεκδικείται ένας νόμος που θα το εξασφαλίζει, αλλά αποφασίζεται, επίσης, να εξειδικευτούν ορισμένα προβλήματα και επαγγελματικά θέματα του κλάδου.¹⁵

Έτσι φτάνουμε στο πρώτο πανελλαδικό συμβούλιο στην Αθήνα τον Γενάρη του 1978, όταν ο νόμος 815/78 είναι προ των πυλών και οι συνεχείς θέσεις και τα υπομνήματα του Ε.Δ.Π. δεν έχουν λάβει απάντηση από την κυβέρνηση. Αυτή η αδιαφορία της κυβέρνησης αποτελεί μείζον θέμα στη συζήτηση του πανελλαδικού συμβουλίου και -σε συνδυασμό με την αντίληψη ότι χωρίς την θεσμική αναγνώριση του ρόλου του Ε.Δ.Π. δεν μπορεί να γίνει ουσιαστική αλλαγή στα πανεπιστήμια, πράγμα που εκφράστηκε και στο πρώτο πανελλαδικό συμβούλιο στα Γιάννενα, αποφασίζεται να προβεί ο κλάδος σε αγωνιστικές διεκδικήσεις των αιτημάτων του. Η διαδικασία για τον νόμο-πλαίσιο κορυφώνεται μιας και η κυβέρνηση έχει δείξει ήδη τις προθέσεις της να μη συμπεριλάβει τα αιτήματα του Ε.Δ.Π. Έτσι σ' αυτό το πανελλαδικό συμβούλιο αποφασίζεται ότι ο

¹⁵ Για παράδειγμα η διεύρυνση του ν.118/75 σχετικά με τις εντολές διδασκαλίας σε μέλη του Ε.Δ.Π., οικονομικές απολαβές με αύξηση, και, σε περίπτωση που κατοχυρώνονταν τα αιτήματα για μονιμότητα και ενιαίο φορέα, να ζητηθεί η άμεση μονιμοποίηση όσων μελών του Ε.Δ.Π. έχουν ήδη τριετή προϋπηρεσία στο πανεπιστήμιο καθώς και δύο κρίσεις στην πρόσληψη και στην πρώτη ανανέωση της θητείας, αύξηση κατώτατων ορίων και ενιαίο μισθολόγιο, υπερωριακές αμοιβές και επίδομα βιβλιοθήκης, και τέλος καθιέρωση ενιαίου φορέα πανεπιστημιακών δασκάλων με ένταξη όλων των μελών του Ε.Δ.Π.

συσχετισμός δυνάμεων δεν είναι ευνοϊκός για την διεκδίκηση ενός νόμου-πλαισίου στα πρότυπα των θέσεων του κλάδου και ότι τα περιθώρια για να αποκτήσει ο κλάδος έναν μαχητικό και πιο διεκδικητικό χαρακτήρα στενεύουν. Ο κλάδος μπαίνει σε μαχητική κινητοποίηση με αίτημα για θεσμική αλλαγή και με βάση τις θέσεις στην Κομοτηνή (Γιακουμέλης, 1978:12).

Μέχρι και το τελευταίο πανελλαδικό συμβούλιο οι διεκδικήσεις του κλάδου αφορούσαν αλλαγές σε κάθε επιμέρους σχολή. Αυτό ανατρέπεται στο τελευταίο συνέδριο με το απεργιακό αίτημα για ενιαίο φορέα διδασκόντων και συμμετοχή των μελών σε αυτόν (Παπαδημητροπούλου, 1978:18). Οι ζυμώσεις τρεισήμισι περίπου χρόνων, με τα συνέδρια και τα συμβούλια σε όλη την Ελλάδα και τους συλλόγους του κλάδου, σε συνδυασμό με την αγωνία πολλών βοηθών που το 1978 συμπλήρωναν το όριο των εννιά χρόνων και θα έπρεπε να φύγουν από το πανεπιστήμιο χωρίς καμία αναγνώριση της προϋπηρεσίας τους, διαμορφώνει έναν κλάδο που σε σύντομο χρονικό διάστημα οργανώνεται και «αποκτά αυτοσυνείδηση», «αυτοπροσδιορίζεται κοινωνικά και πολιτικά» (στο ίδιο:21).

β. Οι στόχοι του κλάδου για την αναδιάρθρωση της παιδείας

Όπως είδαμε, το Επιστημονικό Διδακτικό Προσωπικό αρχίζει να οργανώνεται ως κλάδος από την αρχή της μεταπολίτευσης και στην συνδιάσκεψη της Κομοτηνής το 1975, διαμορφώνει τις αρχικές του θέσεις. Από το 1975 έως και τον Γενάρη του 1978, λίγο πριν από την απόφαση για την κήρυξη της απεργίας, ο κλάδος κάνει συνεχείς παραστάσεις και καταθέτει υπομνήματα για τις θέσεις του σχετικά με τον νόμο-πλαίσιο. Τον Απρίλιο του 1976 οριστικοποιεί τις θέσεις του για τον ρόλο του Ε.Δ.Π. στα πανεπιστήμια και στο Β' Πανελλαδικό συνέδριό του, τον Μάιο του 1977, τίθενται τα ζητήματα της μονιμότητας και της δημιουργίας Ενιαίου Φορέα Διδασκόντων. Ακόμα τίθεται το ζήτημα της κατάργησης της έδρας, η καθιέρωση του αυτόνομου Α.Ε.Ι. και η ισότιμη συμμετοχή όλων των φορέων της πανεπιστημιακής κοινότητας, μέσω συνδικαλιστικών και ακαδημαϊκών ελευθεριών, ζητήματα που είχαν τεθεί υπό διεκδίκηση ήδη από το 1975. Στην αρχή της σύστασης του κλάδου τίθενται δύο βασικά ερωτήματα για την συνέχειά του. Πρώτον, αν ο κλάδος θα αποκτούσε «ένα νομικό πρόσωπο με όργανα αποφασιστικού χαρακτήρα» ή αν θα έθετε ως αρχικό στόχο του «την μαζικοποίηση των σχολών», δηλαδή την μαζική και θεσμική ένταξη όλων των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας στις διαδικασίες λήψεων αποφάσεων των πανεπιστημίων. (στο ίδιο:25).

Μια από τις αρχικές διεκδικήσεις του κλάδου του Ε.Δ.Π., ήδη από την αρχή της σύστασής του, όπως είπαμε και παραπάνω, ήταν η δημιουργία ενός ενιαίου φορέα διδασκόντων, ο οποίος θα κατοχύρωνε την επαγγελματική και επιστημονική εξέλιξη του Ε.Δ.Π., θα εξασφάλιζε την ελευθερία της επιστημονικής γνώσης και έρευνας με άμεσο αποτέλεσμα την δημιουργία επαγγελματικής και συναδελφικής συνείδησης και θα διέλυε σταδιακά την καθηγητική αυθαιρεσία. Η δημιουργία ενιαίου φορέα διδασκόντων στα Α.Ε.Ι. θα αποτελούσε το πρώτο βήμα εκσυγχρονισμού και εκδημοκρατισμού στα Α.Ε.Ι., κατοχυρώνοντας την επιστημονική, οικονομική και διοικητική αυτοδιοίκηση τους, εξασφαλίζοντας τις ακαδημαϊκές και συνδικαλιστικές ελευθερίες.

Με το ίδιο σκεπτικό, η διεκδίκηση της μονιμότητας που προβλήθηκε ως ανάγκη και βασικό αίτημα μέσα από αυτή την απεργία του Ε.Δ.Π. ανέδειξε την ανάγκη για εργασία με ποιοτικά χαρακτηριστικά, κατοχύρωση της επιστημονικής εξέλιξης και ανέλιξης, έμφαση στη συλλογικότητα και στη σύνθεση των οργάνων που θα διεξήγαν την εκάστοτε κρίση με βάση ουσιαστικά επιστημονικά χαρακτηριστικά και διδακτικά προσόντα, κατάργηση των κλειστών διαδικασιών, και ίδιο θεσμικό πλαίσιο για όλους, σε αντίθεση και ενάντια στην προπαγάνδα του υπουργείου ότι ο κλάδος του Ε.Δ.Π. ζητάει μονιμότητα για «να γίνουν όλοι καθηγητές-δημόσιοι υπάλληλοι». Γι' αυτό και το αίτημα για δημιουργία ενιαίου φορέα διδασκόντων και κατοχύρωση του διδακτικού και ερευνητικού έργου, μέσα από συλλογικές διαδικασίες, τέθηκε ήδη από την αρχή της δημιουργίας του κλάδου.

Όπως υποστηρίζουν λοιπόν οι απεργοί, ενώ σύμφωνα με το άρθρο 16 όλα τα μέλη του Ε.Δ.Π. ασκούν το δημόσιο λειτούργημα του πανεπιστημιακού δασκάλου, παρ' όλα αυτά, με μια σειρά καινούριων και παλιών νόμων, κατοχυρώνουν διακρίσεις ανάμεσα στους καθηγητές και το Ε.Δ.Π., όπως η τριετής θητεία των βοηθών-επιμελητών, με δυνατότητα ανανέωσης σε πλήρη εξάρτηση και απόλυτη κρίση του καθηγητή έδρας. Επομένως, ο νόμος δεν μάχεται απλά την εικόνα του δεσποτικού καθηγητή που αυθαιρετεί και γίνεται φόβος των υφιστάμενων και των σπουδαστών. Τα αιτήματα των κινητοποιήσεων μιλούσαν στην ουσία για μια «ιδεολογική θεώρηση του δημόσιου πανεπιστημιακού ρόλου και λόγου, υπέρβαση της μονοδιάστατης ιδεολογικής κατεύθυνσης και της διοικητικής αυτοτέλειας» καθώς και για κατοχύρωση της επιστημονικής ελευθερίας τόσο ως ατομικό δικαίωμα του επιστήμονα αλλά και ως εγγύηση του θεσμού, «θέτοντας την εκπαίδευση ως κοινωνικό δικαίωμα και ως υποχρέωση του κράτους για ενίσχυση της επιστημονικής εργασίας.» (Ρήγος, 2010:294). Οι απεργοί θεωρούν ότι το Ε.Δ.Π., ως «γέννημα μιας άλλης αντίληψης για την επιστήμη και τον συνδικαλισμό», «ανδρωμένο από τις διεργασίες που άρχισαν στα Πανεπιστήμια μέσα στα χρόνια της δικτατορίας » καλείται να παίξει έναν ιστορικό

ρόλο για τη διαμόρφωση του μεταδικτατορικού πανεπιστημίου (Ρήγος, 1978:1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η απεργία των 100 ημερών - Ιστορικό απεργίας

Η προετοιμασία και η διαδικασία της ψήφισης του νόμου 815/78 βρίσκει τους βοηθούς-επιμελητές ήδη οργανωμένους ως κλάδο. Τον Ιανουάριο του 1978 πραγματοποιούν το πρώτο τους συμβούλιο,, κηρύσσουν εξαήμερη προειδοποιητική απεργία,διεκδικούν, μεταξύ άλλων, ενιαίο φορέα διδασκόντων και μονιμότητα του κλάδου. Στις 2 Φεβρουαρίου υποβάλλουν τα αιτήματά τους στο υπουργείο και στις 20 Φεβρουαρίου αρχίζει η απεργία του Ε.Δ.Π. με αποφάσεις των γενικών συνελεύσεων τριάντα τριών σχολών. Σε αυτό το κεφάλαιο, θα δούμε αναλυτικά την διαδικασία διαμόρφωσης των αιτημάτων του κλάδου, όπως διαμορφώθηκαν τόσο στο συμβούλιο τον Ιανουάριο του 1978 όσο και στην πορεία της απεργίας. Θα δούμε αναλυτικά την πορεία της απεργίας μέσα στους περίπου τρεις μήνες που κράτησε, καθώς και τις αποφάσεις και τις αντιδράσεις αλλά και τη συμπαράσταση σε αυτήν. Τέλος, θα δούμε μέσα από ποιες διαδικασίες και αποφάσεις λήγει η απεργία, αλλά και την σύνδεση των αιτημάτων και των κινητοποιήσεων του Ε.Δ.Π. με τις καταλήψεις που ακολούθησαν τον χειμώνα του 1979, αυτή τη φορά από τη μεριά των φοιτητών.

α. Η απόφαση για απεργία ενάντια στον νόμο 815/78 και τα αιτήματα του Ε.Δ.Π. για ενιαίο φορέα διδασκόντων και μονιμότητα

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, στις 28-29 Ιανουαρίου πραγματοποιείται το δεύτερο πανελλαδικό συμβούλιο του Ε.Δ.Π., στο οποίο, όπως θα δούμε και αναλυτικότερα παρακάτω, αποφασίζεται κήρυξη προειδοποιητικής απεργίας του κλάδου. Το συμβούλιο κινήθηκε σε δύο επίπεδα συζήτησης για να φτάσει στην απόφαση αυτή. Συζητήθηκε η απόφαση της κυβέρνησης για ψήφιση του νόμου 815/78, αλλά κεντρικό θέμα αποτέλεσε ο συσχετισμός δυνάμεων στο εσωτερικό του κλάδου. Στο πλαίσιο απολογισμού των προηγούμενων δράσεων, κρίθηκε ότι ο μέχρι τότε χαρακτήρας και οι κινητοποιήσεις δεν είχαν ιδιαίτερα μαχητικό χαρακτήρα, πράγμα που θα έπρεπε να αλλάξει αν ο κλάδος ήθελε να ακολουθήσει τις αποφάσεις του για θεσμικές αλλαγές στα πανεπιστήμια. Κρίνεται ότι υπάρχει έλλειψη στο επιστημονικό πεδίο με «έλλειψη νέων επιστημών» που θα αντιπροσώπευαν το «νέο επιστημονικό ρεύμα» και ότι το κυβερνητικό σχέδιο για το νόμο-πλαίσιο είχε «έλλειψη ουσιαστικής επιστημονικής αλλαγής». Ο κλάδος αποφασίζει να μπει σε κινητοποίηση, με κύριο αίτημα την θεσμική αλλαγή στα πανεπιστήμια, κινούμενος στους άξονες

και τις θέσεις που τέθηκαν στο συνέδριο στην Κομοτηνή το 1975 (Παπαδημητροπούλου, 1978:19).

Τα αιτήματά του διαμορφώθηκαν γύρω από τα ζητήματα για την άμεση αντιμετώπιση των προβλημάτων του Ε.Δ.Π., αφορούσαν την επιστημονική και επαγγελματική κατοχύρωση, τη δημιουργία ενιαίου φορέα διδασκόντων και το άνοιγμα των διαδικασιών του υπουργείου προς τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας για τη δημιουργία του νόμου-πλαισίου, όπως και να δοθούν πορίσματα της αντίστοιχης επιτροπής του υπουργείου στη δημοσιότητα. Το κεντρικό συμβούλιο πρότεινε να συντονίζει τις ενέργειες που θα καθορίζονταν από τις προτάσεις και αποφάσεις των γενικών συνελεύσεων των σχολών. Αυτή η διαδικασία εξέφραζε τις προθέσεις του κλάδου να ακολουθήσει απόλυτα δημοκρατικές και οριζόντιες διαδικασίες ως προς τη λήψη αποφάσεων και την οργάνωσή του.

Τα αιτήματα και οι προτάσεις που έθεσε ο κλάδος διαχωρίστηκαν σε δύο βασικούς κορμούς, με επαγγελματικές και επιστημονικές πτυχές. Καταρχάς αιτούνταν τη δημιουργία ενός ενιαίου φορέα διδασκόντων και, κατά δεύτερον, τη μονιμοποίηση των μελών του Ε.Δ.Π. Σύμφωνα με τους ίδιους τους απεργούς, ο ενιαίος φορέας κρίθηκε ως αίτημα αιχμής και θα αποτελούσε μια θεσμική αλλαγή που θα διαμόρφωνε δομές που θα επέτρεπαν την ενναιοποίηση όχι μόνο του έργου που γινόταν στο πανεπιστήμιο αλλά και του μπλοκ των δυνάμεων που θα επιδίωκε την παραπέρα θεσμική αναμόρφωση των Α.Ε.Ι. και έτσι, με την σειρά της, η μονιμοποίηση των μελών του Ε.Δ.Π. μέσα από τον ενιαίο φορέα θα έλυνε το άμεσο πρόβλημα της απομάκρυνσης των επιμελητών και βοηθών από τα Α.Ε.Ι.

Πιο αναλυτικά, ο νόμος αυτός δημιουργεί μια νέα κατηγορία διδακτικού προσωπικού, τους εντεταλμένους υφηγητές μόνιμους ή με τριετή θητεία, όπου σε κάθε έδρα αντιστοιχεί ένας ή και περισσότεροι με διδακτορικό και επιστημονικό έργο. Ακόμα, αν οι υπάρχουσες θέσεις διδακτικού προσωπικού δεν επαρκούσαν, μπορούσε να δοθεί εντολή διδασκαλίας και εξέτασης σε ειδικούς επιστήμονες κατόχους διδακτορικού τίτλου. Ο νόμος αναγνώριζε ότι στο διδακτικό προσωπικό ανήκουν οι καθηγητές, οι εντεταλμένοι ή μη υφηγητές και οι επιμελητές, πράγμα που αναιρείται μέσα από συγκεκριμένες διατάξεις. Το έργο των επιμελητών θα διεξαγόταν υπό την καθοδήγηση του διευθυντή ή του «καθηγητού καθ' ομάδας άσκησης ή διεξαγωγής φροντιστηρίων ή εργαστηρίων των φοιτητών» και η μονιμότητα προτεινόταν για ένα πολύ μικρό ποσοστό, το 1/3 των θέσεων που υπήρχαν σε κάθε έδρα για τους κατόχους διδακτορικού με εξαετή προϋπηρεσία, εφόσον υπήρχε θέση, κρίνονταν κατάλληλοι και έμπαιναν σε πίνακα ικανών προς μονιμοποίηση. Η μερική αυτή μονιμοποίηση που προτείνει η κυβέρνηση κάλυπτε μόνο ένα μέρος του προσωπικού και δεν αναγνώριζε το διδακτικό, ερευνητικό και επιστημονικό έργο του Ε.Δ.Π. Καταργούσε τη

βαθμίδα των βοηθών, με τους 3.000 βοηθούς να παραμένουν στην θέση τους μέχρι να φύγουν σταδιακά, οι καθηγητές υποχρεώνονται να καταθέτουν δήλωση ότι πρότειναν θέμα διδακτορικού ήδη σε κάθε μη διδάκτορα, επιμελητή ή βοηθό, ενώ δημιουργείται μία νέα κατηγορία προσωπικού, οι «μεταπτυχιακοί φοιτητές» χωρίς όμως μεταπτυχιακές σπουδές, οι οποίοι θα ασκούν διδακτική δουλειά παρόμοια με αυτή του διδακτικού προσωπικού, χωρίς όμως να ανήκουν τυπικά σε αυτό. Σύμφωνα με κριτική που δημοσιεύεται στην εφημερίδα *Αυγή*, «το σχέδιο αυτό εμφανίζεται σε μία συγκυρία όπου τονίζει το πρόβλημα της διάρθρωσης του διδακτικού φορέα, θέτοντάς το ως κυρίαρχο πρόβλημα. Καθιερώνει την κυβερνητική παρέμβαση στα Πανεπιστήμια, ισχυροποιεί την ήδη συγκεντρωτική λειτουργία της έδρας, καταργεί κάθε έννοια εκπαιδευτικής οργάνωσης, υποβαθμίζει τις σπουδές και στην ουσία ανοίγει τον δρόμο για κατάργηση των συνδικαλιστικών και ακαδημαϊκών ελευθεριών» (Ανυπόγραφο, *Η Αυγή*, 12.03.1978:3). Η αντίθεση του Ε.Δ.Π. στον νόμο είναι έντονη, αφού όχι μόνο δεν απαντάει στο αίτημα για μονιμοποίηση, αλλά και καταργεί το θεσμό των βοηθών, με κάποιους να μένουν αλλά να απομακρύνονται σταδιακά ως προσωπικό «επί θητεία», μονιμοποιεί ένα μέρος αυτών με αποτέλεσμα ένα μέρος του διδακτικού προσωπικού να επωμίζεται το διδακτικό έργο και αυτό ως σώμα ελεγχόμενο σε άμεση εξάρτηση από τους καθηγητές.

Έτσι, λοιπόν, ως προς την επαγγελματική διάσταση, τα μέλη του Ε.Δ.Π. εξέφραζαν μέσα από το αίτημα για μονιμότητα την επαγγελματική ανασφάλεια στην οποία βρίσκονταν μιας και προσλαμβάνονταν για τριετή θητεία, με όριο εννιά χρόνων ανανέωσης και σε περίπτωση που στο διάστημα των εννιά χρόνων δεν είχε ολοκληρωθεί η διατριβή, δεν ανανεωνόταν η σύμβασή τους και δεν αναγνωριζόταν η προϋπηρεσία τους στον χώρο του πανεπιστημίου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ένα πολύ μεγάλο μέρος ανθρώπων που είχαν εργαστεί μέσα στο πανεπιστήμιο ασκώντας διδακτικό και ερευνητικό έργο να μένουν άνεργοι. Πέρα όμως από αυτό η σημασία της μονιμότητας του κλάδου είχε να κάνει με το ότι μέσα σε συνθήκες μόνιμης ανασφάλειας και πίεσης δε θα ήταν δυνατόν να διαμορφωθεί μία επαγγελματική συνείδηση και συλλογική βούληση, ώστε να διεκδικηθούν γενικότερες θεσμικές αλλαγές στο πανεπιστήμιο. Γι' αυτό και το αίτημα για μονιμότητα αποκτά για τον κλάδο του Ε.Δ.Π. κεντρική θέση, μιας και, πέρα από την επαγγελματική εξασφάλιση και την προοπτική παραμονής στον ακαδημαϊκό χώρο, η έλλειψη φόβου για τη μη ανανέωση της θητείας διασφάλιζε την επιστημονική εξέλιξη, την ωρίμανση και την διδακτική υπευθυνότητα του διδακτικού προσωπικού. Μέσω αυτού του αιτήματος, το Ε.Δ.Π. διεκδικούσε την θεσμική αναγνώριση του ως κλάδος μέσα στην πανεπιστημιακή κοινότητα. Το αίτημα για μονιμότητα τέθηκε τόσο ως προς την επαγγελματική εξασφάλιση όσο και ως προς την

επιστημονική. Ως προς την επαγγελματική της διάσταση η μονιμότητα των βοηθών επιμελητών θα διασφάλιζε, μαζί με την ενιαίο φορέα, την κρίση του εκάστοτε βοηθού επιμελητή όχι μόνο από έναν καθηγητή. Έτσι, η μονιμότητα, ως «εργαλείο ένταξης του Ε.Δ.Π. στο πανεπιστήμιο» θα συντελούσε, σύμφωνα πάντα με το Ε.Δ.Π., «στο δημοκρατικό πανεπιστήμιο με ουσιαστικές θεσμικές αλλαγές» (Παπαδημητροπούλου, 1978:23). Η διεκδίκηση της μονιμότητας, που προβλήθηκε ως ανάγκη και βασικό αίτημα, αναδείχθηκε μέσα από την ανάγκη για εργασία με ποιοτικά χαρακτηριστικά, για κατοχύρωση της επιστημονικής εξέλιξης, με έμφαση στη διαδικασία με την οποία θα κρίνονταν οι βοηθοί-επιμελητές, με βάση ουσιαστικά επιστημονικά χαρακτηριστικά και διδακτικά προσόντα, για κατάργηση των κλειστών διαδικασιών και καθιέρωση κοινού θεσμικού πλαισίου για όλους.

Πάνω σε αυτή την λογική διαμορφώθηκε και το αίτημα για δημιουργία ενιαίου φορέα διδασκόντων. Από τις αρχικές διεκδικήσεις του κλάδου ήταν η δημιουργία ενός ενιαίου φορέα διδασκόντων, ο οποίος θα κατοχύρωνε την επαγγελματική και επιστημονική εξέλιξη του Ε.Δ.Π., θα εξασφαλίζει την ελευθερία της επιστημονικής γνώσης και έρευνας με άμεσο αποτέλεσμα την δημιουργία επαγγελματικής και συναδελφικής συνείδησης. Η δημιουργία ενιαίου φορέα διδασκόντων στα Α.Ε.Ι. θα αποτελούσε, έτσι, το πρώτο βήμα εκσυγχρονισμού και εκδημοκρατισμού στα Α.Ε.Ι., κατοχυρώνοντας την επιστημονική και διοικητική αυτοδιοίκησή τους, εξασφαλίζοντας τις ακαδημαϊκές και συνδικαλιστικές ελευθερίες. Οι προϋποθέσεις που τέθηκαν από το Ε.Δ.Π. είχαν να κάνουν με τον τρόπο που θα ασκούνταν η κρίση του εκάστοτε βοηθού-επιμελητή, στην ερευνητική τους δουλειά μέσα στα πανεπιστήμια. Ο καθένας ανάλογα με την επιστημονική του επάρκεια, σύμφωνα με τον κλάδο, θα εντασσόταν σε κάποια βαθμίδα πανεπιστημιακής ιεραρχίας, θα παρέμενε δόκιμος και έπειτα από τρία χρόνια συνεχόμενων κρίσεων θα κρινόταν αν είναι κατάλληλος για να μείνει στο πανεπιστημιακό ίδρυμα. Η κρίση αυτή όμως δε θα προερχόταν από μια μερίδα καθηγητών αλλά από τον ενιαίο φορέα διδασκόντων, στον οποίο θα συμμετείχαν όλοι οι φορείς της πανεπιστημιακής κοινότητας, συμπεριλαμβανομένων των καθηγητών, του Ε.Δ.Π. και των φοιτητών. Με αυτόν τον τρόπο η κρίση θα διασφαλιζόταν ως μη αυθαίρετη, σε αντίθεση με την μέχρι τότε συνθήκη, που η κρίση για την συνέχιση των βοηθών επιμελητών στον πανεπιστημιακό χώρο ήταν απόλυτα συνδεδεμένη με την εξουσία του εκάστοτε καθηγητή. Από την άλλη, ως προς την επιστημονική διάσταση του ενιαίου φορέα διδασκόντων, το αίτημα για ενιαίο φορέα σταματάει ένα σύστημα χρόνων όπου ο καθηγητής της έδρας είναι κύριος του γνωστικού αντικειμένου και του διδακτικού έργου. «Από την στιγμή που οι καθηγητές πρέπει να συνεργάζονται με τους βοηθούς, ο βοηθός τονίζεται ότι πρέπει να έχει λόγο στις διαδικασίες του

πανεπιστημίου και στην διδακτική λειτουργία και ευθύνη, να συμμετέχει άμεσα στον προγραμματισμό της διδακτικής και επιστημονικής διαδικασίας.» (στο ίδιο:14)

Τέλος, αυτό που τονίστηκε μέσα από τις συγκεκριμένες διαστάσεις των αιτημάτων ήταν ότι ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώθηκαν δεν απομόνωνε το ένα από το άλλο, αλλά τα αντιμετώπιζε ως μια ενότητα που θα συμπεριλάμβανε μία σειρά από επιμέρους αλλαγές και ρυθμίσεις. Σκοπός ήταν να διαμορφωθεί μια βασική λογική για την αναδιάρθρωση του πανεπιστημίου, στο έδαφος της οποίας θα αναπτύσσονταν επιμέρους αλλά αλληλένδετες ιδέες και προτάσεις. Γι' αυτό και το αίτημα του κλάδου από «Μονιμότητα-Ενιαίος Φορέας» μέσα στην πορεία της απεργίας έγινε «Μονιμότητα μέσα στον Ενιαίο Φορέα», ώστε να τονιστεί αυτή ακριβώς η σημασία της αλληλεξάρτησης των αιτημάτων και το ότι δεν μπορούσαν να ικανοποιηθούν εν μέρει.

β. Τα γεγονότα κατά την διάρκεια της απεργίας

Στο δεύτερο πανελλαδικό συμβούλιο του Ε.Δ.Π. στα τέλη του Ιανουαρίου, που πραγματοποιείται στην Πάντειο, πέρα από τα αιτήματα για έναν νόμο-πλαίσιο για τα Α.Ε.Ι., λήφθηκε και η απόφαση του κλάδου να κινηθεί άμεσα για τη διαπραγμάτευση των αιτημάτων του, ενόψει και της ψήφισης του νόμου 815/78. Πάρθηκε επίσης απόφαση για προκήρυξη προειδοποιητικής απεργίας σε περίπτωση που το υπουργείο δεν λάμβανε υπόψη τα αιτήματα του Ε.Δ.Π., καθώς και για κλιμάκωση των απεργιακών κινητοποιήσεων.

Από τις 26 μέχρι τις 28 Ιανουαρίου προκηρύσσουν απεργία οι επιμελητές-βοηθοί της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το Ε.Δ.Π. της Παντείου συμμετέχει με διήμερη προειδοποιητική απεργία από τις 28 Ιανουαρίου, διαμαρτυρόμενο για τη μη συμμετοχή του κλάδου στην διαδικασία σύνταξης του σχεδίου νόμου-πλαισίου για τα Α.Ε.Ι., όπως είχε δεσμευτεί το υπουργείο. Παράλληλα οι καθηγητές των Κ.Α.Τ.Ε. καλούν σε τετράωρες στάσεις εργασίας στις 28 και 29 του ίδιου μήνα ζητώντας την ανάκληση και τη ριζική αναμόρφωση του νομοσχεδίου για την τεχνική εκπαίδευση με συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων. Οι αποφάσεις λαμβάνονται μέσα από εβδομαδιαίες συνελεύσεις.

Στις 20 Φεβρουαρίου ο κλάδος παίρνει την απόφαση για εξαήμερη προειδοποιητική απεργία, αφού δεν έχει λάβει καμία απάντηση από την μεριά του υπουργείου. Η απεργία χαρακτηρίζεται από καθολική συμμετοχή των βοηθών-επιμελητών.¹⁶ Μετά το πέρας της

¹⁶ Καταγραφή για 99% στη Θεσσαλονίκη και αναφορές ότι στα περιφερειακά ιδρύματα δεν υπήρξε σχεδόν κανένας απεργοσπάστης.

αποφασίζεται η συνέχιση της απεργίας, ενώ η κυβέρνηση για πρώτη φορά αναγνωρίζει πως υπάρχουν ζητήματα στον κλάδο του Ε.Δ.Π. και δεσμεύεται ότι θα ρυθμίζονταν με νόμο ως το τέλος του Φεβρουαρίου. Στην απεργία συμμετέχει, από το τέλος Φεβρουαρίου, και η Ομοσπονδία παρασκευαστών Α.Ε.Ι., έπειτα από άρνηση του υφυπουργού Παιδείας να τους συναντήσει στις 24 Φεβρουαρίου για τη συζήτηση των δικών τους επιμέρους αιτημάτων. Διοργανώνεται ανοιχτή παναθηναϊκή συζήτηση στο Πολυτεχνείο¹⁷ με τη συμμετοχή φορέων της πανεπιστημιακής κοινότητας, επιστημονικών συλλόγων, φορέων εκπαίδευσης και κομμάτων της αντιπολίτευσης. Στη συζήτηση αυτή, η λύση των πανεπιστημιακών προβλημάτων συνδέεται με το γενικότερο εκδημοκρατισμό της χώρας και της κοινωνίας, και τονίζεται έτσι ο κοινωνικός χαρακτήρας που οι απεργοί ήθελαν να προσδώσουν στις κινητοποιήσεις. Στις 27 Φεβρουαρίου οι γενικές συνελεύσεις των σχολών αποφασίζουν συνέχιση της απεργίας μέχρι να δοθούν συγκεκριμένες απαντήσεις από το υπουργείο στα αιτήματα που είχαν τεθεί από τους απεργούς. Μέχρι και τις 28 Φεβρουαρίου το υπουργείο δεν απαντάει, ενώ ταυτόχρονα αρχίζει η περικοπή των μισθών των απεργών. Σταδιακά συγκροτούνται απεργιακά ταμεία για την υποστήριξη των απεργών, ενώ την ίδια περίοδο η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Αθηνών παραιτείται (στο ίδιο:24).

Όπως είχε δηλωθεί από την μεριά της κυβέρνησης, το υπουργείο δίνει στη δημοσιότητα σχέδιο νόμου «περί του διδακτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι.» («Σχέδιο Μαυρίδη») και στις 2 Μαρτίου στέλνεται στις σχολές για να εκφέρουν γνώμη. Το σχέδιο νόμου χαρακτηρίζεται από το Ε.Δ.Π. ως απαράδεκτο, μιας και απομάκρυνε το μεγαλύτερο κομμάτι των Ε.Δ.Π. από τα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Το Ε.Δ.Π. αντιδρά άμεσα: μέσα από μαζικότερες συνελεύσεις αποφασίζεται η συνέχιση της απεργίας μέχρι τις 20 του μήνα. Παράλληλα η Ε.Φ.Ε.Ε. συμμετέχει με πανελλαδικές κινητοποιήσεις φοιτητών σε όλη την χώρα, με αιτήματα για δημοκρατική και σύγχρονη οργάνωση σπουδών, κατοχύρωση του πανεπιστημιακού ασύλου και των συνδικαλιστικών-ακαδημαϊκών ελευθεριών, διεύρυνση και ουσιαστική συμμετοχή των φοιτητών στα όργανα λήψης αποφάσεων, μη κατάργηση της Γ' εξεταστικής, ανωτατοποίηση της Ε.Α.Σ.Α.¹⁸ και των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και θεσμοθέτηση του ενιαίου φορέα διδασκόντων. Στις 6 Μαρτίου πραγματοποιούνται γενικές συνελεύσεις όλων των σχολών, όπου και αποφασίζεται η συνέχιση της απεργίας και η κλιμάκωση των κινητοποιήσεων, με τους φοιτητές να αποφασίζουν, με την σειρά τους, αποχή από τις 17 Μαρτίου. Στις 9 Μαρτίου δίνεται

¹⁷ Αντίστοιχη συνάντηση διοργανώνεται και στη Θεσσαλονίκη την ίδια περίοδο.

¹⁸ Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής. Πριν το 1939 ονομαζόταν Γυμναστική Ακαδημία.

κοινή συνέντευξη τύπου της Ε.Φ.Ε.Ε. και του Ε.Δ.Π., προκειμένου να ενημερώσουν για τα αιτήματα τους και να καλέσουν σε ανοιχτές συγκεντρώσεις που θα πραγματοποιούνταν σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη στις 30 Μαρτίου. Στα μέσα του ίδιου μήνα, η απεργία συνεχίζεται με ομόφωνες αποφάσεις από τις συνελεύσεις του κλάδου και η κυβέρνηση αποφασίζει να διακόψει πλήρως τη μισθοδοσία των απεργών βοηθών-επιμελητών, ενώ τα υπουργεία Συντονισμού, Προεδρίας και Παιδείας εφαρμόζουν τον νόμο 643/77 «περί συνδικαλισμού των δημοσίων υπαλλήλων».¹⁹ Παράλληλα, στη γενική συνέλευση του Ε.Δ.Π. Γεωπονικής, στις 15 Μαρτίου, οι απεργοί καταγγέλλουν τη στάση της συνέλευσης των καθηγητών που αρνήθηκε να συζητήσει με την παρουσία εκπροσώπων των φοιτητών και επισημαίνουν ότι η εφαρμογή του νόμου 643/77 θίγει την αυτοτέλεια του πανεπιστημίου. Κεντρικό θέμα στη συνέλευση αυτή είναι η ίδια η απεργία, η οποία συνεχίζεται επί έναν μήνα, και ο τρόπος με τον οποίο διοικούνταν μέχρι τότε τα πανεπιστήμια. Οι συμμετέχοντες απεργοί κάνουν λόγο για «ένα συγκεντρωτικό εξωπανεπιστημιακό πολιτικό όργανο» διοίκησης που η λειτουργία του αναδείχθηκε με «δραματικό τρόπο» από την ίδια την απεργία (Λουλούδης, *Αντί*, 1978:16). Καταγγέλθηκε ο απόλυτος «υπερκαθορισμός» των πανεπιστημιακών πραγμάτων από την πολιτική εξουσία, καθώς και ο ρόλος του «καθηγητικού κατεστημένου ως φορέα και εκφραστή αυτής της εξουσίας» (στο ίδιο). Ο κλάδος εντείνει την κινητοποίηση και αποφασίζει να κάνει ακόμα περισσότερο γνωστά τα αιτήματά του σε εξωπανεπιστημιακούς φορείς, καθώς η απεργία μέχρι εκείνη τη στιγμή είχε έντονο κοινωνικό αντίκτυπο. Στις 20 Μαρτίου οι γενικές συνελεύσεις ψηφίζουν συνέχιση της απεργίας και στις 30 Μαρτίου πραγματοποιούνται οι προγραμματισμένες συγκεντρώσεις.

Στις 3 Απριλίου πραγματοποιούνται γενικές συνελεύσεις σε όλες τις σχολές, που αποδέχονται την απόφαση-εισήγηση του κεντρικού συμβουλίου για κλιμάκωση του απεργιακού

¹⁹ «Δικαίωμα και σκοπός απεργίας. 1. Η απεργία είναι δικαίωμα των δημοσίων πολιτικών υπαλλήλων και των υπαλλήλων των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, όταν αποφασίζεται υπό της νομίμως συνεστημένης και λειτουργούσης συνδικαλιστικής οργανώσεως, εις την οποίαν ούτοι ανήκουν προς διαφύλαξιν και προαγωγήν των οικονομικών, επαγγελματικών και ασφαλιστικών εν γένει συμφερόντων αυτών. Απεργία επιδιώκουσα οιονδήποτε άλλον σκοπόν, ή την εκδήλωσιν αλληλεγγύης προς άλλην απεργούσαν οργάνωσιν, απαγορεύεται. 2. Εις τους δικαστικούς λειτουργούς και τους υπηρετούντες εις τα Σώματα Ασφαλείας, περιλαμβανομένων και των υπηρετούντων εις το Λιμενικόν Σώμα, την Κεντρικήν Υπηρεσίαν Πληροφοριών και την Αγροφυλακήν απαγορεύεται η υφ' οιαδήποτε μορφήν απεργία.» (Ν.643/77, ΦΕΚ Α 200/22.07.1977, κεφ.Β', άρθρ.5). Σύμφωνα με τους απεργούς ο νόμος δεν μπορεί να εφαρμοστεί γιατί δεν αφορά πανεπιστημιακούς δασκάλους που ασκούν συνταγματικά κατοχυρωμένο το δημόσιο λειτουργήμα (Παπαδημητροπούλου, 1978:15).

αγώνα και συνέχιση της απεργίας ως τις 10 του μήνα, με νέο συνέδριο στις 18. Στις 5 Απριλίου, ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών Μίνως Κοκολάκης (1977-1978) κλείνει το κεντρικό κτήριο του ιδρύματος στο κέντρο της Αθήνας, για «αποφυγή συγκέντρωσης μελών του κλάδου για διαμαρτυρίες». Μερίδα βοηθών-επιμελητών, μαζί με φοιτητές, συγκεντρώνονται στα Προπύλαια ζητώντας άνοιγμα του πανεπιστημίου και ανοιχτό διάλογο με το υπουργείο. Την ίδια μέρα βγαίνει ανακοίνωση του κεντρικού συμβουλίου, που ενημερώνει για την άρνηση του προέδρου της δημοκρατίας να το δεχτεί σε ακρόαση και στις 10 Απριλίου οργανώνεται εκδήλωση στο «Σπόρτιγκ», με τη συμμετοχή γνωστών καλλιτεχνών²⁰ και με αντίστοιχη μεγάλη εκδήλωση στο αμφιθέατρο ΝΟΕ στην Θεσσαλονίκη. Στις 11 Απριλίου γίνεται συνάντηση του προέδρου του κεντρικού συμβουλίου με τον πρύτανη του πανεπιστημίου Αθηνών και στις 17 Απριλίου το Ε.Δ.Π. καλεί σε γενικές συνελεύσεις σε κάθε σχολή για να αποφασιστούν οι θέσεις τους καθώς και οι προτάσεις προς το κεντρικό συμβούλιο. Στα μέσα Απρίλη ακούγεται όλο και περισσότερο η απειλή από καθηγητές που είχαν αντιδράσει στην απεργία, αλλά και από την μεριά του υπουργείου, για απώλεια του εξαμήνου. Στις 18 Απριλίου, το κεντρικό συμβούλιο, μετά την εισήγηση των συνελεύσεων των σχολών, αποφασίζει για συνέχιση της απεργίας έως και τις 20 του μήνα με νέες συνελεύσεις στις 9 και 15 Μαΐου, και ορίζεται πανελλαδικό συνέδριο στις 18 έως και τις 21 Μαΐου στην Αθήνα. Την ίδια μέρα, η Φυσικομαθηματική Σχολή των Ιωαννίνων παίρνει την απόφαση να χαθεί το δεύτερο εξάμηνο λόγω της αποχής που έχουν ήδη κηρύξει οι φοιτητές, ως συμπαράσταση στην απεργία των βοηθών-επιμελητών, ενώ η γενική συνέλευση του Ε.Δ.Π. της Παντείου αποφασίζει αναστολή της απεργίας μέχρι και το Πανελλαδικό Συμβούλιο του Ε.Δ.Π. στα τέλη Μαΐου, ως «χειρονομία καλής θέλησης για να συζητηθεί η λύση των προβλημάτων του κλάδου» (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 18.04.1978:1). Μαζί με την Πάντειο και οι Θεολογικές Σχολές Αθήνας και Θεσσαλονίκης διακόπτουν την απεργία. Την ίδια μέρα, ο Χάρης Καρατζάς, Υφυπουργός Παιδείας, δηλώνει ότι «το υπουργείο έχει λάβει υπ' όψιν του και έχει συγκεντρώσει τις απόψεις των Α.Ε.Ι.» και καλεί το κεντρικό συμβούλιο του Ε.Δ.Π. να υποβάλει τελικώς και συγκεκριμένες απόψεις έως τις 22 Απριλίου, τις οποίες καλούν να αναπτύξουν και προφορικά (στο ίδιο). Ο Υπουργός Παιδείας Ιωάννης Βαρβιτσιώτης ζητάει από τους παράγοντες της πανεπιστημιακής κοινότητας την «άμεση αποκατάσταση της εύρυθμης και αποδοτικής λειτουργίας των ιδρυμάτων», ενώ παράλληλα διαβεβαιώνει ότι το υπουργείο επεξεργάζεται τις απόψεις του μεγαλύτερου μέρους των Α.Ε.Ι.

²⁰

Μ. Δημητριάδη, Θ. Μικρούτσικο, Ασπ. Παπαθανασίου, Δ. Σαμίου, Ισιδ. Σιδέρη, Μποστ, Κ. Μουρσελάς, Γ. Μιχαλακόπουλος.

και ότι θα τις λάβει υπόψη (στο ίδιο). Παράλληλα, το ΠΑ.ΣΟ.Κ. κάνει επερώτηση στη Βουλή για την κρίση «που ολοένα και βαθαίνει στα πανεπιστήμια της χώρας» ενώ κλείνει η Α.Σ.Ο.Ε.Ε. από την πρωτανεία της.²¹

Έπειτα από σχεδόν δυο μήνες κινητοποιήσεων το υπουργείο ανοίγει τις πόρτες τους στους απεργούς. Την 48η μέρα της απεργίας πραγματοποιείται συνάντηση με τον υφυπουργό, ο οποίος αρνείται να τοποθετηθεί επί των αιτημάτων των απεργών. Στις 20 Απριλίου γίνεται η γενική συνέλευση του Ε.Δ.Π. Πολυτεχνείου, η οποία αποφασίζει τη συνέχιση της απεργίας. Στο διάστημα 21-24 Απριλίου, γίνεται συνάντηση του προέδρου του κεντρικού συμβουλίου με τον υπουργό παιδείας και στη συνέχεια όλου του κεντρικού συμβουλίου με τον υπουργό. Η συζήτηση του Ε.Δ.Π. με τον αρμόδιο υπουργό χαρακτηρίζεται από τους απεργούς ως «άδοξη». Το υπουργείο, από την πλευρά του, ανακοινώνει κάποιες παραχωρήσεις προς τους απεργούς. Στην ανακοίνωσή του αναφέρει ωστόσο ότι το Ε.Δ.Π. δεν έχει «καθαρές επαγγελματικές διεκδικήσεις». Σύμφωνα με τους απεργούς, οι εκπρόσωποι του κλάδου αρνήθηκαν τη διευρυμένη μονιμότητα που προτάθηκε από το υπουργείο, μιας και «δεν αναγνωριζόταν ουσιαστικά το λειτούργημα του πανεπιστημιακού δασκάλου» (Γιακουμέλης, 1978:13). Στις 24 και 26 Απριλίου γίνεται νέα συνάντηση του κεντρικού συμβουλίου με τον υπουργό παιδείας. Ακολουθεί έκτακτη σύνοδος πρωτάνεων με προεδρεύοντα τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης και το υπουργείο ανακοινώνει προτάσεις προς τον κλάδο για μερική μονιμότητα των βοηθών-επιμελητών. Στις 27 του μήνα το κεντρικό συμβούλιο του κλάδου πραγματοποιεί συνέντευξη τύπου όπου δημοσιοποιεί τη μη αποδοχή των νέων προτάσεων του υπουργείου και τις θέσεις του Ε.Δ.Π.. Στη συνέχεια το κεντρικό συμβούλιο στέλνει πρόσκληση προς την κυβέρνηση και τον πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή για συνέχιση του διαλόγου.

Στις 4 Μαΐου πραγματοποιείται μεγάλη πανεργατική απεργία και στις 5 Μαΐου γίνεται κοινή σύσκεψη εκπροσώπων των μεγάλων επιστημονικών οργανώσεων με θέμα την κρίση στα Α.Ε.Ι. και συζητιέται η σταδιακή λήξη της απεργίας, ώστε να παρθούν μέτρα και να δημιουργηθεί κατάλληλο κλίμα για έναρξη διαλόγου. Στη σύνοδο πρωτάνεων στις αρχές Μαΐου, κύρια θέματα είναι τα αιτήματα των βοηθών-επιμελητών, η δυνατότητα εισαγωγής νέων φοιτητών και, πρώτη φορά, ο κίνδυνος απώλειας του ακαδημαϊκού έτους 1977-1978, πράγμα που αρχίζει και πιέζει τους απεργούς. Στις 12 Μαΐου το Ε.Δ.Π. ζητάει ακόμα μία φορά συνάντηση με τον υπουργό παιδείας και τον πρωθυπουργό. Η συνάντηση δεν πραγματοποιείται και οι απεργοί κάνουν λόγο για «αδιάλλακτη στάση» της κυβέρνησης σχολιάζοντας τις δηλώσεις του υπουργού ως «τηλεοπτικό μονόλογο».

²¹ Πρύτανης: Εμμανουήλ Δρανδάκης (1977-1978).

Στα μέσα του μήνα οι απεργοί τελικά επιτυγχάνουν να συναντηθούν με τον υφυπουργό παιδείας Καρατζά, και το υπουργείο αποφασίζει να αποσύρει το σχέδιο «περί ρυθμίσεως θεμάτων διδακτικού προσωπικού». Ανοίγει, έτσι, ένας νέος κύκλος συζητήσεων. Παράλληλα, η κυβέρνηση δηλώνει ότι σκοπός της είναι «να εξασφαλισθεί η παραμονή όλων των βοηθών και επιμελητών στα ιδρύματα». Στις 15 Μαΐου αποφασίζεται η σταδιακή αναστολή της απεργίας, με κάλεσμα για επανεκτίμηση της κατάστασης σε επόμενη γενική συνέλευση στις 21 του μήνα, θεωρώντας ότι η απεργία έπαψε να αποτελεί μέσο πίεσης και ότι θα έπρεπε να συμπληρωθούν τα διδακτικά κενά των φοιτητών με παράταση της ακαδημαϊκής χρονιάς. Στις 18 Μαΐου γίνεται το πανελλαδικό συνέδριο με συμμετοχή 153 αντιπροσώπων απ' όλα τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας με θέματα την «κυβερνητική αδιαφορία» και την «προσπάθεια εξόντωσης του αγωνιζόμενου Ε.Δ.Π. με κάθε τρόπο και ακόμα την κυβερνητική μεθόδευση σκλήρυνσης της πολιτικής υπονομεύοντας όχι μόνο το έργο του Ε.Δ.Π., αλλά και του ελληνικού Πανεπιστημίου». Σε αυτό το τρίτο συνέδριο παρεμβαίνει και ο υφυπουργός παιδείας, ο οποίος κάνει λόγο για έναν νέο νόμο σχετικά με τα αιτήματα του κλάδου, χωρίς να διευκρινίζει το πότε θα ανακοινωθεί, ενώ δηλώνει ότι ο νέος νόμος θα ψηφιστεί ως τις 31 Ιουλίου. Ακόμα τονίζει ότι ο διάλογος δεν έχει διακοπεί και «δεσμευόταν» σ' αυτά που το υπουργείο έχει ήδη ανακοινώσει, χωρίς να μπορεί να υλοποιήσει κάτι παραπάνω. Έτσι, εν τέλει, στις 29 Μαΐου γίνεται αναστολή της απεργίας, έπειτα από περίπου 100 ημέρες, με το σκεπτικό ότι πέτυχε ένα μέρος του αγώνα των βοηθών-επιμελητών σε σχέση με τη μονιμότητα, αλλά χωρίς τη δημιουργία ενιαίου φορέα. Τη σκυτάλη θα έπαιρναν λίγο καιρό μετά οι πανελλαδικές φοιτητικές διαμαρτυρίες και οι καταλήψεις του 1979.

γ. Συμπαράσταση και αντιδράσεις κατά την διάρκεια της απεργίας

Έχει ήδη δοθεί μια εικόνα για το κλίμα κατά την διάρκεια της απεργίας και τις αντιδράσεις που υπήρξαν, κυρίως από την μεριά της κυβέρνησης. Επίσης, έχει ήδη αναφερθεί η καθολικότητα συμμετοχής στην απεργία και οι διαδικασίες μέσα σε αυτήν. Σκοπός της παρούσας υποενότητας είναι να δοθεί μια αναλυτικότερη εικόνα των αντιδράσεων και της συμπαράστασης προς την απεργία, τόσο από την μεριά της πανεπιστημιακής κοινότητας όσο και από την μεριά των εφημερίδων και των κομμάτων της Βουλής και όχι μόνο, μιας και η συγκεκριμένη απεργία, όπως έχει ειπωθεί και παραπάνω, είχε σημαντική απήχηση και σε εξωπανεπιστημιακούς κύκλους καθώς οι απεργοί διέκριναν την αναγκαιότητα να συνδεθούν τα αιτήματα τους με ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα και το αίτημα για αποχουντοποίηση στο πανεπιστήμιο να γίνει κομμάτι του γενικότερου αιτήματος για αποχουντοποίηση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Αριστείδης Μπαλτάς το 1978 στο περιοδικό *Πολίτης*, η απεργία αυτή καθόριζε στην ουσία τους φίλους και τους εχθρούς σε ένα ευρύτερο πλαίσιο (Παπαδημητροπούλου, 1978:23). Δηλαδή, η κινητοποίηση αυτή στην ουσία κατέστησε ακόμα πιο έντονες τις διαφοροποιήσεις αλλά και τις εντάσεις που υπήρχαν εντός αλλά και εκτός του πανεπιστημιακού χώρου.

γ.1. Οι θέσεις της κυβέρνησης και των κομμάτων σε σχέση με το νόμο 815/78 και την απεργία

Από τη μεριά της κυβέρνησης, το υπουργείο αντιδρά άμεσα, καταγγέλλοντας την απεργία ως παράνομη²² και να αρνείται συνάντηση με τους απεργούς. Το Ε.Δ.Π. καταγγέλλει την πολιτική αυτή στάση του υπουργείου και απορρίπτει το σχέδιο νόμου χαρακτηρίζοντάς το ως «μέρος ενός αντιδραστικού καταστατικού χάρτη που γυρίζει πολλά χρόνια πίσω το Πανεπιστήμιο και αποτελεί τροχοπέδη και χτύπημα οποιασδήποτε συλλογικής προσπάθειας των φορέων του για το κοινό αίτημα του εκδημοκρατισμού» (Ταλιαδούρος, 1983:7). Ήδη πριν την απόφαση για απεργία, τέλος Νοεμβρίου, όταν ο νόμος είναι σε διαδικασία ψήφισης, ο υφυπουργός παιδείας, σε ομιλία του σε συνεστίαση φοιτητών του Πανεπιστημίου Πατρών για την ανώτατη εκπαίδευση, τονίζει πως τα νέα

22

N. 643/77 άρθρο 14 για παράβαση της τυπικής διαδικασίας.

μέτρα της κυβέρνησης για τα πανεπιστήμια αποσκοπούν στο «πραγματικό συμφέρον των φοιτητών και στην ανύψωση και κατοχύρωση του επιστημονικού επιπέδου.». Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, ο νόμος 815/78 «προσφέρει ευρυθμία και ουσιαστικοποίηση των σπουδών», κάτι το οποίο είχε τονίσει και η αντιπολίτευση και γι' αυτό οι φοιτητές «οφείλουν να εντείνουν την προσπάθειά τους για το καλό τους και την απόκτηση ουσιαστικού περιεχομένου του πτυχίου τους» καθώς και το διδακτικό προσωπικό «οφείλει να εντείνει» με την σειρά του «την προσπάθειά του στη διδασκαλία, την έρευνα και την συνεργασία του με τους φοιτητές» δίνοντας μια εικόνα της πολιτικής γραμμής που θα ακολουθούσε η μερίδα των καθηγητών που ήταν αντίθετη στην απεργία (Ανυπόγραφο, *Η Καθημερινή* 25.11.1978:5). Στον έναν μήνα της απεργίας, συγκεκριμένα ο υφυπουργός Καρατζάς, ζητάει με τηλεγράφημα από τους πρυτάνεις των πανεπιστημίων αριθμό των βοηθών επιμελητών που συμμετείχαν στην απεργία. Στις 28 Φεβρουαρίου του 1978, με την απόφαση των σχολών για συνέχιση της απεργίας, η κυβέρνηση προχωράει άμεσα στην περικοπή μισθών ενώ το υπουργείο συνεχίζει να μην δίνει απάντηση στα αιτήματα του κλάδου. Ταυτόχρονα ξεκινάει η απειλή ποινικοποίησης της απεργίας με την εφαρμογή του νόμου 643/77, περί συνδικαλισμού των δημοσίων υπαλλήλων, ενώ γίνεται συγκρότηση απεργοσπαστικού μηχανισμού ενεργοποιώντας το άρθρο 13²³ του ίδιου νόμου. Ο υφυπουργός παιδείας, Βασίλειος Κοντογιαννόπουλος, δηλώνει για τις λίστες των απεργών, στην εφημερίδα *Καθημερινή*, «ίσως οι κατάλογοι με τα ονόματα των απεργών ζητούνται από τις πρυτανείες σε εφαρμογή διατάξεων του υπουργείου οικονομικών για θέματα μισθοδοσίας απεργών», ενώ το υπουργείο παιδείας με έγγραφο²⁴ στις 18 Φεβρουαρίου

²³ Άρθρο 13 περί «Υποχρεώσεις συνδικαλιστικών οργανώσεων. 1. Η πραγματοποιούσα την απεργίαν συνδικαλιστική οργάνωσις μεριμνά όπως διαρκούσης της απεργίας, εξακολουθήση παρέχον τας υπηρεσίας του το αναγκαίον προσωπικόν διά την ασφάλειαν των εγκαταστάσεων των υπηρεσιών και την πρόληψιν καταστροφών ή ατυχημάτων. 2. Πέραν της κατά την προηγούμενην παράγραφον υποχρεώσεως, η πραγματοποιούσα την απεργίαν συνδικαλιστική οργάνωσις, υποχρεούται να διαθέση το αναγκαίον προσωπικόν διά την όλως στοιχειώδη τουλάχιστον εξυπηρέτησιν της λειτουργίας των οικείων υπηρεσιών. 3. Αμα τη δημοσιεύσει του παρόντος αι κατά περίπτωσιν Υπηρεσία Πολιτικής Σχεδιάσεως Εκτάκτου Ανάγκης, εν συνεργασία μετά των οικείων Υπηρεσιών Διοικητικού καταρτίζουν πίνακα του κατά τας παραγράφους 1 και 2 του παρόντος άρθρου αναγκαίου προσωπικού. Ο καταρτισθείς πίναξ κοινοποιείται υποχρεωτικώς εις τας συνδικαλιστικές οργανώσεις των οικείων Υπουργείων αι οποίαι εντός δεκαπενθημέρου το βραδύτερον γνωστοποιούν εις την οικείαν Υπηρεσίαν Πολιτικής Σχεδιάσεως Εκτάκτου Ανάγκης τας τυχόν διαφωνίας των ως προς τον αναγκαίον αριθμόν υπαλλήλων. Επί της διαφωνίας αποφασίζει οριστικώς ο Πρόεδρος του Συμβουλίου Συνδιαλλαγής κατά παραπομπήν του οικείου Υπουργού. Τροποποιήσεις του πίνακος ενεργείται κατά την αυτήν διαδικασίαν.» (Ν.643/77, ΦΕΚ Α 200/22.07.1977, κεφ.Β', άρθρ.13)

²⁴ Έγγραφο του υπουργείου οικονομικών με αριθμό 0287/18.02.78.

υποχρεώνει τον πρύτανη της Γεωπονικής Αθήνας²⁵ να εφαρμόσει το άρθρο 13 πρώτος από τους υπόλοιπους πρυτάνεις. Ακόμα, ο υφυπουργός Παιδείας, Καρατζάς, υποστηρίζει στις 18 Απριλίου, αφού ήδη το κεντρικό συμβούλιο του Ε.Δ.Π. έχει αποφασίσει για συνέχιση της απεργίας μέχρι τις 20 Απριλίου, ως μη αληθή τον ισχυρισμό του κεντρικού συμβουλίου των επιμελητών βοηθών ως προς το ότι το υπουργείο αποφεύγει τον διάλογο και υποστηρίζει ότι έχουν γίνει ήδη δύο συναντήσεις με τον υφυπουργό και μία με τον υπουργό, απλά ότι δημιουργήθηκε πρόβλημα όχι από αδιαφορία ή έλλειψη κατανόησης του υπουργείου αλλά από τις μέχρι σήμερα θέσεις των εκπροσώπων των ενδιαφερόμενων, τις οποίες έχουν χαρακτηρίσει ως υπερβολικές πολλοί πανεπιστημιακοί, πνευματικοί και δημοσιογραφικοί παράγοντες. Ακόμα δηλώνει ότι «το υπουργείο έχει λάβει υπ' όψιν του και έχει συγκεντρώσει τις απόψεις των Α.Ε.Ι.» και καλεί το κεντρικό συμβούλιο του Ε.Δ.Π. να επιβάλει τελικώς και συγκεκριμένες απόψεις ως τις 22 Απριλίου, τις οποίες καλούν να αναπτύξουν και προφορικά (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 18.04.1978:1). Ο Βαρβιτσιώτης, ως υφυπουργός παιδείας, προτείνει στους παράγοντες της πανεπιστημιακής ζωής την παύση της απεργίας για την «άμεση αποκατάσταση της εύρυθμης και αποδοτικής λειτουργίας των ιδρυμάτων», ενώ παράλληλα διαβεβαιώνει ότι το υπουργείο επεξεργάζεται τις απόψεις του μεγαλύτερου μέρους των Α.Ε.Ι. και ότι θα τις λάβει υπ' όψιν (στο ίδιο).

Επομένως, παράλληλα με τον αγώνα των απεργών βοηθών-επιμελητών βλέπουμε και την ταυτόχρονη εξέλιξη των αντιδράσεων και προπαγάνδας τόσο από το υπουργείο αντίθετα στις κινητοποιήσεις ή σύμφωνα με τον νόμο. Το υπουργείο άμεσα προχωράει στην σύνταξη νομοσχεδίων από επιτροπές «άγνωστης σύνθεσης», σύμφωνα με τους απεργούς (Ανυπόγραφο, *Αυγή*, 25.02.1978:4). Ταυτόχρονα με την περικοπή μισθών το υπουργείο κινητοποιεί απεργοσπαστικούς μηχανισμούς, και να διαστρεβλώνει στον δημόσιο λόγο τα αιτήματα του Ε.Δ.Π.. Για παράδειγμα στο αίτημα του κλάδου για μονιμότητα, το υπουργείο δηλώνει, τον Απρίλιο του 1978, ότι οι βοηθοί επιμελητές «έχουν επαγγελματικά συμφέροντα και οι φοιτητές φυγοπονούν.» (Ανυπόγραφο, *Αυγή*, 15.04.1978:2). Στην πορεία της απεργίας, τονίζεται, όλο και περισσότερο, ο κίνδυνος της απώλειας της ακαδημαϊκής χρονιάς για τους φοιτητές και γίνεται προσπάθεια να στραφεί η κοινή γνώμη εναντίον των απεργών, με τον χαρακτηρισμό «καριέριστες που θέλουν όλοι τους να γίνουν καθηγητές και δε δέχονται τα αξιολογικά κριτήρια, κλείνουν, έτσι τις πόρτες του Πανεπιστημίου σε νέους επιστήμονες, πληρώνοντάς την οι φοιτητές» (Βρυχεία, 1978:7). Οι δηλώσεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα το Κ.Σ. του Ε.Δ.Π. να καταγγείλει το υπουργείο τόσο για τις

²⁵ Πελεκάσης Ε. Κωνσταντίνος (1977-1978).

λίστες απεργών, που αναφέρθηκαν, όσο και για την κήρυξη της απεργίας ως παράνομη τονίζοντας ότι τα βασικά αιτήματα του Ε.Δ.Π. για μονιμότητα σε όλους και δημιουργία ενιαίου φορέα διδασκόντων δεν αναφέρονται καν ούτε ρυθμίζονται με τις διατάξεις του νόμου 815/78 καθώς «θεωρούνται ανεφάρμοστα».

Παράλληλα μεγάλη πίεση ασκήθηκε και από τα κόμματα της αντιπολίτευσης, δείχνοντας το μέγεθος του αντίκτυπου της απεργίας τόσο σε πολιτικό επίπεδο. Πριν ακόμα την ψήφιση του νόμου ξεκινάει συζήτηση στην βουλή, με τον πρόεδρο και γενικό γραμματέα του Κ.Κ.Ε. Εσωτερικού Λεωνίδα Κύρκο να κάνει επερώτηση σχετικά με την συνταγματικότητα του νόμου χωρίς να επικεντρώνεται στις ιδιαίτερες διεκδικήσεις του κλάδου, αλλά συνδέοντάς την με το γενικότερο πρόβλημα των θεσμικών αλλαγών στην ανώτατη παιδεία και καλεί την κυβέρνηση να καταστήσει ενεργό τον νόμο 815/78 σε θέματα που ρυθμίζουν την ανώτατη παιδεία έως ότου καταργηθεί και συνταχθεί ένας νέος νόμος-πλαίσιο. Επομένως, το Κ.Κ.Ε. εσωτερικού τάσσεται από την αρχή με το μέρος των απεργών και στις 24 του Φεβρουαρίου, ενώ η απεργία βρίσκεται ήδη σε εξέλιξη, τονίζει, σε ομιλία του στη Βουλή, τη σημασία του ρόλου του Ε.Δ.Π. στα πανεπιστήμια, κάνοντας αναφορά στην σταδιακή διακοπή των μαθημάτων λόγω της απεργίας. Τονίζεται, επίσης, ότι η αντισυνταγματικότητα του νόμου έχει ήδη θιγεί και από καθηγητές της Νομικής,²⁶ ενώ το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και η Πάντειος δεν τον εφαρμόζουν (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 06.12.1978:2). Προσθέτει, «ο νόμος αυτός που ψηφίστηκε για να πλήξει το δημοκρατικό κίνημα στον χώρο των Α.Ε.Ι. [...] εντάσσεται σε μια βαθμιαία στροφή προς τα δεξιότερα που ακολουθεί η κυβέρνηση» (στο ίδιο). Επίσης, χαρακτηρίζει τον νόμο ως «αντισυνδικαλιστικό» που «προσκορπίζει στις σχολές εκείνες και στους καθηγητές που θέλουν να περιφρουρήσουν την αυτοτέλεια των Α.Ε.Ι.» (στο ίδιο). Στην επερώτηση του Κύρκου, ο υφυπουργός Καρατζάς απαντάει ότι θα υπάρξει αύξηση του μόνιμου διδακτικού προσωπικού την προσεχή άνοιξη ως και 35% και αναγνωρίζει ότι στα «Α.Ε.Ι. για χρόνια εκκρεμούσαν διάφορα επαγγελματικά και επιστημονικά προβλήματα των επιμελητών-βοηθών τα οποία ο κλάδος είχε προβάλει» αλλά τονίζει ότι ο νόμος 815/78 καθιερώνει «για πρώτη φορά τη δυνατότητα μονιμοποίησης των επιμελητών βοηθών με την δημιουργία ενός αριθμού μόνιμων στελεχών των ιδρυμάτων με αυξημένα προσόντα και την δυνατότητα ανανέωσης της θητείας για τους ήδη επιμελητές βοηθούς, κάτι το οποίο δεν υπήρχε πριν», «δίνει τη δυνατότητα μετατάξεως στον νέο κλάδο του ειδικού διοικητικού τεχνικού προσωπικού», δίνει «για πρώτη φορά δυνατότητα εθελούσιας εξόδου με σύνταξη μετά την πενταετή υπηρεσία ή δικαίωμα

²⁶ Συγκεκριμένα, αναφέρει τους καθηγητές Α.Μάνεση, κοσμήτορα κατά την διετία 1974-1975 στη Νομική Σχολή Θεσσαλονίκης και Δ.Τσάτσο, τακτικό καθηγητή στη Νομική Σχολή του Α.Π.Θ. από το 1975.

για εφάπαξ», δημιουργούνται «400 νέες θέσεις επιμελητών-βοηθών» καθώς και δίνονται «εκπαιδευτικές άδειες με αυξημένες αποδοχές για βελτίωση της στάθμης του κλάδου» καθώς και «μονιμότητα μετά την τριετή θητεία.» (στο ίδιο). Με τον νόμο 815/78 στην ουσία, όπως υποστηρίζει η κυβέρνηση, ολοκληρώνεται μια σειρά «μέτρων που πήρε αμέσως μετά την μεταπολίτευση» για το θέμα των Α.Ε.Ι. (στο ίδιο).

Οι μαζικές, όμως, αντιδράσεις της αντιπολίτευσης ξεκινάνε μόλις στον έναν μήνα που η απεργία ήταν σε εξέλιξη. Ο Ανδρέας Παπανδρέου, πρόεδρος του ΠΑ.ΣΟ.Κ., μιλώντας για την απεργία έναν μήνα μετά την έναρξή της, μιλάει για παράλυση της λειτουργίας των Α.Ε.Ι. πράγμα που όπως λέει «προκαλεί εντύπωση και δημιουργεί εύλογες απορίες». «Ο εφησυχασμός αυτός της κυβέρνησης», όπως τονίζει, «δείχνει την αδυναμία της να αντιμετωπίσει τα προβλήματα του Ε.Δ.Π. και δείχνει την εμμονή της σε μια απαράδεκτη δομή και μια καταδικασμένη λειτουργία του ελληνικού πανεπιστημίου» (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 22.03.1978:10).

Ο αρχηγός του κόμματος της Ε.Δ.Η.Κ. Ιωάννης Ζίγδης σχολιάζει την κακοδαιμονία των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και κατηγορεί την κυβέρνηση ότι αρνείται να επιλύσει τα προβλήματα των απεργών. Τέλος, το Κ.Κ.Ε. δεν παίρνει θέση στο διάστημα της απεργίας, δεν ενθαρρύνει τα μέλη του να συμμετάσχουν σσε αυτή. Ωστόσο στον δημόσιο λόγο του τάσσεται κατά της κυβέρνησης, η οποία, όπως υποστηρίζει, «αντί να δώσει λύσεις στα προβλήματα των εργαζομένων χρησιμοποιεί αυταρχική αστυνομική βία ενάντια στους αγώνες τους». (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 22.03.1978:10). Γενικότερα, η στάση του Κ.Κ.Ε. ήταν εξ αρχής ενάντια σε κάθε αντίδραση και κατάληψη ενάντια στον νόμο 815/78, πιο πολύ λόγω της ιδεολογικής του θέσης ενάντια σε τέτοιου είδους «αποσπασματικές κινήσεις» θεωρώντας ότι όχι μόνο δεν βοηθούσαν αλλά επιπλέον δημιουργούσαν «επιπρόσθετα προβλήματα, τόσο στο φοιτητικό κίνημα όσο και γενικότερα, αποπροσανατολίζοντας τους φοιτητικούς αγώνες και υποβιβάζοντας το φοιτητικό κίνημα» (Ανυπόγραφο, *Ριζοσπάστης*, 1978:1). Χαρακτηρίζει ωστόσο το νόμο ως «αντιδραστικό» (στο ίδιο). Σε κείμενά του τονίζει ότι η πρακτική των απεργιών και των καταλήψεων εξυπηρετεί την κυβέρνηση δημιουργώντας προϋποθέσεις για την τελική ψήφιση του νόμου και ζητά αναστολή της απεργίας, δημιουργώντας έτσι μεγάλα προβλήματα στο εσωτερικό του κόμματος, που είχαν ως αποτέλεσμα μαζικές αποχωρήσεις και διαγραφές μελών του.²⁷ Απότοκο αυτής της στάσης ήταν και η ανεξάρτητη συμμετοχή της Ε.ΚΟ.Ν.- Ρήγας Φεραίος στις φοιτητικές εκλογές στις 23 Φεβρουαρίου του 1978. Επίσης, στην διάρκεια των συνεδρίων και των συγκεντρώσεων που κάνει

²⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η διαγραφή της Τόνιας Μοροπούλου από το Κ.Κ.Ε.

το Ε.Δ.Π. κατά την διάρκεια της απεργίας στέλνονται διάφοροι αντιπρόσωποι από Κ.Κ.Ε. εσωτερικού, Ε.Κ.Κ.Ε.²⁸, από τον «Δημοκρατικό αγώνα» και ΠΑ.ΣΟ.Κ.²⁹.

Από την μεριά των εξωκοινοβουλευτικών κομμάτων, η στάση τους ως προς την απεργία και τα αιτήματα του κλάδου του Ε.Δ.Π. σε γενικές γραμμές δεν εκφράζεται δημόσια. Η Ε.Δ.Α.³⁰ υποστηρίζει ότι «η κυβέρνηση έχει ως πάγια τακτική τον ασφυκτικό περιορισμό των διεκδικητών δικαιωμάτων» και έχει «τρομερή ευκολία στο να καταστέλλει» (στο ίδιο). Η Οργάνωση Κομμουνιστών Διεθνιστών Ελλάδας (Ο.Κ.Δ.Ε.), στην ίδια λογική, παίρνει θέση σε συνέντευξη στο περιοδικό *ANTI* στις 14 Γενάρη και τάσσεται κατά της εντατικοποίησης των σπουδών, εκφράζοντας την άποψη ότι ο καινούριος νόμος «δεν εκπροσωπεί το νέο πανεπιστήμιο» που θα ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις της κοινωνίας (Δρίβας, 1978:25). Το μεγαλύτερο κομμάτι της κριτικής που ασκήθηκε στην κυβέρνηση για την στάση της από τα υπόλοιπα κόμματα βασίστηκε κυρίως στην πολιτική της το διάστημα της πρώτης περιόδου της μεταπολίτευσης και στην γενικότερη στάση της απέναντι στον συνδικαλισμό. Η απεργία, στην ουσία, στάθηκε αφορμή για τη διαμόρφωση μιας γενικότερης στάσης της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας απέναντι στις απεργίες.

Τέλος, οι συντάκτες του νόμου-πλαισίου, μπροστά στην κριτική που ασκήθηκε μέσα στην απεργία από το Ε.Δ.Π., αποκαλούν στην εισηγητική τους έκθεση το Ε.Δ.Π. ως «επικουρικό διδακτικό προσωπικό» προκαλώντας έτσι τις αντιδράσεις του κλάδου. Συγκεκριμένα ο Γιώργος Κατηφόρος, αρθρογράφος στο περιοδικό *ANTI*, σε άρθρο του με τίτλο «Το πανεπιστήμιο και ο καινούριος νόμος» σχολιάζει ότι «σ' αυτό το επίπεδο σοβαρότητας κινούνται οι συντάκτες του νόμου» (Κατηφόρος, 1978:23). Δεν είναι τυχαίο ότι στα κείμενα και τις ανακοινώσεις τόσο του υπουργείου και της κυβέρνησης όσο και των καθηγητών που διαφωνούσαν με την απεργία και τα αιτήματα του κλάδου το Ε.Δ.Π. αποκαλείται «ειδικό διδακτικό προσωπικό», κάτι το οποίο ο κλάδος εξαρχής, για να δηλώσει την διαφοροποίηση που ήθελε να προσδώσει στα αιτήματά του και στην σημασία των βοηθών επιμελητών για τα πανεπιστήμια, αρνιόταν, με όλα του τα κείμενα και τις αποφάσεις να φέρουν την υπογραφή «ερευνητικό διδακτικό προσωπικό». Αυτό ακριβώς δήλωνε και την υποτίμηση τόσο στα αιτήματά τους όσο και στον ρόλο τους στην εκπαιδευτική και ερευνητική διαδικασία μέσα στα πανεπιστήμια.

²⁸ Επαναστατικό Κομμουνιστικό Κίνημα Ελλάδας (Ε.Κ.Κ.Ε.).

²⁹ Παρουσία του μέλους της Κεντρικής Επιτροπής και του Εκτελεστικού Γραφείου του ΠΑ.ΣΟ.Κ., Κώστα Λαλιώτη στο Γ' συνέδριο του Ε.Δ.Π.

³⁰ Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (Ε.Δ.Α.).

γ.2. Η στάση των καθηγητών και των φοιτητών

Οι καθηγητές, από την πλευρά τους, είτε τάσσονται εξ αρχής κατά των κινητοποιήσεων υποβαθμίζοντας τη συμμετοχή στην απεργία και τα ίδια τα αιτήματα του κλάδου, είτε κρατούν ουδέτερη στάση με λίγες περιπτώσεις να τάσσονται σύμμαχοι του κλάδου και της απεργίας.

Ξεκινούν διάφορες απεργοσπαστικές ενέργειες, κυρίως οι καθηγητές του Πολυτεχνείου. Ένας από τους πρώτους καθηγητές που παίρνει θέση ήδη από τον Ιανουάριο του 1978, ο Λ. Μαυρίδης (τμήμα τοπογραφίας Πολυτεχνικής Σχολής Α.Π.Θ.),³¹ τάσσεται ενάντια στην απεργία και τους ίδιους τους απεργούς, υποβαθμίζοντας σε κείμενά του «την εκπαιδευτική και επιστημονική παρουσία» του Ε.Δ.Π. στο πανεπιστήμιο, όντας από τους «καθηγητές που αρνούνταν την εφαρμογή του νόμου 118/75³²» πολύ πριν την πρόταση του νόμου 815/78 (Ανυπόγραφο, *Αντί*, 1978:26-30). Στα μέσα Μαρτίου η σχολή του Φυσικομαθηματικού Ιωαννίνων ανακοινώνει την απώλεια του δεύτερου εξαμήνου λόγω της αποχής που είχαν κηρύξει οι φοιτητές της σχολής ως συμπαράσταση στην απεργία του Ε.Δ.Π. και αρνείται συστηματικά να δεχτεί εκπροσώπους των φοιτητών στη σύγκλητο, αμφισβητώντας τη «νομιμότητα συμμετοχής τους», αφού ήδη οι φοιτητές τμήματος είχαν αποφασίσει κοινό αγώνα με τον κλάδο Ε.Δ.Π. (Λουλούδης, *Αντί*, 1978:16). Στη Γεωπονική Σχολή, σύμφωνα με καταγγελία στη γενική συνέλευση του Ε.Δ.Π. Γεωπονικής στις 15 Μαρτίου, οι καθηγητές φέρονται να έχουν αρνηθεί να συζητήσουν παρουσία εκπροσώπων των φοιτητών και επισημαίνεται η εφαρμογή του νόμου 643/77, που, σύμφωνα με τους απεργούς, θίγει την αυτοτέλεια του πανεπιστημίου. Ο πρόεδρος της Ανωτάτης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών (Α.Σ.Ο.Ε.Ε.) Θ. Σταθόπουλος (1978-1979) κλείνει τη σχολή στις 19 Απριλίου για «αποκατάσταση της ηρεμίας» και καταγγέλλεται από τον κλάδο για την «προσωπική» πίεση που ασκούσε στους βοηθούς-επιμελητές για σπάσιμο της απεργίας (στο ίδιο). Την ίδια περίοδο η σύγκλητος του Πανεπιστημίου Αθηνών παραιτείται σε ένδειξη διαμαρτυρίας, χαρακτηρίζοντας την απεργία «αντικατασκευαστική δεδομένου ότι τα επ' αυτού αιτήματα ευρίσκονται εις την τελική φάση της μελέτης των υπό του υπουργείου παιδείας» και οι καθηγητές της Ιατρικής καλούν σε αποχή, ενώ ήδη έχουν χρησιμοποιήσει ψεύτικες υπογραφές γιατρών άσχετων με το χώρο του

³¹ Επιπλέον ο Λ. Μαυρίδης ήταν διευθυντής πάνω σε θέματα ανώτατης εκπαίδευσης και μέλος της διοικούσας επιτροπής του Δ.Π.Θ. (Ανυπόγραφο, *Αντί*, τ.90:26-30).

³² «Περί ρυθμίσεως θεμάτων αφορώντων εις το διδακτικόν προσωπικόν των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (Α.Ε.Ι.) και εις την οργάνωσιν της νομικής υπηρεσίας των Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης και άλλων τινών συναφών διατάξεων.» (ν.118/75, ΦΕΚ Α'172/20.8.1975).

πανεπιστημίου για να σταματήσουν την απεργία³³, πράγμα που καταγγέλθηκε έντονα από τον κλάδο. Παράλληλα, το Πανεπιστήμιο Αθηνών διατάσσει στις 5 Μαΐου το κλείσιμο του κεντρικού κτηρίου «ώστε να μη πληρωθούν οι απεργοί», ενώ ήδη είχε διακοπεί η μισθοδοσία από τον Μάρτιο (Παπαδημητροπούλου, 1978:24).

Ο δημόσιος λόγος των καθηγητών που ήταν ενάντιοι στην απεργία έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση μιας αντίληψης ενάντια στους απεργούς, ο οποίος εκφράστηκε και υιοθετήθηκε και από την μεριά της κυβέρνησης και του υπουργείου, όπως απειλές περί ποινικών ευθυνών προς τους απεργούς. Η αντίδραση των καθηγητών στην Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή, όπως αναφέρει σε κείμενό του ο επιμελητής Νίκος Μαρτίνος, στηρίχτηκε κυρίως στην «διαφωνία για την κατάργηση της έδρας», μιας και το «καθεστώς αυτού του είδους μονιμότητας» επέτρεπε την ύπαρξη των καθηγητών και την «θέση τους μόνο μέσω της διδασκαλίας» μιας και «η επιστημονική παρουσία δεν υφίστατο σε μεγάλο βαθμό.» (Μαρτίνος, *Αντί*, 1978:9). Όλη η κριτική ενάντια στην απεργία επικεντρώθηκε στο αίτημα για την μονιμοποίηση του Ε.Δ.Π. . Στο αίτημα αυτό ασκήθηκε έντονη κριτική τόσο από μερίδα των καθηγητών όσο και από την μεριά της κυβέρνησης, καθώς θεωρήθηκε ότι αποτελεί συντεχνιακό αίτημα και ότι «η πανεπιστημιακή θέση δεν μπορεί να έχει την μορφή δημόσιου υπαλλήλου», ο οποίος από ένα σημείο και μετά μονιμοποιείται (Μπαλτάς, συνέντευξη, 06 Μαρτίου, 2018:1). Μέσα στο αίτημα για δημιουργία ενιαίου φορέα διδασκόντων υπήρχε και η λογική του πλουραλισμού του πανεπιστημίου που θα έφερνε την κατάργηση της έδρας και τη δημιουργία νέων τμημάτων, διάφορες καθηγητικές βαθμίδες και δυνατότητες προαγωγής «χωρίς κλειστές διαδικασίες, όπως ήταν οι διαδικασίες με τις οποίες εκλέγονταν στις έδρες» (στο ίδιο:2).

Από την αρχή της απόφασης για απεργία, όμως, διευκρινίστηκε από τον κλάδο ότι ο σκοπός της δεν έχει ως άμεσο αντίπαλο τον «καθηγητή», από την στιγμή που ζητήθηκε και η συμπαράστασή τους, αλλά «το γενικότερο σύστημα των πανεπιστημίων που συμβολίζεται μέσω της έδρας» (Παπαδημητροπούλου, 1978:18). Η απειλή απώλειας του ακαδημαϊκού έτους χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο σε όλη τη διάρκεια της απεργίας, εγκαλώντας τους απεργούς για επίδειξη ανευθυνότητας. Απέναντι στο αίτημα για την μονιμότητα, αναπτύχθηκε μια επιχειρηματολογία που το χαρακτήριζε ως συντεχνιακό, προβληματικό και αντιφατικό, υποστηρίζοντας ότι η μονιμότητα θα εμπόδιζε την επιστημονική ανανέωση του χώρου των

³³ Συγκεκριμένα συγκέντρωσαν υπογραφές γιατρών που υποτίθεται ήταν βοηθοί-επιμελητές για να βεβαιώσουν ότι το μόνιμο προσωπικό του Ε.Δ.Π. στη σχολή της ιατρικής αποτελούσε το 95% ενώ, σύμφωνα με τον κλάδο έφτανε το 49% (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 24.06.1978:10).

πανεπιστημίων. Οι βοηθοί από τη μεριά τους, προσπάθησαν εξ αρχής να κάνουν ξεκάθαρο πως το αίτημα της μονιμότητας δεν αφορούσε μια παλαιού τύπου μονιμότητα και ότι δεν στόχευαν να «βολευτούν» ή να «δημοσιουπαλληλοποιηθούν», όπως κατηγορούνταν, και υποστήριζαν ότι το αίτημα αφορούσε κυρίως το καθεστώς της σχέσης υποτέλειας καθηγητή-βοηθών (Παπαδημητροπούλου, 1978:19).

Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι πέρα από τις περιπτώσεις που τάχθηκαν φανερά κατά, το μεγαλύτερο κομμάτι του καθηγητικού προσωπικού δεν πήρε ξεκάθαρη θέση απέναντι στην απεργία. Πέρα από τις συλλογικές αποφάσεις συγκλήτων και πρυτανειών, μεμονωμένοι καθηγητές τοποθετούνται στον τύπο σε σχέση με την απεργία, εκφράζοντας θετική ή αρνητική στάση. Το παρακάτω απόσπασμα από άρθρο του Φ.Ι. Κακριδή, καθηγητή κλασικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, στην εφημερίδα *Το Βήμα* στις 16 Μαρτίου είναι ενδεικτικό της στάσης των καθηγητών σε σχέση με τις κινητοποιήσεις:

«το καθηγητικό σώμα, επιφανειακά ήρεμο, δεν παύει να είναι βαθύτατα διχασμένο: άλλοι επικροτούν (ανοιχτά ή κλειστά δεν έχει σημασία) την κυβερνητική πολιτική και συνεργάζονται με τους φορείς της - έχει πολλά καλά αυτή η στάση· άλλοι που διαφωνούν περιορίζονται στη βολική και αμήχανη διαμαρτυρία της σιωπής - έτσι και σιγάς γέρας ακίνδυνον. Και όσοι δεν έχασαν ακόμα την ομιλητικότητά τους, όλο και περισσότερο το συνηθίζουν τελευταία, αγνοώντας τα βασικά αίτια της πανεπιστημιακής κακοδαιμονίας, να βομβαρδίζουν στόχους εμφύλιους: Το τόσο αναπνευστικό χακί των πανεπιστημιακών συγγραμμάτων, την απουσία των φοιτητών από τις αίθουσες διδασκαλίας» (Κακριδής, *Το Βήμα*, 1978:3).

Ο Κακριδής, στο ίδιο άρθρο, συνδέει τους καθηγητές που προασπίζονται τα προνόμιά τους ενάντια στα αιτήματα του Ε.Δ.Π. με την περίοδο της χούντας. Από την άλλη πλευρά παρατηρεί ως προβληματική την ουδετερότητα πολλών καθηγητών που δεν πήραν θέση σε σχέση με τον νόμο 815/78 και την απεργία, αποσκοπώντας, όπως υποστηρίζει ο ίδιος, να μη ρισκάρουν τη θέση τους. Κριτική πάνω στην ουδέτερη στάση αυτών των καθηγητών ασκήθηκε έντονα και από την μεριά των απεργών αλλά και από την μεριά των καθηγητών που πήραν θέση. Ενδεικτικά σε ένα άρθρο του περιοδικού *Αντί* ο συγγραφέας αναρωτιέται: «Πού είναι η βοήθεια των ώριμων καθηγητών; Μήπως τα παραπάνω επιβεβαιώνουν την εξάντληση και την εξαρτημένη τους θέση;» (Κατηφόρος, 1978:23). Η αντιπαράθεση αυτή παρουσιάζεται έντονα και σε συνελεύσεις των καθηγητών λόγω, κυρίως, αυτής της ουδέτερης στάσης των περισσοτέρων, με μεμονωμένες αντιδράσεις εναντίον της

απεργίας «ποσοτικά λίγες μα ποιοτικά με τεράστιο βάρος» (Ανυπόγραφο, *Αντί*, τ.98, 1978:5). Μέσα από τις «Ενώσεις Καθηγητών», που είχαν φτιαχτεί ήδη μετά την διδακτορία και αποτελούνταν από τακτικούς και μερικούς καθηγητές, παίρνουν θέση εξ αρχής ενάντια στην απεργία, κάνοντας μάλιστα και προσφυγή στο συμβούλιο της επικρατείας.

Υπήρξαν και καθηγητές που είχαν θετική στάση, είτε μεμονωμένα, είτε συλλογικά, με άρθρα και ανακοινώσεις μέσα από τον πανεπιστημιακό όμιλο. Ο αριθμός τους ωστόσο παρέμεινε μειωθητικός: σύμφωνα με εκτιμήσεις των απεργών, από σύνολο 600 μόνιμων καθηγητών μόλις καθώς και σε πειθαρχικές διώξεις³⁴, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τους 22 τακτικούς καθηγητές του Μετσόβιου Πολυτεχνείου που συγκάλεσαν γενική συνέλευση και δεν έγιναν δεκτοί οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι φοιτητών και του Ε.Δ.Π..

Το φοιτητικό σώμα, από την δική του μεριά, είτε μέσω νεολαιών της εποχής είτε μέσα από συλλόγους και παρατάξεις εντός πανεπιστημίου, χωρίζεται σε δύο βασικές τάσεις, υπέρ και κατά της απεργίας, σύμφωνα και με την πολιτική τοποθέτηση και την κομματική γραμμή την οποία ακολουθούσε κάθε φοιτητική παράταξη.

Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες που συμμετείχαν στην Κ.Ν.Ε.-Πανσπουδαστική³⁵, με κεντρικό σύνθημα τη ριζική αλλαγή στον νόμο 815/78 καλούσαν σε μη εφαρμογή του, μέσω φοιτητικών κινητοποιήσεων (*Ριζοσπάστης*:2). Καλούσαν, δηλαδή, σε τροποποίηση και όχι σε κατάργηση του νόμου, σε μη εφαρμογή του εντός των διαδικασιών του πανεπιστημίου χωρίς να καλούν παράλληλα σε θεσμική αλλαγή. Στο πλαίσιο αυτό καλούν σε λήξη της απεργίας. Αλλά σε γενικές γραμμές, αν εξαιρέσουμε το παραπάνω παράδειγμα και το παράδειγμα των φοιτητών της παράταξης «Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία - Νέα Δημοκρατική Φοιτητική Κίνηση (Δ.Α.Π.-Ν.Δ.Φ.Κ.)», της νεολαίας της Νέας Δημοκρατίας, που τάχθηκε με την γραμμή της κυβέρνησης, ένα μεγάλο κομμάτι των φοιτητών, όπως αποτυπωνόταν από τις συνελεύσεις τους εκείνη την περίοδο, ταυτίστηκε με τα αιτήματα, τη στάση και τον αγώνα του κλάδου του Ε.Δ.Π..

Πιο συγκεκριμένα, στην πρώτη φάση της απεργίας, οι αντιδράσεις επικεντρώνονται στον χώρο του πανεπιστημίου με την άμεση συμπαράσταση μερίδας των φοιτητικών παρατάξεων, έστω και άτυπα αρχικά, με ενημερωτικές αφισοκολλήσεις σε χώρους των πανεπιστημίων για τις

³⁴ Είναι ενδεικτικό το παράδειγμα του βοηθού Δεμετζή, του οποίου η θητεία δεν ανανεώθηκε στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ενώ σύμφωνα με τους απεργούς πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις (Λουλούδης, *Η Αυγή*, 01.03.1978:5).

³⁵ Η Πανσπουδαστική Κίνηση Συνεργασίας αποτελούσε φοιτητική παράταξη που στηριζόταν κυρίως από μέλη της Κ.Ν.Ε. (Κομμουνιστική Νεολαία Ελλάδας), της νεολαίας του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος.

διεκδικήσεις του Ε.Δ.Π.. Συστήνονται αμέσως, απεργιακές επιτροπές σε όλους τους συλλόγους και τις σχολές και στην πορεία της απεργίας, οι συνελεύσεις των φοιτητών και η Ε.Φ.Ε.Ε. συμμετέχουν δραστικά. Επιπλέον οι φοιτητές ζητούν την άμεση κατάργηση του νόμου 815/78 και στη συνέχεια τους οργανώνουν αποχές διαρκείας, πορείες και διαδηλώσεις με αποκορύφωμα μια σειρά καταλήψεων των σχολών. Παράλληλα, αίτημα της αποχής των φοιτητών ήταν και ο μη διοικητικός τρόπος στην αντιμετώπιση των σπουδών, δείχνοντας έτσι την συμπαράστασή τους στο το αίτημα των βοηθών-επιμελητών για ενιαίο φορέα διδασκόντων, αλλά και στη «γενικότερη λειτουργική διαδικασία μέσα στο πανεπιστήμιο» (στο ίδιο:26). Η άμεση αυτή «συμμαχία» ήταν αρκετά σημαντική μιας και ανέδειξε τη σοβαρότητα των αιτημάτων των απεργών άμεσα μέσα στα πανεπιστήμια. Τα μαθήματα, σε ένα μεγάλο ποσοστό, δεν μπορούσαν να πραγματοποιηθούν χωρίς τους βοηθούς και τους επιμελητές. Με την αποχή των φοιτητών σε μαθήματα που διεξήγαν καθηγητές ασκήθηκε ακόμα μεγαλύτερη πίεση. Η κοινή διεκδίκηση φοιτητών και βοηθών αλλά και μερίδας πανεπιστημιακών δασκάλων είχε ως κοινό στόχο την δημιουργία ενός νόμου-πλασίου που θα θεμελιώνει το δημοκρατικό πανεπιστήμιο χωρίς εξουσιαστικές σχέσεις εντός του, χωρίς ιεραρχία και με κοινή και συλλογική διοίκηση των πανεπιστημίων απ' όλους (στο ίδιο). Στις 23 Φεβρουαρίου, κι ενώ η απεργία περνάει στη δεύτερη φάση της, ο Δημοκρατικός Αγώνας³⁶ δηλώνει αμέριστη συμπαράσταση.

Η νεολαία του ΠΑ.ΣΟ.Κ. υποστηρίζει ότι με την απεργία γίνεται αντιληπτό ότι η δεξιά αρνείται να αντιμετωπίσει στην ουσία τα προβλήματα της ανώτατης εκπαίδευσης και την ανικανότητά της να προτείνει λύσεις, καθιστώντας σαφή τη λογική του αστυνομοκρατικού κράτους που προωθεί η κυβέρνηση. Από την άλλη, η οργάνωση νεολαίας φιλελευθέρων ζητά από τα πολιτικά κόμματα να πάρουν θέση για την κατάσταση στα Α.Ε.Ι. με στόχο να δημιουργηθεί μία «εθνική υπερκομματική πολιτική στην παιδεία». Ο Γιάννης Γραμματικάκης, από την ελληνική χριστιανο-σοσιαλιστική οργάνωση νέων³⁷ αναφέρει ότι «το πρόβλημα της ανώτατης παιδείας δεν είναι μόνο εκπαιδευτικό αλλά έχει και πολιτικές και κοινωνικές προεκτάσεις». Επίσης, σύμφωνα με

³⁶ Δημοκρατικός Αγώνας (Δ.Α.) ήταν η φοιτητική παράταξη της ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος, της νεολαίας του Κ.Κ.Ε. Εσωτερικού.

³⁷ Η Χριστιανική Δημοκρατία, ως κόμμα ιδρύεται το 1953 από τον Νικόλαο Ψαρουδάκη και η οργάνωση νεολαίας της (Ε.Χ.Ο.Ν.) ιδρύεται το 1961 και εκδίδει κατά την διάρκεια της χούντας την εφημερίδα «Χριστιανική» ενώ παράλληλα δημιουργείται από την νεολαία της η παράνομη οργάνωση Χ.Α.Ρ.Α. (Χριστιανική Αντίσταση, Ριζοσπαστική Αλλαγή), και κυκλοφορεί το φυλλάδιο «Χαραυγή». Στις εκλογές του 1974 συνεργάστηκε με την Ένωση Κέντρου-Νέες Δυνάμεις και στις εκλογές του 1977, συμμετείχε στη Συμμαχία Προοδευτικών και Αριστερών Δυνάμεων, η οποία έλαβε 2,72%.

τους ίδιους, η κυβέρνηση τα προηγούμενα τέσσερα χρόνια δεν είχε παρουσιάσει σχέδιο για τον νόμο-πλαίσιο «ενώ γνωρίζει ποιες είναι οι λύσεις αυτών των προβλημάτων αλλά αρνείται να τις ακολουθήσει για να μη προσβάλλει το καθηγητικό κατεστημένο και τα συμφέροντα που εκπροσωπούν». Ακόμα σχολιάζει ότι «η κυβέρνηση περιμένει να δημιουργηθεί γενικότερη «δυσφορία στην κοινή γνώμη» ενάντια στο Ε.Δ.Π. και στους φοιτητές ώστε να μπορέσει να επέμβει χωρίς να δημιουργηθούν εντάσεις. (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 09.05.1978:9).

Τέλος, έχει αναφερθεί και παραπάνω η στήριξη της Ε.Φ.Ε.Ε., που με κοινές συνεντεύξεις με τον κλάδο του Ε.Δ.Π. και ανακοινώσεις της σχετικά με τη σημασία των αιτημάτων του κλάδου, καθώς και κοινές δράσεις όπως η κοινή σύσκεψη των ηγεσιών του Ε.Δ.Π. και της Ε.Φ.Ε.Ε. στις 6 Μαρτίου και με την ανακοίνωσή τους στις 10 του ίδιου μήνα, όπου γράφουν ότι «το φοιτητικό κίνημα οικοδομεί την συμπαράταξη με τους άλλους φορείς της πανεπιστημιακής κοινότητας και ιδιαίτερα με το Ε.Δ.Π., για θεσμικές αλλαγές μέσα στα ΑΕΙ.» με αποτέλεσμα να «προχωρήσει σε πανελλαδικές αγωνιστικές κινητοποιήσεις.» (Ανακοίνωση της Ε.Φ.Ε.Ε., 10.03.78). Ακόμα, κατά την διάρκεια της απεργίας συμπαρίστανται σύλλογοι μεταπτυχιακών σπουδαστών, η ένωση Ελλήνων φυσικών και το Δ.Σ. φοιτητών φυσικού, ο σύλλογος Ελλήνων φοιτητών του Πανεπιστημίου του Kent στην Αγγλία, ο πανεπιστημιακός όμιλος και γενικότερα διάφοροι επιστημονικοί σύλλογοι. Από την αρχή, το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, δικηγορικοί σύλλογοι, επιστημονικές οργανώσεις και φορείς εκπαίδευσης, συμμετέχουν και συμπαρίστανται στην απεργία του Ε.Δ.Π., όχι μόνο με δηλώσεις αλλά και με παραστάσεις διαμαρτυρίας στο υπουργείο παιδείας. Τέλος ακόμα μια κίνηση συμπαράστασης προς τους απεργούς αποτέλεσε και το τηλεγράφημα από τη Διεθνή Συνδικαλιστική Συνομοσπονδία Εκπαιδευτικών (FISE³⁸) που καλούσε σε ευρύτερη υποστήριξη προς τα αιτήματα των απεργών.

γ.3. Η στάση των μέσων μαζικής ενημέρωσης και του κλάδου μέσα από τον τύπο της εποχής

Τέλος, σημαντικό κομμάτι για τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης απέναντι στην απεργία είχαν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Οι αποφάσεις του κλάδου και των γενικών συνελεύσεων των σχολών βγαίνουν συνέχεια στον Τύπο, ενώ με ενυπόγραφα άρθρα απεργοί και αλληλέγγυοι δημοσιογράφοι εκφράζουν τη γνώμη τους, τις θέσεις του κλάδου και απαντούν σε κάθε κίνηση ενάντια στην

³⁸ Fédération Internationale Syndicale de l'Enseignement (FISE).

απεργία. Επιπλέον, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης της εποχής που ήταν υπέρ της απεργίας μετέφεραν το αγωνιστικό μήνυμα των απεργών στον λαό, αποκαθιστούσαν τα «αληθινά τους κίνητρα», επισήμαιναν το κοινωνικό κόστος της απεργίας» και μετέφραζαν «σε πολιτική πίεση την ανταπόκριση της κοινή γνώμης» (Λουλούδης, *Αντί*, 1978:16). Ακόμα και μετά την λήξη της απεργίας δημοσιεύτηκαν αφιερώματα σε περιοδικά, όπως το *ΑΝΤΙ*, σχετικά με την απεργία, τον νόμο 815/78 και την αναδιάρθρωση στον χώρο των πανεπιστημίων (στο ίδιο). Από την άλλη πλευρά, ο Τύπος αποτέλεσε πολύτιμο εργαλείο και για την κυβέρνηση και τους καθηγητές που ήταν αντίθετοι στην απεργία. Η αρθρογραφία καθηγητών που εναντιώθηκαν δημόσια στην απεργία ήταν περιορισμένη σε όγκο αλλά, παρ' όλ' αυτά, έδρασε ως «ενισχυτής της οριακής πολιτικής πίεσης ενός ολιγομελούς -σχετικά- πανεπιστημιακού τομέα» (στο ίδιο:7).

Ενδεικτικά, στην εφημερίδα *Η ΑΥΓΗ* δημοσιεύονταν καθημερινά κείμενα πριν ξεκινήσει η απεργία, σε όλη τη διάρκειά της, αλλά και μετά από αυτήν, ενημερώνοντας για τις διαδικασίες, τις δράσεις και τα αιτήματα του κλάδου. Ήδη στις 17 Οκτωβρίου του 1978, η εφημερίδα *Καθημερινή* αφιερώνει άρθρο με θέμα την κατάσταση στα πανεπιστήμια και τις εισηγήσεις του κεντρικού συμβουλίου του ΕΔΠ. Στις 9 Δεκεμβρίου, με άρθρο του στην ίδια εφημερίδα, υπό τον τίτλο «Αντισυνταγματικός ο νόμος περί Α.Ε.Ι.», ο Αντ. Φλώρος, επίτιμος πρόεδρος του Άρειου Πάγου, τονίζει ότι ο νόμος 815/78 πολεμήθηκε και πριν και μετά την ψήφισή του κάτι το οποίο δεν συνάδει με την φύση του «δημοκρατικού πολιτεύματος» (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 1978:2). Τονίζει τη θέση του ότι ο νόμος στην ουσία ρυθμίζει ένα πλαίσιο για την εποπτεία της έρευνας και της διδασκαλίας και ουδόλως τις περιορίζει. Αναγνωρίζει, ωστόσο, την αντισυνταγματικότητα του νόμου καθώς δεν ψηφίστηκε το άρθρο «περί συνταξιοδότησης των επιμελητών βοηθών» και επειδή δεν ψηφίστηκε από την ολομέλεια της Βουλής. Στο αντίθετο κλίμα, άρθρο της *Καθημερινής* στις 12 Δεκεμβρίου με τίτλο «Συνταγματικός ο νόμος περί Ανώτατης Παιδείας» μεταφέρει τις δηλώσεις του υφυπουργού Καρατζά και την θέση της κυβέρνησης ως προς την συνταγματικότητα του νόμου ως «βελτιωτικός των συνθηκών οργανώσεως και λειτουργίας των Α.Ε.Ι. σε ευρωπαϊκό επίπεδο.» (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 12.12.1978:5). Ο υφυπουργός παιδείας και ο υφυπουργός οικονομικών³⁹, επιμένουν στο θέμα της συνταξιοδότησης επιμελητών και βοηθών, πράγμα που προβλέπεται από τον νόμο καθώς και την προσαύξησή του αριθμού κατά «75% λόγω του χρονοεπιδόματος κατά τις διατάξεις του ενιαίου μισθολογίου». Αντικρούουν τα περί αντισυνταγματικότητας του νόμου υποστηρίζοντας ότι σχετικά μπορούν να αποφασίσουν η «Βουλή και το Σύνταγμα μόνο» και κατηγορούν τις προσφυγές περί αντισυνταγματικότητας από την

³⁹ Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος (1977-1980).

Νομική Σχολή και την Φιλοσοφική Ιωαννίνων ως κινήσεις «της αντιπολίτευσης» (στο ίδιο). Ως προς το επιχείρημα ότι ο νόμος 815/78 θίγει την αυτοτέλεια των Α.Ε.Ι., οι δύο υφυπουργοί απαντούν ότι δεν είναι νομικά ορθό, αφού το άρθρο 16 κατοχυρώνει την αυτοτέλεια των Α.Ε.Ι. και «διαφυλάττει υπέρ εαυτού το δικαίωμα της οργανώσεως των Α.Ε.Ι., όπως είναι δεκτό και από το συμβούλιο της Επικρατείας.» (στο ίδιο). Συνεχίζουν να υποστηρίζουν την πενταετή υπηρεσία η οποία διασφαλίζει την σύνταξη «των εθελουσίως εξερχομένων επιμελητών» και συνεχίζουν ότι με τον καινούριο νόμο ο «συντάξιμος χρόνος προσαυξάνεται⁴⁰» και ότι με το άρθρο 2 του νόμου διασφαλίζεται για πρώτη φορά η παροχή εφάπαξ (στο ίδιο). Ενδεικτικά των αντιδράσεων είναι τα άρθρα που βγαίνουν στις εφημερίδες *Το Βήμα*, *Τα Νέα* και *Ελευθεροτυπία*, όπως τα άρθρα του Δημήτρη Μαρωνίτη στο *Βήμα*, στις 11 Μαρτίου 1978, με τίτλο «Επένδυση της συνδικαλιστικής επιχειρηματολογίας με ορολογία ριζοσπαστικής εκπαιδευτικής πολιτικής» και στις 25 Απριλίου με τίτλο «Καθαρά επαγγελματικές διεκδικήσεις». Η *Ελευθεροτυπία* στις 12 Απριλίου φιλοξενεί δύο άρθρα πάνω στο θέμα της απεργίας, ένα από τον δημοσιογράφο Χρήστο Θεοχαράτο με τίτλο «Δημοκρατικά και αντιδημοκρατικά αιτήματα» και του Βασίλη Φίλια⁴¹, τακτικού καθηγητή κοινωνιολογίας στην Πάντειο Ανώτατη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, με τίτλο «Λαθεμένες και παρακινδυνευμένες θέσεις». «Η σύμπτωση» αυτή, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, των αρνητικών αναφορών στο απεργιακό αίτημα αποτελεί «ένδειξη της διάστασης που έχει λάβει πλέον η απεργία» (Λουλούδης, *Αντί*, 1978:15). Η εφημερίδα *Βραδυνή*, στις 28 Απριλίου 1978, με την απεργία να μετρά ήδη 67 ημέρες, χαρακτηρίζει την απεργία ως απεργία μικρής σημασίας που δε θα έπρεπε να απασχολεί ιδιαίτερα αφού έχει, σύμφωνα με τους αρθρογράφους, «συμμετοχή 10%» (Ανυπόγραφο, *Βραδυνή*, 28.04.1978:4). Ακόμα, στην ίδια εφημερίδα κυρίως αλλά και στην *Ελευθεροτυπία*, γράφονται άρθρα από καθηγητές που λάβανε θέση αντίθετη με την απεργία, ενώ η απεργία ήταν ήδη σε εξέλιξη πάνω από δύο μήνες. Σε μια προσπάθεια υπεράσπισης των βοηθών επιμελητών και ενάντια στον λόγο της κυβέρνησης και των καθηγητών που διαφωνούσαν με την απεργία, μέλος του κεντρικού συμβουλίου του Ε.Δ.Π. γράφει στην *Αυγή*, στις 28 Απριλίου, «από τις 2.300» διδακτικές «ώρες έχουν πραγματοποιηθεί μόνο οι 110, δηλαδή το 7% ... είναι φανερό ότι η κύρια δουλειά στα Α.Ε.Ι. γίνεται από το Ε.Δ.Π.». Στην εφημερίδα *Τα Νέα*, στις 20 Μαρτίου ο

⁴⁰ Γι' αυτούς που έχουν προϋπηρεσία 5 με 10 χρόνια ο συντάξιμος χρόνος ορίζεται στα 10 χρόνια, γι' αυτούς που έχουν 11 έως 15 ορίζεται στα 12 χρόνια και τέλος γι' αυτούς που έχουν άνω των 16 χρόνων προϋπηρεσία ορίζεται στα 14 χρόνια (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 12.12.1978:5).

⁴¹ Ήταν ήδη ενταταλμένος υφηγητής στο ίδιο τμήμα από το 1975 και γενικός διευθυντής του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Επιστημών από το 1974.

Νίκος Πουλαντζάς γράφει άρθρο για την συμπαράσταση στον αγώνα των φοιτητών χαρακτηρίζοντας την αγωνιστική προοπτική του 9ου Πανσπουδαστικού συνεδρίου ως «ένα από τα σημαντικότερα θετικά γεγονότα στην Ελλάδα τα τελευταία τρία χρόνια.», «είναι πέραν όλων των άλλων, η πρώτη μεταδικτατορική κινητοποίηση της Ε.Φ.Ε.Ε. με γενικά αιτήματα αναδιάρθρωσης σπουδών.» (*Τα Νέα*, 20.03.1978:2).

Οι ίδιοι οι απεργοί μέσω του τύπου αρθρογραφούν σε όλη την διάρκεια των 100 ημερών της απεργίας, απατώντας στις κριτικές που τους ασκήθηκαν αλλά και γνωστοποιώντας τα αιτήματά τους στο ευρύ κοινό. Με κείμενά τους και πολυσέλιδα αφιερώματα αμφισβητούν τη συνταγματική νομιμότητα του νόμου 815/78, επικαλούμενοι ότι στο άρθρο 16 του συντάγματος οι καθηγητές επιτελούν δημόσιο λειτούργημα και με το προεδρικό διάταγμα 611/77⁴², στο άρθρο 2, όπου αναφέρεται ότι δεν υπάγονται σ' αυτές τις διατάξεις οι καθηγητές των Α.Ε.Ι. και το λοιπό διδακτικό προσωπικό⁴³. Στη συνέντευξη τύπου για τα προβλήματα του Ε.Δ.Π., στις 23 Ιουνίου του 1978, ο κλάδος παίρνει θέση για τις αντιδράσεις τόσων μηνών κατηγορώντας την κυβέρνηση για στασιμότητα στην προώθηση του νομοσχεδίου για τους βοηθούς επιμελητές αλλά και για όλη την αντίδρασή της ενάντια στην απεργία καθώς και για τις απεργοσπαστικές κινήσεις της όπως ήταν η μη καταβολή των αποδοχών των απεργών. Τα θέματα αυτά καθώς και ο φόβος για την υποβάθμιση των σπουδών τίθενται και στο κεντρικό συμβούλιο. Ο πρόεδρος του Ε.Δ.Π., Φ. Αλικαρίδης, αναφέρει στην συνέντευξη τύπου ότι το πρόβλημα με τον νόμο πλαίσιο είναι ότι «η διαδικασία έμεινε παγωμένη για μεγάλο χρονικό διάστημα στο υπουργείο χωρίς την τήρηση των προθεσμιών» με τον υφυπουργό Καρατζά να «αρνείται να δεσμευτεί χρονικά και να μην απαντάει στο ερώτημα αν θα τροποποιηθεί το νομοσχέδιο και οι διατάξεις.» (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 24.06.1978:2). Αφού πλέον η απεργία έχει λήξει και το υπουργείο έχει δεσμευτεί για την παραχώρηση μονιμότητας στον κλάδο, το κεντρικό συμβούλιο του Ε.Δ.Π. δηλώνει πως ο κλάδος δε θα δεχθεί «συμβιβασμό με το καθηγητικό κατεστημένο», το οποίο μάλιστα στάθηκε ιδιαίτερα εχθρικό

⁴² 611/1978 «Περί κωδικοποιήσεως εις ενιαίον κείμενον, υπό τον τίτλον "Υπαλληλικός Κώδιξ", των ισχυουσών διατάξεων των αναφερομένων εις την κατάστασιν των υπαλλήλων του Δημοσίου και των Ν.Π.Δ.Δ.»

⁴³ «2. Κατ' εξαίρεσιν επιτρέπεται, μετά προηγουμένην άδειαν η επ' αμοιβή άσκησις έργου ή εργασίας, εφ' όσον αύτη συμβιβάζεται προς τα καθήκοντα της θέσεως του υπαλλήλου και δεν παρεμποδίζει την ομαλή εκτέλεση της υπηρεσίας του. Η άδεια χορηγείται μετά σύμφωνον ητιολογημένη γνώμην του υπηρεσιακού συμβουλίου και δύναται ν' ανακληθή κατά τον αυτόν τρόπον. Η άδεια, προκειμένου μεν περί υπαλλήλων του Δημοσίου χορηγείται υπό του οικείου Υπουργού, προκειμένου δε περί υπαλλήλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, υπό του διοικητικού συμβουλίου του νομικού προσώπου. Ο υπάλληλος οφείλει ν' αναφέρει εις την προϋσταμένη αρχήν την άσκησιν της εργασίας».

απέναντι στην απεργία των εκατό ημερών (*Καθημερινή*, 24.06.1978:10).

γ.4. Στάση καλλιτεχνικού κόσμου

Ακόμα ένα στοιχείο του μεγέθους που είχε πάρει η ανταπόκριση στην απεργία ήταν η συμμετοχή και υποστήριξη μερίδας του καλλιτεχνικού κόσμου. Πέρα από την συμμετοχή καλλιτεχνών⁴⁴ σε εκδήλωσεις σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, στο Σπόρτιγκ και στο αμφιθέατρο ΝΟΕ αντίστοιχα, ο σκιτσογράφος και θεατρικός συγγραφέας Μποστ⁴⁵ γράφει σχετικά με την απεργία του Ε.Δ.Π. κείμενο με τίτλο «Άνικτή έπιστολή άνονήμου Βοηθοῦ - Έπιμελητοῦ, πρὸς τὸν ἑξοχότατον ηφηπουργόν Πεδίας κήριον Καρατζᾶν, βοηθόν-έπιμελητήν αξιοτήμου ηπουργοῦ πεδίους κηρίου Βαρβιτσιωτη.», το οποίο διαβάζεται από τον Γιώργο Μιχαλακόπουλο, ηθοποιό, δημοτικό σύμβουλο Αθήνας (1974-1986) και πρόεδρο του ΚΕΘΕΑ⁴⁶, στην εκδήλωση του περιφερειακού συμβουλίου στο Σπόρτιγκ. Η δημοσιευμένη επιστολή αξίζει να παρατεθεί εκτενώς με τη χαρακτηριστική ορθογραφία του συγγραφέα (Γιακουμέλης, 1978:13):

«Όπος Βλέπετε κήριε Ὑφηπουργέ κέ η ἰδική σας θέσις εἶνε πολή τραγική ὅπως κέ δηστηχός κέ η ἰδική μας. Κέ προβάλει πελόριον τό ἐρότημα; ΔΙΑΤΗ ΔΕΝ ΑΠΕΡΓΗΤΕ; Διατή δέν ἐνόνεσθε μέ ημᾶς, ἀφοῦ τά προβλήματά μας εἶναι κοινά; “Όπως ἐσεῖς δέν ἡμπορήτε νά ἀντιμιλήσετε εἰς τὸν ἀνότερόν σας ὑπουργόν, ἐτσι κέ ἐμεῖς δέν ἡμποροῦμαι νά ἀρνηθόμεν ἡπηρεσίας εἰς τούς ἀνότερους μας καθηγιτάς. Ἐξαρτόμεθα ἀπό σηνπαθίας κέ ἀντιπαθίας κέ ἓνα σωρό ἄλους παράγοντας πού δέν εἶνε νομίζομεν κόσμιον νά ἀναπτήξομεν ἐδῶ. Ἐλᾶτε μαζί μας, νά φτιάξομαι ἓνα ἡπόμνημα, νά τό ἱποβάλουμε εἰς κάποιον ἀρμόδιον πού νά μὴν τρέχη εἰς τά ἀεροδρόμεια κέ ἀφτός ἀσφαλός θά μᾶς ἐβρη μίαν λήσιν. Η σημετοχή σας κρίνεται ἀπαρέττος. Ἄλλην βαρήτητα θά προσλάβη ὁ δίκεος ἀγών μας ἔαν ἐνταχθήτε εἰς τὰς τάξεις μας, διότι ὅπος ἀντιλαμβάνεσθε, ἄλλην πίεσιν ἐξασκοῦν 4.500 ἀπεργοῦντες κέ ἄλλην ὅταν οἱ ἀπεργοὶ γίνουν 4.501. Σήνημά μας ὀφείλει νά εἶναι Η ΙΣΧΗΣ ΕΝ ΤΗ ΕΝΟΣΕΙ. Ὑπό τὰς κρίσιμους

⁴⁴ Μ. Δημητριάδη, Θ. Μικρούτσικο, Ασπ. Παπαθανασίου, Δ. Σαμίου, Ισιδ. Σιδέρη, Μποστ, Κ. Μουρσελάς, Γ. Μιχαλακόπουλος.

⁴⁵ Το όνομα Μποστ χρησιμοποιούταν ως ψευδώνυμο του Μέντη Μποσταντζόγλου, ο οποίος ήταν Έλληνας σκιτσογράφος και γελοιογράφος, θεατρικός συγγραφέας, στιχουργός και ζωγράφος την περίοδο ήδη από το τέλος του 1950 ως και την δεκαετία του 1990.

⁴⁶ Διετέλεσε δημοτικός σύμβουλος Αθήνας από το 1974 έως το 1986 και αντιπρόεδρος του ΚΕ.Θ.Ε.Α.

περιστάσεις πού διέρχεται τό Έθνος, εἶνε μεγίστη πολητέλεια ἡ διάσπασις. Όλοι ἐνομένοι διά τήν τελικήν Νίκην κέ ἄς σηντονίσομαι ὅλοι τὰς δηνάμεις μας διά νά πάψῃ ἡ καταπίεσις τοῦ κατωτέρου ἀπό τόν ἀνότερον».

δ. Το τέλος της απεργίας των 100 ημερών και οι φοιτητικές καταλήψεις του 1979

Οι πιέσεις για τις επικείμενες εξετάσεις των φοιτητών και η απόφαση του υπουργείου να αποσύρει το σχέδιο «περί ρυθμίσεως θεμάτων διδακτικού προσωπικού» οδηγούν σταδιακά τη συζήτηση στους κόλπους των απεργών στο ερώτημα περί λήξης της απεργίας. Η κυβέρνηση δεσμεύεται ότι σκοπός της είναι «να εξασφαλισθεί η παραμονή όλων των βοηθών και επιμελητών στα ιδρύματα» και το αρμόδιο υπουργείο κάνει λόγο για ένα νέο νόμο που θα συμπεριλαμβάνει τα ζητήματα του κλάδου του Ε.Δ.Π., χωρίς, όμως, να διευκρινίζει το πότε θα ανακοινωθεί, ενώ κοινοποιεί ότι ο νέος νόμος θα ψηφιζόταν ως τις 31 Ιουλίου (Ανυπόγραφο, *Καθημερινή*, 24.06.1978:10). Έτσι στις 15 Μαΐου αποφασίζεται η σταδιακή αναστολή της απεργίας και να επανεκτιμηθεί η κατάσταση στη γενική συνέλευση του κλάδου στις 21 του ίδιου μήνα. Η απόφαση πάρθηκε με το σκεπτικό ότι η απεργία είχε πάψει να αποτελεί μέσο πίεσης και ότι θα έπρεπε να συμπληρωθούν τα διδακτικά κενά των φοιτητών με παράταση της ακαδημαϊκής χρονιάς. Ωστόσο στις 29 Μαΐου το Ε.Δ.Π. ανακοινώνει ότι δεν ικανοποιείται με την δέσμευση του υπουργείου για μερική νομιμοποίηση των βοηθών-επιμελητών καθώς δεν είχε υπάρξει καμία συζήτηση για το έτερο αίτημα του κλάδου για δημιουργία ενιαίου φορέα διδασκόντων. Συγκεκριμένα υποστηρίζουν ότι η απόφαση για λήξη της ήρθε μέσα από συλλογική απόφαση συνελεύσεων σχολών και συνεδρίων συνεκτιμώντας τη γενικότερη κατάσταση, και όχι μόνο την υπόσχεση για μερική μονιμότητα (στο ίδιο). Το κεντρικό συμβούλιο ανακοινώνει την λήξη της απεργίας τονίζοντας ότι ο φόβος της υποβάθμισης των σπουδών δεν έχει λήξει, καθώς και ότι δεν έχουν καλυφθεί τα διδακτικά κενά στα πανεπιστήμια. Η απεργία λήγει με μερική ικανοποίηση των αιτημάτων των απεργών, καθώς κατοχυρώνεται η μονιμότητα. Παράλληλα θεωρούν ότι η νίκη αυτή πρέπει να αποτελέσει αρχή για παραπέρα προώθηση των διεκδικήσεών τους για δημιουργία ενιαίου φορέα διδασκόντων, μιας και «η παντοδυναμία του καθηγητή», όπως οι ίδιοι λένε, μόνο μέσω της αλλαγής του ίδιου του θεσμού θα άλλαζε (Παπαδημητροπούλου, 1978:18).

Ο νόμος που κατατίθεται τον Μάιο δεν καλύπτει τους απεργούς πλήρως στην

πλειονότητα των αιτημάτων τους, εξασφαλίζει όμως σε ένα βαθμό τον τρόπο εργασίας του Ε.Δ.Π., σε αντίθεση με το αρχικό σχέδιο που είχε κατατεθεί τον Μάρτιο του 1978, το οποίο στην ουσία «δημιουργούσε τις συνθήκες για τη σχεδόν μαζική αποχώρηση του κλάδου» (στο ίδιο:26). Ο κλάδος του Ε.Δ.Π. συνεχίζει να κάνει και το φθινόπωρο του 1978 κάποιες διήμερες και εβδομαδιαίες διαμαρτυρίες διεκδικώντας τον ενιαίο φορέα διδασκόντων και πιέζοντας την κυβέρνηση να τηρήσει τις υποσχέσεις της για αναθεώρηση του νόμου, και ζητώντας άλλο μισθολόγιο και περισσότερες θέσεις⁴⁷ βοηθών και επιμελητών μέσα στα πανεπιστήμια (Γαβρόγλου, συνέντευξη, 29 Ιανουαρίου, 2018:13). Το 1979, στις πανελλαδικές φοιτητικές διαμαρτυρίες και καταλήψεις του 1979, παρέμεναν τα αιτήματα του ΕΔΠ για ενιαίο φορέα διδασκόντων

Η εντατικοποίηση των σπουδών παραμένει και μετά την λήξη της απεργίας βασικό θέμα συζήτησης, αυτή τη φορά και από τη μεριά των φοιτητών μιας και δεν οριζόταν μεν από τον νόμο αλλά αποτελούσε «πολιτική συγκεκριμένων καθηγητών», όπως υποστήριζαν οι φοιτητές στην διάρκεια των καταλήψεων του 1979 (Ανυπόγραφο, *Σάλπισμα*, 1980:3). Οι καταλήψεις του 1979 είναι άμεσα «συναρτημένες» με τον αναθεωρημένο νόμο 815/78 της Νέας Δημοκρατίας, που επικύρωνε την μονιμότητα των βοηθών-επιμελητών στα πανεπιστήμια, και επιπλέον έθετε «πρόσθετα ζητήματα», τα οποία έβρισκαν αντίθετους τους φοιτητές (Μπαλάς, συνέντευξη, 06 Μαρτίου, 2018:9). Σύμφωνα με τα αιτήματά τους ενάντια στον νόμο 815/78 και ως συνέχεια στα αιτήματα του κλάδου του Ε.Δ.Π., η απόφαση να χωριστεί η ακαδημαϊκή χρονιά σε εξάμηνα ήρθε σαν αντικατάσταση του 815/78, κυρίως σε σχολές θετικών επιστημών. Οι φοιτητικές κινητοποιήσεις ξεκινούν τον Οκτώβρη του 1979 και διαρκούν μέχρι και τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου με αιτήματα ενάντια στον ίδιο νόμο, στην εντατικοποίηση των σπουδών, στο αυστηρό εξεταστικό σύστημα μέσα στο κλίμα απολυταρχίας και αυταρχισμού και την διάλυση του επιστημονικού διδακτικού προσωπικού. Το γενικότερο αίτημα είναι ο εκδημοκρατισμός του πανεπιστημίου. Για παράδειγμα στο Ε.Μ.Π. η εντατικοποίηση εντοπίζεται ως βασικό πρόβλημα των σπουδών μιας και ο νόμος προϋπέθετε προαπαιτούμενα μαθήματα με παράλληλη κατάργηση της τρίτης περιόδου εξεταστικής⁴⁸. Στις 20 Φεβρουαρίου του 1979 γίνεται

⁴⁷ Για κάθε έδρα στο πανεπιστήμιο αναλογούσαν 6 με 7 βοηθοί-επιμελητές. Οι μισθοί των βοηθών επιμελητών εκείνη την περίοδο ανέρχονταν περίπου στις «1.900 δραχμές», πάνω κάτω «ο κατώτατος μισθός ενός υπαλλήλου» εκείνη την περίοδο (Ρήγος, συνέντευξη, 29 Ιανουαρίου, 2018:3).

⁴⁸ Τα προαπαιτούμενα, σύμφωνα με τον καινούριο νόμο, συνδέονταν μεταξύ τους με τα εξάμηνα καθώς υπήρχε περιορισμός ωρών. Κάθε μάθημα απαιτούσε παραδόσεις, φροντιστηριακά μαθήματα και εργαστήρια με ανώτατο όριο τις 32 ώρες την εβδομάδα ανά μάθημα. Με τον νόμο επιτρεπόταν η μεταφορά μαθημάτων σε άλλα εξάμηνα απ' αυτά

συγκέντρωση στα Προπύλαια από τους φοιτητές, ενόψει και των φοιτητικών εκλογών στις 23 Φεβρουαρίου, και πορεία προς το Πολυτεχνείο. Όσοι συμμετέχουν χαρακτηρίζονται από μερίδα του Τύπου της εποχής ως «αριστεριστές» (*Καθημερινή*, 21.02.1978:4). Η πορεία σταματάει από κλείσιμο της αστυνομίας στην οδό Τρικούπη, στο ύψος των Εξαρχείων. Βασικό σύνθημα της συγκέντρωσης ήταν η εναντίωση στην μη συμμετοχή των φοιτητών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων των πανεπιστημίων, όπως προβλεπόταν στον νόμο 815/78. Αφορμή ήταν τόσο οι φοιτητικές εκλογές στα πανεπιστήμια όσο και οι συλλήψεις φοιτητών στην Πάτρα κατά την διάρκεια διαδηλώσεων. Η κυβέρνηση βλέποντας τις γενικευμένες καταλήψεις παίρνει πίσω τον νόμο, ετοιμάζει επιστροφές και ξεκινάει την προετοιμασία ενός νόμου-πλαίσιου για τη ριζική αναδιάρθρωση της παιδείας. Τέλος, στις φοιτητικές εκλογές του 1979 δόθηκε βαρύτητα στις κινητοποιήσεις που πραγματοποιήθηκαν το προηγούμενο διάστημα και στην κριτική του νόμου 815/78 από το φοιτητικό κίνημα, που δεν θα λυνόταν παρά μόνο με «αγωνιστικές αποφάσεις» και «συσπείρωση» εντός του πανεπιστημίου. (Ανυπόγραφο, *Σάλπισμα*, 1980:3).

που όριζε η σχολή, το πολύ 8 ώρες σύνολο, πράγμα που σήμαινε ότι με 4-6 ώρες την εβδομάδα, στην ουσία μπορούσαν να μεταφερθούν το πολύ 2 μαθήματα από άλλα εξάμηνα. Άρα η ιδέα των απεριορίστων μεταφορών ανά εξάμηνο, σε συνδυασμό με τις αλυσίδες των προαπαιτούμενων και το εύρος των εξαμήνων, που ένα μάθημα μπορούσε να περαστεί μόνο μέσα στα 5 εξάμηνα σε συνδυασμό με το γεγονός ότι κάθε μάθημα είχε δικαίωμα να το πάρεις μόνο 3 φορές στην συνολική διάρκεια των σπουδών σου, διαφορετικά διαγραφόσουν, έκανε την τρίτη εξεταστική αναγκαία (Ανυπόγραφο, *Σάλπισμα*, 1980:39). Σε όλα αυτά προστίθεται και η πρωτοβουλία των καθηγητών να εντατικοποιηθούν τα μαθήματά τους καθώς και να ορίζουν προαπαιτούμενα, χωρίς να προβλέπονται από τον κανονισμό π.χ. τα προαπαιτούμενα μαθήματα αρχικά ήταν στο 12% και έπειτα στο 25%.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Συμπεράσματα - Η σημασία της «απεργίας των 100 ημερών» και ο εκδημοκρατισμός του ελληνικού πανεπιστημίου στη μεταπολίτευση

Ο εκδημοκρατισμός των πανεπιστημίων αποτελούσε ευρύτερο αίτημα του χώρου και αφορούσε τη δομή, τη διοίκηση και το περιεχόμενο σπουδών. Για τον εκδημοκρατισμό των δομών προϋπόθεση ήταν να επιτευχθούν θεσμικές κατακτήσεις και να εισαχθούν συλλογικές διαδικασίες που δεν θα επέτρεπαν αυθαιρεσίες. Ο εμπλουτισμός του περιεχομένων των σπουδών, με προαγωγή της ερευνητικής και κριτικής σκέψης «ανοίγει τον δρόμο στην σύνδεση του πανεπιστημίου με το κοινωνικό σύνολο» (Μαρτίνοζ, *Αντί*, 1978, τ.99:9). Αναγκαιότητα ήταν η δημιουργία ενός πανεπιστημίου που θα προωθούσε νέες συμπεριφορές και θα γεννούσε το νέο επιστημονικό δυναμικό της χώρας, το οποίο θα ήταν ικανό να διαπιστώνει τα προβλήματα του κοινωνικού συνόλου του οποίου αποτελούσε κομμάτι. Η επιστημονική επάρκεια που οι νέες συνθήκες θα μπορούσαν να του εξασφαλίσουν, θα του επέτρεπαν να αντιλαμβάνεται τις διαφορετικές όψεις των προβλημάτων. Η γνώση που θα παραγόταν μέσα στα πανεπιστήμια, έτσι, δεν μπορούσε παρά να συνδέεται με τα προβλήματα του τόπου και με στόχο να δημιουργήσει ικανά στελέχη που θα τα αντιμετώπιζαν. Από εκεί προέκυψε και το αίτημα του Ε.Δ.Π. για «ένα πανεπιστήμιο δημοκρατικό στην υπηρεσία του λαού» (στο ίδιο).

α. Η σημασία της «απεργίας των 100 ημερών» ενάντια στον νόμο 815/78 για το Ε.Δ.Π. και το ελληνικό πανεπιστήμιο

Από την αρχή της περιόδου της μεταπολίτευσης τίθενται δύο βασικές ανάγκες σε ό,τι αφορά τον εκδημοκρατισμό της παιδείας και κυρίως των πανεπιστημίων: η διοικητική αυτονομία του πανεπιστημίου και η ελευθερία της διδασκαλίας και της έρευνας. Πρώτη φορά, και μέσω των πιέσεων του Ε.Δ.Π., το πρόβλημα της διάρθρωσης του διδακτικού φορέα αναδεικνύεται σε κυρίαρχο ζήτημα στη γενικότερη κρίση του πανεπιστημίου. Η κρίση αυτή συζητιέται έντονα και καθίσταται πρόδηλη με την απεργία των βοηθών-επιμελητών. Η απεργία ανέδειξε την προσφορά και το έργο των βοηθών-επιμελητών στα πανεπιστήμια, το μεγαλύτερο μέρος των μαθημάτων ήταν αδύνατο να γίνει χωρίς εκείνους. Ετέθη, κοντολογίς, το ερώτημα κατά πόσο αποτελούν «βοηθητικό σώμα» ή ζωτικό συστατικό για την ίδια τη λειτουργία των πανεπιστημίων.

Η κυβέρνηση γενικότερα, από το 1974, ακολούθησε δύο βασικές διαδικασίες για το ελληνικό πανεπιστήμιο. Από τη μια πλευρά, προώθησε μια δημοκρατικοφανή διαδικασία συγκρότησης επιτροπών για τη σύνταξη σχεδίων, ώστε να δείξει ότι την απασχολεί το πρόβλημα του πανεπιστημίου· από την άλλη, ξεκίνησε μια σειρά διαμόρφωσης νόμων, ώστε να ρυθμίζονται επιμέρους θέματα, ενώ ταυτόχρονα εξήγγελλε συνολικές ρυθμίσεις στο μέλλον. Παρόλα αυτά, το ιστορικό αυτών των επιτροπών παρουσίασε «ασυνέχειες, με μία κλειστή, παρασκηνιακά, διαδικασία συγκρότησης.» (Κωνσταντακόπουλος, *Η Εποχή*:1).

Η πρώτη περίοδος της μεταπολίτευσης υπήρξε μια περίοδος κατά την οποία πολλές και διαφορετικές κοινωνικές ομάδες διεκδίκησαν με τρόπο μαζικό πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές, συχνά μάλιστα ριζικού χαρακτήρα. «Η απεργία των 100 ημερών» αποτέλεσε έκφραση αυτής της τάσης μέσα στο χώρο του πανεπιστημίου, με βασικό ερώτημα ποιος είναι ο κοινωνικός ρόλος που το πανεπιστήμιο ήθελε να παίζει σε αυτή την νέα εποχή για την χώρα (Παπαδημητροπούλου, 1978:17). Η αμφισβήτηση στην αυθεντία, μέσω της αμφισβήτησης του ρόλου των καθηγητών και ειδικά εκείνων που εξέφραζαν το πνεύμα και το ήθος της δικτατορίας, συνδέθηκε με μια συνολικότερη αμφισβήτηση στην παρεχόμενη από τους κρατικούς θεσμούς γνώση και στον τρόπο της παραγωγής της.

Η συζήτηση για την απεργία ξεκινάει μέσα στο πλαίσιο της κρίσης στο ελληνικό πανεπιστήμιο με δύο βασικούς άξονες. Να προσδιοριστούν τα αίτια αυτής της κρίσης και να ακολουθήσουν τα μέτρα για το ξεπέρασμά της. Ο νόμος 815/78 χαρακτηρίζεται από τους βοηθούς-επιμελητές ως μη εξυγιαντικός για την πανεπιστημιακή ζωή, αφού δεν μονιμοποιεί στην ουσία παρά ένα μέρος του τότε Ε.Δ.Π. και απορρίπτει το αίτημα για δημιουργία ενιαίου φορέα διδασκόντων. Ο νόμος 815/78 έδωσε την εντύπωση ότι λύνει, εν μέρει, το θέμα της μονιμότητας, αλλά η έδρα ως βασική μορφή οργάνωσης των πανεπιστημίων διατηρείται και εντάσσεται στον τομέα. Οι διατάξεις του νόμου, σύμφωνα με τους απεργούς, αγνόησαν την κρίση στα πανεπιστήμια χωρίς να αναγνωρίσουν την νέα τάξη πραγμάτων εντός τους. Αυτό αποτέλεσε και βασικό σημείο στις εισηγήσεις του κεντρικού συμβουλίου του Ε.Δ.Π. Η κυβέρνηση από την δική της μεριά προχωράει σε αποσπασματικές ρυθμίσεις με επιμέρους νομοθετήματα για την εκπαίδευση, όπως για παράδειγμα φέρνει νόμους για επιστημονική έρευνα στα πανεπιστήμια και τους όρους με τους οποίους θα γινόταν αυτή, επισημοποιεί την κατάλυση του πανεπιστημιακού ασύλου και εισάγει νόμο για την τεχνική εκπαίδευση. Παράλληλα, αναβάλλει την ψήφιση του νόμου-πλαίσιου. Στα σχέδια αυτά και στους νόμους που φτιάχνονται από επιτροπές δεν λαμβάνονται υπόψη καθόλου τα αιτήματα που έχουν κατατεθεί από το Ε.Δ.Π. με αποτέλεσμα την διόγκωση των προβλημάτων που

ήδη υπήρχαν και τονώνοντας τις αντιθέσεις ανάμεσα στο προσωπικό του πανεπιστημίου. Η τρίμηνη αυτή απεργία ανέδειξε το πρόβλημα της θεσμικής κρίσης της ανώτατης παιδείας, αποσυνέδεσε τα προβλήματα των Α.Ε.Ι. από την αποκλειστική σύνδεσή τους με τα φοιτητικά ζητήματα και ανέδειξε την σύνδεση των προβλημάτων του πανεπιστημίου με ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα.

Μέσω της απεργίας αναδείχθηκαν οι ρωγμές που είχαν δημιουργηθεί στο εσωτερικό του πανεπιστημίου και στο σώμα των διδασκόντων. Οι φοιτητές και διδάσκοντες που εντάχθηκαν μαζί στο πανεπιστήμιο δεν είχαν την δυνατότητα, μέσα στο υπάρχον μοντέλο, να εκφραστούν στο πλαίσιο της διδασκαλίας και της έρευνας. Η συνέχιση της αυθεντίας του καθηγητή και οι υπάρχουσες συνθήκες εργασίας διαμόρφωναν την εικόνα ενός πανεπιστημίου «ξεκομμένου από τον ρόλο του στην κοινωνία» και «φορέα παραγωγής της άρχουσας ιδεολογίας χωρίς ουσιαστική αυτονομία από την κρατική εξουσία» (Παπαδημητροπούλου, 1978:14).

Όμως η απεργία δεν ανέδειξε μόνο την κοινωνική κρίση του πανεπιστημίου αλλά και τα προβλήματα των ενδοπανεπιστημιακών σχέσεων, καθώς και τα προβλήματα των θεσμών. Το αίτημα για μονιμότητα μέσα στον ενιαίο φορέα αποτέλεσε πολιτικό άνοιγμα στο ζήτημα των θεσμικών αλλαγών. Η απεργία κοινοποίησε αυτά τα προβλήματα όχι μόνο εντός του πανεπιστημίου αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Πέρα από την συσπείρωση του κλάδου, συσπείρωσε και ένα μεγάλο κομμάτι του κόσμου, είτε ήταν από πολιτικό χώρο αλληλέγγυο σε αυτή την νοοτροπία και σε αυτές τις πρακτικές είτε όχι. Αυτά που στην ουσία κατάφερε η απεργία είχαν δύο διαστάσεις, εντός του πανεπιστημιακού χώρου αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο. Όχι μόνο οδήγησε στην αναγνώριση δικαιωμάτων του κλάδου του Ε.Δ.Π. μέσα στο πανεπιστήμιο και στην έναρξη ενός διαλόγου για την μεταρρύθμιση της παιδείας, με την συμμετοχή ανθρώπων εντός του πανεπιστημίου που εξέφραζαν αυτή την νέα εποχή, αλλά επίσης ομογενοποίησε τον κλάδο του Ε.Δ.Π. Η απεργία αυτή και ο αγώνας του κλάδου με κοινά αιτήματα και άμεσες και οριζόντιες διαδικασίες, κατάφερε να ομογενοποιήσει τον νεοσύστατο κλάδο και ανθρώπους με ποικίλες πολιτικές και ιδεολογικές θέσεις, με σκοπό να δημιουργήσουν μια κοινή στάση και αλληλεγγύη παρά την διαφορετικότητά τους τόσο στο πολιτικό επίπεδο όσο και στο πολιτισμικό. Για πρώτη φορά παρουσιάζεται ο κλάδος ως συνδικαλιστικό κίνημα που βασίζεται στις δικές του δυνάμεις και ανάγκες, ενώ μέχρι τότε δεν είχε ιδιαίτερα δημόσιο λόγο, και για πρώτη φορά κινείται αυτόνομα με βάση τις απόψεις που διαμορφωνόντουσαν μέσα στις διαδικασίες του ίδιου του κλάδου παρόλη την διαφορετικότητα των πολιτικών και κομματικών εντάξεων των μελών που τον απαρτίζανε. Το Ε.Δ.Π. ανέδειξε μία νέα δυναμική μέσα στα πανεπιστήμια, συμμαχώντας και πείθοντας επαγγελματικούς φορείς για τα δικαιώματά τους, κερδίζοντας πολιτική υποστήριξη,

παρεμβαίνοντας στον ημερήσιο τύπο και απασχολώντας την κοινή γνώμη. Η απεργία καταξίωσε τον κλάδο του Ε.Δ.Π. ως υπολογίσιμη δύναμη μέσα στον πανεπιστημιακό χώρο· πέτυχε επίσης την συσπείρωση και την επεξεργασία μιας πολιτικής ταυτότητας του ερευνητικού διδακτικού προσωπικού, η οποία εδραζόταν στη συλλογική δράση και τις δημοκρατικές διαδικασίες.

Στο πολιτικό επίπεδο, η απεργία ανέδειξε τα ζητήματα του ελληνικού πανεπιστημίου την εποχή εκείνη και με την πίεση που άσκησε ανάγκασε την κυβέρνηση, που μέχρι τότε δεν συνήθιζε να αλλάζει την στάση της υποχωρώντας σε απεργιακές διεκδικήσεις, σε διάλογο και παραχώρηση της μονιμότητας. Αποτέλεσε, με άλλα λόγια, μια πρόκληση εκ μέρους των κατώτερων πανεπιστημιακών δασκάλων που ζητούσαν συγκεκριμένη τοποθέτηση στα αιτήματά τους. (Λουλούδης, *Αντί*, 1978:15). Η στάση της κυβέρνησης έδειξε ότι η ίδια δεν είναι διατεθειμένη να παραχωρήσει τις γενικότερες θεσμικές αλλαγές στα πανεπιστήμια με την υποχώρηση της υπό την πίεση του απεργιακού αγώνα, παρά μόνο με την ελάχιστη δυνατή υποχώρηση της μέχρι τότε στάσης της κυβέρνησης ως προς την μονιμότητα (Παπαδημητροπούλου, 1978:23). Στους αρχικούς στόχους που έθεσε για την αναθεώρηση της παιδείας, ως προς τη βελτίωση των δομών και των θεσμών με βάση τις τότε ανάγκες και την ανάπτυξη τομέων παιδείας και την βελτίωση του περιεχομένου σπουδών ειδίκευσης, η ίδια η πολιτική της παρουσίαζε αντιφάσεις. Για τον κλάδο, η κατάργηση του νόμου, προσωρινή κατά μία έννοια, δε σήμαινε και την παραίτηση από τους στόχους αυτούς απλά λόγω των αντιστάσεων που συνάντησε υποχώρησε μπροστά στις μεγαλύτερες αντιδράσεις.

Η «απεργία των 100 ημερών», όπως έμεινε στην ιστορία, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των πανεπιστημίων της μεταπολίτευσης. Πρόβαλε τη σημασία που είχε το κοινωνικό αίτημα για εκδημοκρατισμό, μέσω και της μαζικότητας του αγώνα αλλά και της δημιουργίας ενός κοινού μετώπου ανάμεσα σε μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας και άλλα κοινωνικά τμήματα. Εξάλλου, μέσα από τις προσπάθειες της κυβέρνησης για θεσμικές αλλαγές και με τις πρωτοβουλίες της για συγκρότηση επιτροπών μελέτης και σύνταξης σχεδίων νόμων, προωθήθηκε η ανάγκη για τον εκσυγχρονισμό της ανώτατης εκπαίδευσης.

Η απεργία των εκατό ημερών ήταν στην πραγματικότητα η πρώτη μαζική κινητοποίηση της μεταπολιτευτικής πανεπιστημιακής ζωής και τροφοδότησε με υλικό και σκέψεις την διαδικασία αναθεώρησης ενός νόμου για τα πανεπιστήμια, που υπήρχε ήδη από το 1932 (ν. 5343/32). Ανέδειξε την κρίση των Α.Ε.Ι. και κατέδειξε την ανάγκη για αλλαγές στα πανεπιστήμια και στην εκπαίδευση γενικότερα. Ο μύθος του παντογνώστη καθηγητή που έχει την απόλυτη εξουσία της ακαδημαϊκής διαδικασίας κατέρρευσε, γεγονός που έδωσε χώρο έκφρασης στην αντίληψη ότι η επιστημονική

γνώση διευρύνεται και ότι η εκπαιδευτική μονάδα δεν μπορεί να είναι μονοπρόσωπη αλλά συλλογική. Απ' αυτή την αντίληψη προέκυψε και το αίτημα για την δημιουργία τομέων στις σχολές. Αυτά που ανέδειξε η απεργία στην ουσία ήταν να «χωνευθούν» οι αλλαγές που έπρεπε να γίνουν στο πανεπιστήμιο, όχι μόνο ως προς το θέμα της επαγγελματικής προοπτικής αλλά ως προς την δημιουργία του ενιαίου φορέα διδασκόντων (Κλάδης, συνέντευξη, 06 Φεβρουαρίου, 2018:20). Η απεργία, λοιπόν, αυτή αποτελεί έναν ακόμα τρόπο έκφρασης του κοινού αγώνα επιμελητών, βοηθών, καθηγητών και φοιτητών για ένα Πανεπιστήμιο με δημοκρατικούς θεσμούς, ικανό να διαδραματίσει τον κοινωνικό του ρόλο και να μην είναι ξεκομμένο από τα γενικότερα αιτήματα της εποχής.

Χαρακτηριστικά, ο Σταύρος Κωνσταντακόπουλος, χαρακτήρισε την περίοδο της απεργίας του κλάδου του Ε.Δ.Π. ως τον ελληνικό Μάη του 1968, τονίζοντας, έτσι, τον «αντιγραφειοκρατικό χαρακτήρα των κινητοποιήσεων και την ελευθεριακή ανάδειξη του φοιτητικού κινήματος με πολύ σημαντική την συνεργασία», για πρώτη φορά, διδασκόντων, βοηθών-επιμελητών και φοιτητών με κοινό στόχο να «σπάσει η ελίτ των 450 πανεπιστημιακών», η οποία προσομοίαζε με «φεουδαρχικής μορφής εξουσίας της έδρας». (Κωνσταντακόπουλος, *Η Εποχή*:1) Αποτέλεσμα όλης αυτής της κινητοποίησης ήταν η δημιουργία του νόμου πλαισίου του 1982. Οι κινητοποιήσεις της πανεπιστημιακής κοινότητας αποτέλεσαν την κύρια αιτία για την αναγνώριση του πολύπλευρου έργου του Ε.Δ.Π., υπογραμμίζοντας επιπλέον τη μονιμότητα, όχι ως «δημοσιοϋπαλληλική αντίληψη» και αυτοσκοπό, όπως κατηγορήθηκε, αλλά ως απαραίτητο όρο της επιστημονικής εξέλιξης και του εκδημοκρατισμού των πανεπιστημίων. Στην ουσία, μέσα από την συγκεκριμένη απεργία, ο κλάδος του Ε.Δ.Π. διεκδίκησε μίαν άλλη αντίληψη για την επιστήμη, τη διδασκαλία και την έρευνα αντιμετωπίζοντάς την, όχι ως ιδιοκτησία μεταβιβαζόμενη στον κύριο της έδρας από τον προηγούμενο ιδιοκτήτη της, αλλά ούτε ως απασχόληση κατά τον ελεύθερο χρόνο του Ε.Δ.Π. Τονίζεται, έτσι, η ταξικότητα των πανεπιστημίων μιας και σε μία νέα περίοδο, όπως αυτή της μεταπολίτευσης, με την αύξηση των εισαχθέντων φοιτητών και την σταδιακή δημιουργία σχολών σε διάφορες πόλεις της χώρας, «δεν μπορούμε να μιλάμε για μία ελίτ άρχουσας τάξης που εξυπηρετεί ένα μονοπωλιακό κεφάλαιο» (Γιάνναρος, 1978:3). Άρα το πανεπιστήμιο όφειλε να αλλάξει τις δομές του, ώστε να ανταποκρίνεται στη νέα ταξική σύνθεση των πανεπιστημίων.

Μετά την απεργία, το υπουργείο συνέχιζε να παίρνει κάποιες πρωτοβουλίες με νομοθετήματα ως προς το θέμα των πανεπιστημίων και με τον κλάδο να παραμένει ενεργός. Οι ενώσεις των καθηγητών συνεχίζουν να υπάρχουν, συνεχίζονται να γίνονται επιτροπές από μεριάς της κυβέρνησης για τα θέματα παιδείας. Το 1981, με την προοπτική των εκλογών και της

γενικότερης πολιτικής αλλαγής της κυβέρνησης, που είχε αρχίσει να γίνεται αισθητή, ξεκινάει η προετοιμασία του νόμου για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, με το πρώτο νομοθέτημα να δίνεται στην δημοσιότητα και να ψηφίζεται τον Ιούνιο του 1982. Σκοπός των νομοθετημάτων είναι να ενσωματώσουν τα αιτήματα των απεργών.

β. Η σημασία της απεργίας του Ε.Δ.Π. για τη διαμόρφωση του νόμου 1268/82 και τον εκδημοκρατισμό του ελληνικού πανεπιστημίου

Στην παρούσα υποενότητα σκοπός είναι να γίνει μία προσπάθεια ανάλυσης του νόμου 1268/82, μέσα από το πρίσμα της περιόδου και τις κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές, από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 ως τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Μέσα από τις διεργασίες που είχαν ξεκινήσει με την πρώτη μεταπολιτευτική κυβέρνηση Καραμανλή του 1974 στο θέμα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, τις μεγάλες κινητοποιήσεις του Ε.Δ.Π. το 1978 και τις καταλήψεις που ακολούθησαν από φοιτητές και μαθητές το 1979, πήραν συγκεκριμένη μορφή τα βήματα που οδήγησαν στη μεταρρύθμιση του νόμου-πλαισίου του 1982, ο οποίος διαμόρφωσε στην ουσία το μεταπολιτευτικό πανεπιστήμιο και την εκπαιδευτική δομή και λειτουργία των Α.Ε.Ι. μέχρι, τουλάχιστον, το 2011, οπότε καταργήθηκε με τον νόμο 4009.

Μέσα από το ιστορικό της δράσης του Ε.Δ.Π. ενάντια στον νόμο 815/78, έγινε μια προσπάθεια να γίνει κατανοητή η σημασία του κλάδου μέσα στο πολιτικό και κοινωνικό σκηνικό της εποχής: για πρώτη φορά, ένα μη αναγνωρισμένο σώμα μέσα στα πανεπιστήμια διεκδικεί την θέση του και την αναγνώριση της δουλειάς του, συνδέοντάς την, αφενός, με τον θεσμικό και ουσιαστικό εκδημοκρατισμό αφετέρου, με τα επίκαιρα αιτήματα για ίση, μη ιεραρχική κοινωνία και δημόσια δωρεάν παιδεία.

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, όσον αφορά το ΠΑ.ΣΟ.Κ., ξεκίνησε από πριν τις εκλογές του 1981, ως βασικό κομμάτι της πολιτικής του αντζέντας και σύμβολο της κοινωνικής αλλαγής που ήθελε να προβάλλει. Χαρακτηριστικά η εισηγητική έκθεση του νόμου-πλαισίου για τα Α.Ε.Ι. αναφέρει: «η λαϊκή εντολή που δόθηκε στην κυβέρνηση για ριζικό κοινωνικό μετασχηματισμό είναι και η εντολή για τον αντίστοιχο μετασχηματισμό στην παιδεία» (Ρόκος, 2007). Βασικός στόχος και κύριο πολιτικό και κοινωνικό αίτημα της περιόδου, στην παιδεία και όχι μόνο, είναι ο εκδημοκρατισμός της και η αποχουντοποίηση των πανεπιστημίων, αιτήματα που διαφαίνονταν από

την έντονη συνδικαλιστική δράση και παρουσία νέων φορέων και τις διάφορες διαμαρτυρίες και ανακατατάξεις στον συνδικαλιστικό χώρο ήδη με την πτώση της δικτατορίας.

Ο νόμος-πλαίσιο, λοιπόν, έρχεται σε αυτό το κλίμα της εποχής, έχοντας πίσω του την «απεργία των 100 ημερών», ως μία από τις μεγαλύτερες, μέχρι τότε, απεργίες του νέου κλάδου των Ε.Δ.Π., αλλά και τις μεγάλες μαθητικές κινητοποιήσεις και φοιτητικές καταλήψεις του 1979. Με τα αιτήματα αυτών των κινητοποιήσεων, μέσα στο κλίμα της πολιτικής αλλαγής που προασπίζει το ΠΑ.ΣΟ.Κ., δίνεται η πεποίθηση ότι οι διεκδικήσεις των προηγούμενων χρόνων θα έχουν πολιτικό αντίκρισμα. Το αίτημα για εκδημοκρατισμό της κοινωνίας και το τέλος της δεξιάς πολιτικής συνδεόταν με το αίτημα για κοινωνική ισότητα μέσα στους χώρους των πανεπιστημίων και για ριζική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Για τον νόμο 1268/82 ξεκινούν και διαμορφώνονται επιτροπές και ομάδες εργασίας. Ήδη από το 1979 στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ο πρύτανης Φώτης Μήτσης⁴⁹ συγκαλεί ομάδα εργασίας και καλεί τους πρυτάνεις των σχολών για την δημιουργία ενός σχεδίου για την ανώτατη παιδεία. Στην ομάδα εργασίας αποχωρούν παρόλαυτά ένα μεγάλο κομμάτι του Ε.Δ.Π. και των επιτροπών που είχαν σχηματίσει καθώς και οι φοιτητές που συμμετείχαν σε αυτές αλλά ολοκληρώνεται η σύνταξη ενός πρώτου νομοσχεδίου που όμως δε προχωράει. Τον Μάιο του 1981 κατατέθηκε ο νόμος πλαίσιο και μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1981 γίνονται οι εκλογές. Έτσι, ο νόμος 1268/82 έρχεται να ορίσει με συνταγματικό τρόπο την εκπαίδευση και τις σχετικές προτάσεις και τις νομοθετικές μεταρρυθμίσεις, όπου τίθενται τα ζητήματα της ακαδημαϊκής ελευθερίας και του ανοιχτού συστήματος θεσμικής οργάνωσης. Προσδιορίζει εκ νέου τη σχέση κράτους και πανεπιστημίου, τη διοίκηση των Α.Ε.Ι. και το καθεστώς του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού, τα συγγράμματα, την αξιολόγηση των Α.Ε.Ι. καθώς και το πανεπιστημιακό άσυλο. Βασικός στόχος, όπως υποστηρίχθηκε, είναι να «χτυπήσει τον καθαρά θεωρητικό χαρακτήρα της παιδείας, την έλλειψη σύνδεσης εκπαίδευσης-παραγωγής, τον συγκεντρωτικό και αυταρχικό χαρακτήρα της διδασκαλίας, καθώς και τον ιδεολογικό συντηρητισμό» (Κουλούρη, 2001:1).

Ο νόμος-πλαίσιο, όπως ονομάστηκε ο νόμος 1268/82, αναφερόταν στη «δομή και τη λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων» (ν.1268/82, ΦΕΚ 87/Α/16-7-1982). Στόχος με αυτό το νομοσχέδιο ήταν η ριζική θεσμική αλλαγή στην παιδεία. Συγκεκριμένα, θέσπιζε τα Α.Ε.Ι. ως νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου πλήρως αυτοδιοικούμενα⁵⁰, όριζε τον ακαδημαϊκό έλεγχο σε εθνικό επίπεδο με την δημιουργία δύο ανώτερων συντονιστικών οργάνων του πανεπιστημιακού

⁴⁹ Πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών (1979-1980).

⁵⁰ Ν.1268/82, άρθρο 3.

έργου⁵¹. Το πρώτο ήταν η Εθνική Ακαδημία Γραμμάτων και Επιστημών (Ε.Α.Γ.Ε.), ως συμβουλευτικό όργανο της κυβέρνησης στα θέματα της ανώτατης παιδείας για την τήρηση των βασικών αρχών της δημοσιότητας, της αντικειμενικότητας και της αξιοκρατίας, και για την εξασφάλιση προϋποθέσεων για την αξιοποίηση του ελληνικού επιστημονικού δυναμικού⁵², αποτελούμενη μόνο από μερική μερίδα καθηγητών, οι οποίοι είχαν πενταετή θητεία μη ανανεούμενη, ενώ ο τρόπος εκλογής τους θα καθοριζόταν με προεδρικό διάταγμα⁵³. Το δεύτερο όργανο ήταν το Εθνικό Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας (Σ.Α.Π.), ένα πολυμελές συμβούλιο αποτελούμενο από τους πρυτάνεις των Α.Ε.Ι., εκπροσώπους υπουργών, εκπροσώπους της Ε.Φ.Ε.Ε. και κομμάτων, από τον πρόεδρο της Ε.Α.Γ.Ε., εκπροσώπους ομοσπονδιών, επιστημονικών εταιρειών, επιμελητηρίων και δευτεροβάθμιων συνδικαλιστικών οργάνων. Στην ουσία μιλάμε για συμβούλιο αποτελούμενο από, περίπου, 40 με 50 άτομα, από τα οποία η επιλογή των πρώτων 20 γίνεται από το υπουργικό συμβούλιο μέσα από έναν κατάλογο προτάσεων σε ειδική σύνθεση, που υποβάλλονται στον πρωθυπουργό απ' όλες τις σχολές, μέσω των γενικών συνελεύσεών τους, με παρουσία του Ε.Δ.Π. και των φοιτητών καθώς και της Ε.Φ.Ε.Ε., του κεντρικού συμβουλίου του Ε.Δ.Π. και την συμμετοχή επαγγελματικών φορέων. Σκοπός του ήταν να εισηγείται στην κυβέρνηση θέματα όπως, για παράδειγμα, την ίδρυση, την κατάργηση, την συγχώνευση Α.Ε.Ι., την κατανομή πιστώσεων, βασικές κατευθύνσεις της έρευνας των πανεπιστημίων, μετεγγραφές φοιτητών. Διασφάλιζε, έτσι, τον «κοινωνικό έλεγχο, την ευρύτερη εκπροσώπηση και την ίση και αναλογική συμμετοχή εκπροσώπων όλων κομμάτων της Βουλής»⁵⁴. Ακόμα, με το άρθρο 14 ορίζονταν περισσότερα αντικειμενικά προσόντα για την εκλογή λεκτόρων απ' ότι για τους παλαιότερους τακτικούς καθηγητές, ίδρυση μεταπτυχιακών σχολών⁵⁵ και εσωτερικοί κανονισμοί στα Α.Ε.Ι., ισότιμοι με τον νόμο και «ανοιχτοί στις εξελίξεις της επιστήμης και της έρευνας, χωρίς την ανάγκη πρόσθετης νομοθεσίας ή κυβερνητικής παρέμβασης» (στο ίδιο).

Τα Α.Ε.Ι. αποτελούνταν, σύμφωνα με τον νέο νόμο, από σχολές, οι οποίες με την σειρά τους χωρίζονται σε τμήματα, των οποίων το έργο θα συντονίζεται από τις σχολές, και αυτά σε τομείς, ειδικευμένες γνωστικές περιοχές που έχουν κύριες συντονιστικές και εισηγητικές αρμοδιότητες. Με την κατάργηση της έδρας, οι νέες βαθμίδες του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού χωρίζονται

⁵¹ Ν.1268/82, άρθρο 4.

⁵² Ν.1268/82, άρθρο 4, παράγραφος 3, εδαφ.ΙV.

⁵³ Εν τέλει, δεν συστάθηκε ούτε λειτούργησε ποτέ.

⁵⁴ Ν.1268/82, άρθρο 6. Στη συνέχεια το άρθρο τροποποιήθηκε.

⁵⁵ Ν.1268/82, άρθρο 26,27 και 28.

σε τέσσερις βασικές κατηγορίες, τους καθηγητές, τους αναπληρωτές καθηγητές, τους επίκουρους και τους λέκτορες. Μόνιμοι είναι μόνο οι δύο πρώτες κατηγορίες και στους καθηγητές εντάσσονται οι τακτικοί καθηγητές, οι έκτακτοι μόνιμοι και οι έκτακτοι με τριετή θητεία και στους αναπληρωτές εντάσσονται οι έκτακτοι, εντεταλμένοι και χωρίς έδρα, οι εντεταλμένοι υφηγητές γίνονται επίκουροι καθηγητές, και τέλος, οι επιμελητές και οι βοηθοί με διδακτορικό σε λέκτορες (Κριμπάς, 2003:152). Στους βοηθούς - επιμελητές χωρίς διδακτορικό δόθηκε μία τετραετία για να το αποκτήσουν, ώστε να ενταχθούν στο Δ.Ε.Π. Σε αντίθετη περίπτωση, μετατάσσονταν σε μόνιμες θέσεις του δημοσίου ή σε άλλες κατηγορίες στα Α.Ε.Ι. Η συμμετοχή των φοιτητών θεσμοθετείται και οι αποφάσεις λαμβάνονται από τις συνελεύσεις των τμημάτων με την συμμετοχή των φοιτητών ίση με αυτή των μελών Δ.Ε.Π. και με την προσθήκη πλέον των μεταπτυχιακών φοιτητών, η οποία ισούται με το 15% των μελών Δ.Ε.Π. Η έρευνα θεσμοθετείται, καθώς και οι μεταπτυχιακές σπουδές στα Α.Ε.Ι., η θητεία των διοικητικών οργάνων γίνεται τριετής και η εκλογή τους διενεργείται μετά από προτάσεις όλων των φορέων και ψηφοφορία από τα συλλογικά όργανα στα οποία συμμετέχει όλο το διδακτικό προσωπικό. Επιπλέον, καταργείται το, μέχρι τότε, σύστημα τίτλων και βαθμών διδακτικού προσωπικού, το οποίο εντάσσεται σε ενιαίο φορέα διδασκόντων. Το διδακτικό πρόγραμμα αποφασίζεται στη γενική συνέλευση του τμήματος. Το μεταπτυχιακό πρόγραμμα προτείνεται από καθηγητές που έχουν εκλεγεί στη μεταπτυχιακή σχολή και την τελική έγκριση κάνει το μεταπτυχιακό συμβούλιο της σχολής. Το διδακτικό έτος ορίζεται από τις 15 Σεπτεμβρίου ως 15 Ιουνίου, χωρίζεται σε εξάμηνα, και οι εξετάσεις γίνονται σε εξαμηνιαία μαθήματα⁵⁶. Με αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζεται η μη απώλεια ακαδημαϊκής χρονιάς και καταργείται το καθεστώς των εξεταστικών περιόδων ώστε τα Α.Ε.Ι. . Τέλος, διασφαλίζεται το πανεπιστημιακό άσυλο και οι αποφάσεις που το αφορούν μπορούν να παρθούν μόνο με ομόφωνη απόφαση ειδικού οργάνου στο οποίο εκπροσωπούνται οι φοιτητές και το διδακτικό προσωπικό. Στην πορεία ο νόμος εμπλουτίστηκε με 56 ακόμα νομοθετήματα και πολυάριθμα προεδρικά διατάγματα, υπουργικές αποφάσεις και εγκυκλίους.

Η ψήφιση του νόμου 1268/82 περνάει από διάφορες διαδικασίες. Βασικά ζητήματα των κινητοποιήσεων και των μελών του Ε.Δ.Π., καθώς και των φοιτητών, ενάντια σε αυτόν τον νόμο ήταν το θέμα της δημιουργίας του ενιαίου φορέα διδασκόντων, που στην ουσία αποτελούταν μόνο από μόνιμους καθηγητές, αλλά και η ισότιμη συμμετοχή των φοιτητών στα όργανα διοίκησης, η

⁵⁶ Ο γνωστός κύκλος της παρακολούθησης και εξέτασης εξαμηνιαίου μαθήματος. Σε τυχόν απόρριψη δίνεται η δυνατότητα επανάληψής του, αν δεν είναι προαιρετικό, ενώ αν είναι, δίνεται η δυνατότητα επανάληψης ή αντικατάστασής του.

οποία δε κυρωνόταν από τον νόμο - θέματα, δηλαδή, που είχαν τεθεί από το 1978. Όσον αφορά την κατάργηση της έδρας και την διαμόρφωση του τμήματος, ο βασικός προβληματισμός ήταν ότι δε διευκρινίζεται με τι αντικαθίσταται η έδρα ακριβώς, δε γινόταν, δηλαδή, σαφής διαχωρισμός των διδασκόντων μέσα στις σχολές. Αλλά, και οι κατηγορίες διάκρισής τους, από τις οποίες μόνο οι δύο πρώτες, όπως αναφέραμε και παραπάνω, ήταν μόνιμες, με δυνατότητα εξέλιξης μεν, αλλά με χρονικό περιορισμό στο πόσο μπορεί κάποιος να είναι σε κάθε μία κατηγορία, καθιστούσε αδύνατον για το διδακτικό προσωπικό να μονιμοποιηθεί. Αναπαράγεται, επομένως, με έμμεσο τρόπο, η μη κινητικότητα στο διδακτικό προσωπικό αλλά και όχι μόνο. Για όλες τις θέσεις βασική προϋπόθεση είναι το διδακτορικό, η πρόσληψη και η κρίση των μελών γίνεται από εκλεκτορικά σώματα από τα μέλη Δ.Ε.Π. και με καθαρά συμβουλευτικό χαρακτήρα την Ε.Α.Γ.Ε., όργανο έξω από τις σχολές και αποτελούμενη μόνο από μερική μερίδα καθηγητών. Ακόμα, οι μόνιμοι επιμελητές εντάσσονται στην 4η κατηγορία ως μόνιμοι, οι μη μόνιμοι επιμελητές γίνονται στην ουσία μη μόνιμοι καθηγητές και όσοι μπήκαν μετά τον νόμο 815/78 δε δικαιούνται ανανέωση της θητείας τους, παρά μόνο αν μέσα σε τέσσερα χρόνια έχουν τελειώσει το διδακτορικό τους, οπότε εντάσσονται στην τέταρτη βαθμίδα διδασκόντων αλλά ως μη μόνιμοι, ενώ οι επιστημονικοί συνεργάτες φεύγουν με ή χωρίς διδακτορικό. Ακόμα, τίθεται το ζήτημα για την ποιότητα των πτυχίων, το ζήτημα του τομέα και ο διαχωρισμός των τμημάτων και τέλος, δε τίθεται θέμα για πανεπιστημιακό μισθολόγιο και μισθολογικές διαβαθμίσεις των τεσσάρων βαθμίδων.

Η βασική κριτική που ασκείται λοιπόν ενάντια στον νόμο είναι σχετικά με τον νόμο 815/78, χαρακτηρίζοντάς τον νόμο 1268/82 ως συνέχειά του, χωρίς ιδιαίτερη επεξεργασία και ουσιαστική διάθεση μεταρρύθμισης, και χωρίς να λαμβάνει υπόψιν καθόλου τις διεκδικήσεις του Ε.Δ.Π. και των φοιτητών τα προηγούμενα χρόνια, όπως είχε δείξει η μέχρι τότε στάση του ΠΑ.ΣΟ.Κ. ως αντιπολίτευση και η στάση 11 βουλευτών του⁵⁷, που κατά την διάρκεια της απεργίας των «100 ημερών το 1978», κατέθεσαν στην βουλή κείμενο για την αλλαγή του νόμου 815/78, με συγκεκριμένες προτάσεις, με βάση τις διεκδικήσεις των απεργών⁵⁸ (Ρήγος Άλκης, 1982:7).

⁵⁷ Μερικοί από αυτούς: Γ. Αλευράς-κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΠΑ.ΣΟ.Κ. το 1978 και Πρόεδρος της Βουλής το 1981, Λευτέρης Βερυβάκης-βουλευτής Β' Αθηνών το 1978 και υπουργός Παιδείας ως τον Ιούλιο του 1982, Μανώλης Δρεττάκης-βουλευτής Ηρακλείου το 1978 και υπουργός Οικονομικών το 1981, Απόστολος Κακλαμάνης-βουλευτής Β' Αθηνών το 1978 και υπουργός εργασίας και ένας από τους υπεύθυνους για τον νόμο 1268/82 το 1982 (Ρήγος, *Η Αυγή*, 17.02.1982:7).

⁵⁸ Τα βασικά αιτήματα στις κινητοποιήσεις του 1978, του Ε.Δ.Π. ήταν συνοπτικά: Δημιουργία ενιαίου φορέα πανεπιστημιακών δασκάλων απ' όλα τα μέλη του διδακτικού προσωπικού, διάκριση πανεπιστημιακών δασκάλων σε καθηγητές και επιμελητές (δόκιμους και μόνιμους), θέση επιμελητή όπου απαιτείται δίπλωμα ή διδακτική εμπειρία και

Ακόμα, πέρα από το περιεχόμενο του νόμου, τέθηκε το ζήτημα του με ποιές διαδικασίες συντάχθηκε, εν τέλει, ο νόμος, μιας και το υπουργείο είχε αρνηθεί επανειλημμένα να δημοσιοποιήσει το κείμενο ή κάποιο προσχέδιο αυτού, ενώ οι βασικές αρχές και τα σημεία, δημοσιοποιήθηκαν τον Φεβρουάριο, του 1982, και δόθηκαν πρώτα στους δημοσιογράφους και σε συνέντευξη τύπου του Λιάνη, παραμερίζοντας τις αποφάσεις συγκλήτων, γενικών συνελεύσεων καθηγητών και ενώσεων, που είχαν ζητήσει άμεση συμμετοχή στη διαμόρφωσή του.

Μολονότι ασκήθηκε έντονη κριτική για τον νόμο 1268/82, εν τέλει η αποτίμηση του κρίνει ότι μέσα από αυτόν εκφράστηκε με έναν «τρόπο οργανικό και λειτουργικό ένα μεγάλο συλλογικό αίτημα για το οποίο αγωνίστηκε όλος ο κλάδος.» (Μοροπούλου, συνέντευξη, 01 Μαρτίου, 2018:5). Ο νόμος στην ουσία δεν έφερε από μόνος του κάτι το καινούριο, οι ίδιες οι διεκδικήσεις μέσα στον χώρο του πανεπιστημίου και από τους καθηγητές και όχι μόνο είχαν καθιερώσει τις συλλογικές λειτουργίες που προτείνανε οι απεργοί πριν βγει ο νόμος (Μοροπούλου, συνέντευξη, 01 Μαρτίου, 2018:9). Έτσι φτιάχνεται ο νόμος πλαίσιο βασισμένος και στα αιτήματα του κλάδου αλλά και μέσα στις γενικότερες συνθήκες και φτιάχνει στην ουσία ένα νέο πανεπιστήμιο με τους βοηθούς επιμελητές, που έχουν διδακτορικό, να γίνονται λέκτορες, και οι βαθμίδες του πανεπιστημίου χωρίζονται πλέον σε λέκτορες και επίκουρους καθηγητές με αντιδράσεις βέβαια και σε αυτήν την περίπτωση, κυρίως από μόνιμους καθηγητές χαρακτηρίζοντας τους ως «οι ξυπόλυτοι πανεπιστημιακοί που ξαφνικά γίνονται καθηγητές.» (Μπαλτάς, συνέντευξη, 06 Μαρτίου, 2018:8). Με τον νόμο 1268/82 δημιουργείται και η Π.Ο.Σ.Δ.Ε.Π.⁵⁹ και ο κλάδος του Ε.Δ.Π. στην ουσία πηγαίνει εκεί με τους βοηθούς σταδιακά να σταματάνε να υπάρχουν, αφού με τον νέο νόμο μεταβαίνουν σε λέκτορες από την στιγμή που έχουν διδακτορικό. Ο νόμος ψηφίζεται τον Ιούλιο του 1982. Σαυτόν τον νόμο «πρώτη φορά συμμετέχουν βοηθοί επιμελητές και φοιτητές στη σύνταξή του» με επιτροπές και την συμμετοχή επιτροπών (Ρήγος, συνέντευξη, 29 Ιανουαρίου, 2018:4).

Από την άλλη, η κριτική που δέχεται έχει να κάνει με την απάλειψη συνταγματικών

διδασκτική και ερευνητική έφεση και ικανότητα, η πρόσληψη γίνεται από το σύνολο των μελών του διδακτικού προσωπικού συλλογικά μετά από πρόταση του τομέα από τη σχολή ή από ειδική επιτροπή, στην οποία συμμετέχουν φορείς της πανεπιστημιακής κοινότητας, ο επιμελητής πρωτοδιορίζεται ως δόκιμος και μετά από τριετία καταλαμβάνει θέση μόνιμου επιμελητή, επιμελητές με τριετή θητεία, ως βοηθοί επιμελητές γίνονται μόνιμοι επιμελητές, ενώ όσοι είναι χωρίς εμπειρία καταλαμβάνουν την θέση δοκίμου και μετά γίνονται μόνιμοι, ενώ χωρίς αυτήν καταλαμβάνουν την θέση του επιστημονικού συνεργάτη, οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι είναι ίσοι στη διδασκαλία, την έρευνα, τα καθήκοντα, και τα δικαιώματα, στον τομέα συμμετέχουν όλοι οι φορείς της πανεπιστημιακής κοινότητας και τέλος, θεσπίζεται ειδικός νόμος για μισθολογική κλίμακα των πανεπιστημιακών δασκάλων. (Ρήγος, *Η Αυγή*, 17.02.1982).

⁵⁹

Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Διδακτικού & Ερευνητικού Προσωπικού.

αναχρονισμών, την ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι.⁶⁰ και τη θέση των μελών Δ.Ε.Π., οι οποίοι αναγνωρίζονται ως δημόσιοι υπάλληλοι⁶¹. Ακόμα, τίθεται το ζήτημα του σκοπού της παιδείας και η σύνδεσή της με τον πολιτισμό και η κατοχύρωση του συστήματος διασφάλισης ποιότητας των Α.Ε.Ι. Στην ουσία, αποτέλεσε μία προσπάθεια οριστικής λύσης του εκπαιδευτικού προβλήματος καθώς και μία ανάγκη αναγνώρισης του έργου που προσέφεραν οι Ε.Δ.Π., ως νέο πανεπιστημιακό υποκείμενο, αλλά και η κατάργηση της έδρας, συμβόλιζε τον ουσιαστικό εκδημοκρατισμό της κοινωνίας, ώστε το σώμα των καθηγητών να μην αποτελεί απλά ένα τμήμα κρατικών λειτουργιών, «στον δικό του εξουσιαστικό βιόκοσμο», που εκτελεί και συνδέεται ως ένα βαθμό με την κυρίαρχη πολιτική, μιας και «η δύναμη και το κύρος τους αντλείται από τον αυξανόμενο ρόλο τους στην παραγωγή και αναπαραγωγή της κυρίαρχης ιδεολογίας και ως μηχανισμό ελέγχου της ταξικής κινητικότητας» (Ρήγος, 2010:294).

Όλα τα παραπάνω δέχτηκαν την ίδια περίοδο ή και αργότερα δύο βασικές κριτικές από δύο διαφορετικές ιδεολογικές απόψεις. Από την μία οι αντιδράσεις ως προς την ουσία του περιεχόμενου και το πόσο «εκμεταλλεύτηκε» ή όχι τα παραπάνω προτάγματα της απεργίας των 100 ημερών, και από την άλλη ασκήθηκε μία κριτική στην όλη διαδικασία διαμόρφωσης και ψήφισης του νόμου, με φόντο την προεκλογική περίοδο του ΠΑ.ΣΟ.Κ. και την αναμονή της δικαίωσης. Οι ίδιοι οι συντάκτες του νόμου, λένε αργότερα σε κείμενο τους : «δεν μπορέσαμε να αποστασιοποιηθούμε απ' αυτό το κλίμα, τόσο την περίοδο της διαμόρφωσης του νόμου-πλαίσιο, όσο και στη συνέχεια, κατά την περίοδο της εφαρμογής του. Τα προβλήματα του πανεπιστημίου ορίζονται ως ενδογενή, άρα δεν μπορεί να υπάρξει επίλυση με διοικητικά μέτρα καθώς ακόμα είναι προϊόν συγκερασμού απόψεων των ενδιαφερόμενων φορέων.» (Κριμπάς, 2003:152).

⁶⁰ Ως τότε Κ.Α.Τ.Ε.Ε. (Κέντρα Ανωτέρας Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης).

⁶¹ Άρθρο 13, παρ.4, εδ.α'.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η «απεργία των 100 ημερών», όπως έγινε γνωστή, αποτέλεσε την πρώτη εμφάνιση ενός του νεοσύστατου κλάδου του Επιστημονικού Διδακτικού Προσωπικού, που γίνεται εμφανής και για πρώτη φορά ως ένα ενιαίο τμήμα του πανεπιστημιακού κινήματος. Αυτό το παράδειγμα της ενότητας έδωσε και τον ποιοτικά διαφορετικό χαρακτήρα της συγκεκριμένης απεργίας, αναδεικνύοντας και το φοιτητικό κίνημα μέσω του κοινού στόχου. Ομόφωνες αποφάσεις από τα κεντρικά συμβούλια και συνελεύσεις με αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αποτέλεσαν έναν πειραματισμό για την οργάνωση της συλλογικής δράσης. Οι κινητοποιήσεις ενός από τα μεγαλύτερα τμήματα της πανεπιστημιακής κοινότητας αποτέλεσαν τον κορμό για την αναγνώριση του έργου του Ε.Δ.Π. και στις μετέπειτα πολιτικές αποφάσεις, καθορίζοντας την μελλοντική εικόνα των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Άμεσος αντίκτυπος της απεργίας ήταν, μεν, η σταδιακή κατάργηση του νόμου 815/78 και η ψήφιση του νόμου-πλασίου το 1982 από την κυβέρνηση του ΠΑ.ΣΟ.Κ., σε διαφορετική κατεύθυνση από τον προηγούμενο νόμο. Ταυτόχρονα, όμως, γίνεται και η αρχή ενός προβληματισμού στον δημόσιο λόγο, σχετικά με θεσμικά ζητήματα, τίθενται νέοι προβληματισμοί για τη μορφή των πανεπιστημίων και την παραγωγή της γνώσης και της έρευνας αλλά και για τους τρόπους πάλης και αγώνα μέσα σε αυτά, τη μορφή του συνδικαλισμού και τη δημιουργία επαγγελματικής και συναδελφικής συνείδησης. Μέσα σε όλα αυτά, αναπροσδιορίζεται η έννοια της προοδευτικότητας, μιας και με τα νέα δεδομένα και τις νέες διαβαθμίσεις και ιεραρχίες στα πανεπιστήμια, η προοδευτική, κατά την δικτατορία, πλευρά της πανεπιστημιακής κοινότητας, δε στάθηκε απαραίτητα αντάξια των προσδοκιών της γενιάς του Πολυτεχνείου. Ο 815/78 δεν ήταν ένας κακός νόμος, αλλά θεωρήθηκε ένας ιστορικός συμβιβασμός ανάμεσα στον θεσμό της έδρας και στην ανανέωση της εκπαίδευσης στο πανεπιστήμιο, λόγω της κοινωνικής και πολιτικής συγκυρίας. Η πεποίθηση ότι η μεταπολίτευση δε θα είναι κάτι προσωρινό και ότι θα λυνόταν μία πολιτική αστάθεια σχεδόν 50 χρόνων, διαμόρφωσε την συνείδηση ότι οι πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές πρέπει να διεκδικηθούν στην προοπτική του εκδημοκρατισμού. Ο νόμος 815/78 ήρθε μέσα σε αυτό το κλίμα. Το ερώτημα για το Ε.Δ.Π. ήταν ποιος ήταν ο κοινωνικός ρόλος που ήθελε, ως κλάδος, να παίζει μέσα στις νέες συνθήκες της εποχής.

Το αίτημα εκσυγχρονισμού οδήγησε τον κλάδο στην διεκδίκηση για επιστημονική εξέλιξη και αναγνώριση του διδακτικού έργου. Με την αύξηση των φοιτητών και των βοηθών-επιμελητών στα πανεπιστήμια, με πολυταξική προέλευση, δε θα μπορούσε να αναπαραχθεί η κυρίαρχη

ιδεολογία για ταξικούς κυρίως λόγους, όπως δε θα μπορούσε και ένα τέτοιο σύνολο πληθυσμού να ελεγχθεί με τις ίδιες συνθήκες που είχε συνηθίσει το πανεπιστήμιο μέχρι τότε. Μέσα στο πανεπιστήμιο ζητούνταν οι πολιτικές και κοινωνικές διεργασίες που λάμβαναν χώρα έξω απ' αυτό, η σύνδεση, δηλαδή, των κοινών αιτημάτων με την κοινωνία. Σε αυτό λοιπόν το σημείο, βρίσκει ανταπόκριση η απεργία και τα αιτήματα του Ε.Δ.Π., δηλαδή, στο μαζικό και αναγκαίο αίτημα της αποχουντοποίησης και της αναδιάρθρωσης των θεσμών.

Ακόμα, ανέδειξε την ανάγκη για ίσες ευκαιρίες ως προς την εργασία, με ίδια ποιοτικά χαρακτηριστικά για όλους, κατοχύρωση της επιστημονικής εξέλιξης, έμφαση στις διαδικασίες με τις οποίες θα γινόταν η κρίση των νέων καθηγητών με βάση ουσιαστικά επιστημονικά χαρακτηριστικά και διδακτικά προσόντα, κατάργηση κλειστών διαδικασιών και ίδιο θεσμικό πλαίσιο για όλους με τους φοιτητές, ορίζοντας το νέο ρόλο τους στην νέα μορφή που έπαιρνε το πανεπιστήμιο. Μέσα από την απεργία αυτή τέθηκαν στην ουσία πολλά ζητήματα όσον αφορά την παιδεία αλλά και όχι μόνο, και αμφισβητείται η συνολική λειτουργία των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και των θεσμών.

Μέσα, λοιπόν από το ιστορικό του Ε.Δ.Π. και την κινητοποίησή του το 1978, ενάντια στον νόμο 815/78, έγινε αναφορά στον ίδιο τον κλάδο και τη σημασία του μέσα στο συγκεκριμένο πολιτικό σκηνικό, ότι, δηλαδή, για πρώτη φορά ο κλάδος ενός μη αναγνωρισμένου σώματος μέσα στα πανεπιστήμια, διαμορφώνεται συντονισμένα διεκδικώντας την θέση του και την αναγνώριση της δουλειάς του, συνδέοντάς την με την κοινωνική αλλαγή τόσο στον θεσμικό εκδημοκρατισμό, όσο και με τα προτάγματα μιας ίσης κοινωνίας και μη ιεραρχικής, καθώς και την σημασία αυτού για την ουσιαστική δημόσια και δωρεάν παιδεία, αιτήματα που αρχίζουν και διεκδικούνται ολοένα και περισσότερο. Το Ε.Δ.Π., μέσα στις προϋποθέσεις που δημιουργήθηκαν, διεκδίκησε αλλαγή των δομών του πανεπιστημίου, και με τις πολιτικές αλλαγές που έφερε το τέλος της δεκαετίας του 1970 και αρχές του 1980, άλλαξε την εκπαιδευτική λειτουργία του πανεπιστημίου. Η απεργία χαρακτηρίζεται από την ρήξη εντός της ακαδημαϊκής κοινότητας ως η μεγαλύτερη από τη σύσταση του πανεπιστημίου. Χωρίς εκφυλιστικά δεδομένα και απεργοσπάστες, με αμέριστη συμπαράσταση φοιτητικών και επιστημονικών συλλόγων και παρατάξεων, παρέμεινε στην επικαιρότητα με εντεινόμενη χρονικά διάσταση.

Το πανεπιστήμιο ως ελίτ μετατρέπεται σε μαζικό, ήδη από τις δεκαετίες του 1960 και 1970, με την μαζική εισαγωγή φοιτητών και διδασκόντων αλλά κυρίως ο δημόσιος λόγος του πανεπιστημίου ενισχύεται ακόμα περισσότερο μετά το '68 (Λιάκος, 2007:5). Βασικός στόχος και κύριο πολιτικό και κοινωνικό αίτημα της περιόδου, στην παιδεία και όχι μόνο, αποτελεί ο

εκδημοκρατισμός και η αποχουντοποίηση των πανεπιστημίων, αιτήματα που διαφαίνονταν από την έντονη συνδικαλιστική δράση και παρουσία νέων φορέων και τις διάφορες διαμαρτυρίες και ανακατάταξεις στον συνδικαλιστικό χώρο της περιόδου, αιτήματα που είχαν ήδη ξεκινήσει με την πτώση της δικτατορίας. Ο νόμος 1268/82, λοιπόν, έρχεται σε αυτό το κλίμα της εποχής, έχοντας στο παρελθόν του την «απεργία των 100 ημερών», ως μία από τις μεγαλύτερες, μέχρι τότε, απεργίες του νέου κλάδου του Ε.Δ.Π. μετά την πτώση της χούντας, αλλά και τις μεγάλες μαθητικές κινητοποιήσεις και φοιτητικές καταλήψεις του 1979. Παίρνοντας τα αιτήματα αυτών των κινητοποιήσεων, μέσα στο κλίμα της πολιτικής αλλαγής που προασπίζει το ΠΑ.ΣΟ.Κ., δίνεται η πεποίθηση ότι οι διεκδικήσεις των προηγούμενων χρόνων θα έχουν πολιτικό αντίκρισμα. Το αίτημα για εκδημοκρατισμό της κοινωνίας και το τέλος της δεξιάς πολιτικής ερχόταν και συνδεόταν με το αίτημα για κοινωνική ισότητα και μέσα στους χώρους των πανεπιστημίων, για ανάγκη ουσιαστικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Έτσι, ο νόμος 1268/82 έρχεται θεσπίζει συνταγματικά την εκπαίδευση και τις σχετικές προτάσεις και τις νομοθετικές μεταρρυθμίσεις, όπου τίθενται τα ζητήματα της ακαδημαϊκής ελευθερίας και του ανοιχτού συστήματος θεσμικής οργάνωσης. Προσδιορίζει εκ νέου τη σχέση κράτους και πανεπιστημίου, τη διοίκηση των Α.Ε.Ι. και το καθεστώς του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού, τα συγγράμματα, την αξιολόγηση των Α.Ε.Ι. καθώς και το πανεπιστημιακό άσυλο. Η ανάλυση της απεργίας των εκατό ημερών το 1978 και οι καταλήψεις που ακολούθησαν από φοιτητές και μαθητές το 1979, ήταν μια προσπάθεια να δούμε πώς διαμορφώθηκε η πορεία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, καταλήγοντας στον νόμο-πλαίσιο, ο οποίος διαμόρφωσε στην ουσία το μεταπολιτευτικό πανεπιστήμιο και την εκπαιδευτική δομή και λειτουργία των Α.Ε.Ι., μέχρι τουλάχιστον, και το 2011 όπου καταργήθηκε με τον νόμο 4009/11.

Στην ουσία, αποτέλεσε μία προσπάθεια οριστικής λύσης του εκπαιδευτικού προβλήματος καθώς και μία ανάγκη αναγνώρισης του έργου που προσέφερε το Ε.Δ.Π., ως νέο πανεπιστημιακό υποκείμενο. Η κατάργηση της έδρας, συμβόλιζε τον ουσιαστικό εκδημοκρατισμό της κοινωνίας, ώστε το σώμα των καθηγητών να μην αποτελεί απλά ένα τμήμα κρατικών λειτουργών, που εκτελεί και συνδέεται, ως ένα βαθμό, με την κυρίαρχη πολιτική. Δε ήταν μόνο το αίτημα του εκδημοκρατισμού αλλά το αίτημα για ένα σύγχρονο και δημοκρατικό πανεπιστήμιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α. Πρωτογενές υλικό

i. Νομοθεσία

N.5343/1932.

Πηγή:

http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wHrZvzjsKBkq3dtvSoClrL8ii-Ftf96MRB5MXD0LzQTLVsWGL7bvmwk8knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKl3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SIuTHTJuq9F5EJBDHSrj9h47sHQpA8Ai1u-f0ZXANvdgz1

N.118/1975.

Πηγή:

https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/333876

N. 611/1977.

Πηγή:

http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wHit7hKgnQ3o3dtvSoClrL8dPiJFyS0CqR5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx9hLslJUqeiQfltXtICLVwRD8wmC8-cTAeQM-D_AcDkQ5eeUm28HHY.

N. 643/1977.

Πηγή: https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/320362/nomos-643-1977

N. 815/1978.

Πηγή:

<http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wFvXEK2SZLJBHdtvSoClrL82cXdM4ld>

ZWd5MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKl3nP8NxdnJ5r9cm
WyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LldQ163nV9K--td6SIuUunm-
V4kPDCaj79PkjylSUwp9z2lqiGwfj-VrdgKNsz

N. 1268/ 1982.

Πηγή:

http://www.et.gr/idoscs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wFHp_31M9ESQXdtvSoClrL8t1gGx0xF8l15MXD0LzQTLaM8BZk1sbae8knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKl3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LldQ163nV9K--td6SIuYynZ_vzz-KmM5zrWGUKvh_WUbbAR8XO85YMiPLxJRyN

ii. Αρχειακό υλικό – Τύπος - Περιοδικές εκδόσεις - Αυτοτελείς εκδόσεις και άλλο έντυπο υλικό

Εφημερίδα *Η Αυγή*

Φεβρουάριος 1978

Ανυπόγραφο, «Στις Ανώτατες Σχολές όλης της χώρας. Σε 6ημερη απεργία Βοηθοί-Επιμελητές», 18.02.1978.

Ρήγος Άλκης, «Ο αγώνας των βοηθών και επιμελητών», 19.02.1978.

Ανυπόγραφο, «Καθολική η απεργία των Βοηθών-Επιμελητών», 21.02.1978.

Ανυπόγραφο, «Οι πανεπιστημιακοί στο πλευρό του ΕΔΠ», 22.02.1978.

Ανυπόγραφο, «Η απεργία του Ε.Δ.Π. Σταμάτησε η ζωή στα Πανεπιστήμια.», 23.02.1978.

Ανυπόγραφο, «Καθολική η απεργία των Βοηθών-Επιμελητών», 24.02.1978.

Ανυπόγραφο, «Παναθηναϊκή συζήτηση χθες στο Πολυτεχνείο. Συνεχίζεται για 5η μέρα η απεργία των Βοηθών-Επιμελητών», 25.02.1978.

Μάρτιος 1978

Λουλούδης, Λεωνίδας, «Η συγκρότηση ενιαίου φορέα διδασκόντων», 01.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Επιχειρεί να εκφοβίσει η κυβέρνηση τους Βοηθούς-Επιμελητές», 02.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Απεργούν οι παρασκευαστές στο Πανεπιστήμιο Αθήνας. 9η μέρα απεργιακού αγώνα του Ε.Δ.Π.», 03.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Δε λύνονται τα προβλήματα των Βοηθών-Επιμελητών. Το κυβερνητικό νομοσχέδιο δε νομιμοποιεί...κανένα», 04.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Σε αναστάτωση οι πανεπιστημιακοί», 08.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Ανυποχώρητος ο αγώνας βοηθών-επιμελητών», 09.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Αποφασιστικές κινητοποιήσεις των Βοηθών-Επιμελητών.», 09.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Ο νόμος-πλαίσιο θα ρυθμίσει θέματα των επιμελητών.», 09.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Σε πανελλαδική κινητοποίηση πανεπιστημιακοί και φοιτητές.», 10.03.1978.

Ανυπόγραφο, «17 με 20 Μαρτίου. Σε πανελλαδική αποχή οι φοιτητές. Διακήρυξη των βοηθών-επιμελητών για τον εγώνα στα Πανεπιστήμια.», 12.03.1978.

Βρυχέα, Άννη, «Ένας κλάδος με πλήρη συναίσθηση ευθύνης. Η απεργιακή κινητοποίηση των πανεπιστημιακών δασκάλων.», 15.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Για τον εκδημοκρατισμό της ανώτατης παιδείας. Από σήμερα η αποχή των

φοιτητών.», 17.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Καθολική η επιτυχία στην παμφοιτητική αποχή.», 18.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Στο δεύτερο μήνα η απεργία των βοηθών-επιμελητών. », 22.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Εντείνονται οι αγώνες φοιτητών-επιμελητών. Σκληραίνει η στάση της Κυβέρνησης.», 23.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Παμφοιτητική συγκέντρωση στα προπύλαια. Με συμμετοχή των Βοηθών-Επιμελητών.», 29.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Δήλωση του Κ.Κ.Ε. εσωτερικού. Ουσιαστικός διάλογος όλων των φορέων της Ανώτατης Παιδείας.», 30.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Υπέρ της κατάργησης της έδρας η ΔΑΠ-ΝΔΦΚ», 30.03.1978.

Καλογεροπούλου, Τέτα, «Φοιτητές, Βοηθοί-Επιμελητές και παρασκευαστές αξίωσαν στη χθεσινή συγκέντρωση: Δημοκρατικό Πανεπιστήμιο.», 31.03.1978.

Ανυπόγραφο, «Επιχειρεί να εκφοβίσει η κυβέρνηση τους βοηθούς επιμελητές.», 31.03.1978.

Απρίλιος 1978

Ανυπόγραφο, «Θα συνεχιστεί η απεργία του ΕΔΠ των ΑΕΙ.», 01.04.1978.

Γιάνναρος, Γρηγόρης, «Η κρίση στα Πανεπιστήμια.», 02.04.1978.

Ανυπόγραφο, «Θα συνεχιστεί η αποχή των φοιτητών.», 04.04.1978.

Ανυπόγραφο, «Εκλείσε ο Πρύτανης το Πανεπιστήμιο.», 04.04.1978.

Ανυπόγραφο, «Η απεργία του ΕΔΠ σταθμός στην πανεπιστημιακή ζωή.», 06.04.1978.

Ανυπόγραφο, «Επιχειρείται να επιβληθεί "σκληρή γραμμή" στα ΑΕΙ.», 11.04.1978.

Παπουτσάνης, Γιάννης, «Η κρίση "αγκαλιάζει" όλους τους θεσμούς στα Πανεπιστήμια.», 15.04.1978.

Ανυπόγραφο, «Θα συνεχιστεί η απεργία των βοηθών επιμελητών.», 16.04.1978.

Ανυπόγραφο, «ΕΔΠ-φοιτητές ζητούν ουσιαστικό διάλογο. Συγκέντρωση στην ΑΣΟΕΕ που κήρυξε λοκ-αουτ.», 18.04.1978.

Ανυπόγραφο, «Στους φοιτητές φορτώνει την κρίση στα Πανεπιστήμια η σύγκλητος Ε.Μ.Π.», 19.04.1978.

Ανυπόγραφο, «Θα συνεχιστεί η απεργία του ΕΔΠ των ΑΕΙ.», 20.04.1978.

Μάιος 1978

Ανυπόγραφο, «Μόνο ο διάλογος θα θέσει τέρμα στην κρίση που μαστίζει τα Α.Ε.Ι. Τονίζουν οι φορείς της πανεπιστημιακής κοινότητας.», 05.05.1978.

Ανυπόγραφο, «Η χθεσινή σύνοδος των Πρυτάνεων.», 07.05.1978.

Ανυπόγραφο, «Διάλογο ζητεί το Ε.Δ.Π. Η αδιαλλαξία της κυβέρνησης οδηγεί στη συνέχιση της κρίσης στα Πανεπιστήμια.», 10.05.1978.

Το προεδρείο του 2ου (10ου) Συνεδρίου του Κ.Κ.Ε. Εσωτερικού, «Ψήφισμα για τον αγώνα των βοηθών-επιμελητών.», 13.05.1978.

Ανυπόγραφο, «Συνάντηση με τον πρωθυπουργό ζητάει το Ε.Δ.Π.», 13.05.1978.

Ανυπόγραφο, «Ε.Φ.Ε.Ε.-Ε.Δ.Π. καταγγέλουν τον κυβερνητικό μονόλογο. Επιβεβαιώνεται η αδιάλλακτη στάση του υπουργείου.», 13.05.1978.

Ανυπόγραφο, «Παρέμβαση του Πρωθυπουργού ζητεί το Ε.Δ.Π.», 13.05.1978.

Ανυπόγραφο, «Μια εικόνα της απεργίας των βοηθών επιμελητών.», 13.05.1978.

Ανυπόγραφο, «Βοηθοί-Επιμελητές : Ευθύνεται η κυβέρνηση για το αδιέξοδο.», 14.05.1978.

Παπουτσάνης, Γιάννης, «Ενώ συνεχίζεται καθολική η απεργία. Καθυστερεί και το νέο νομοσχέδιο για το Ε.Δ.Π. Συνέντευξη του Προέδρου του Κ.Σ. του Ε.Δ.Π.», 15.05.1978.

Ανυπόγραφο, «Κρίσιμες αποφάσεις θα πάρει το συνέδριο του Ε.Δ.Π.», 16.05.1978.

Ανυπόγραφο, «Αρχίζουν αύριο οι εργασίες του Γ' συνεδρίου του Ε.Δ.Π.», 17.05.1978.

Ανυπόγραφο, «Σήμερα αρχίζει το συνέδριο του ΕΔΠ.», 18.05.1978.

Καλογεροπούλου, Τέτα, «Σημαντικό για την δημόσια ζωή το συνέδριο του ΕΔΠ.», 19.05.1978.

Ιανουάριος 1982

Παπαδημητρίου Παν., «Ανάγκη να γίνουν ριζοσπαστικές αλλαγές στην παιδεία.», 06.01.1982.

Ανυπόγραφο, «Μονοτονικό στο σχολείο και στη διοίκηση.», 12.01.1982.

Ανυπόγραφο, «Το Ε.Δ.Π. της Παντείου για τον Νόμο πλαίσιο.», 13.01.1982.

Ανυπόγραφο, «Οι παρασκευαστές ανησυχούν για την πορεία του νόμου-πλαίσιου.», 16.01.1982.

Ανυπόγραφο, «Νέο θεσμικό πλαίσιο για την Ανώτερη εκπαίδευση.», 20.01.1982.

Ανυπόγραφο, «Η ΕΚΟΝ Ρ.Φ. για τα Α.Ε.Ι. και το φοιτητικό κίνημα.», 28.01.1982.

Ανυπόγραφο, «Περίληπτικό το νόμο-πλαίσιο θέλει η σύγκλητος.», 29.01.1982.

Ανυπόγραφο, «Το Ε.Δ.Π. της Παντείου για τον νόμο πλαίσιο», 13.01.1982.

Φεβρουάριος 1982

Ανυπόγραφο, «Ο νόμος-πλαίσιο για τα Α.Ε.Ι. ζήτημα ημερών.», 02.02.1982.

Ανυπόγραφο, «Να ενημερωθούν όλοι οι φορείς. Ανακοίνωση του Δ.Α-Δ.Ε. για τον νόμο.», 04.02.1982.

Ανυπόγραφο, «Ανακοίνωση Ε.Δ.Π. . Ανησυχίες για τον νόμο-πλαίσιο», 04.02.1982.

Ανυπόγραφο, «Εξαιρείται το Πανεπιστήμιο-Κρήτης απ' τον νόμο-πλαίσιο.», 05.02.1982.

Ανυπόγραφο, «Θετικό "πνεύμα", μεγάλες αοριστίες που δημιουργούν ανησυχίες.», 06.02.1982.

Ανυπόγραφο, «Ο νόμος-πλαίσιο: νέες αρχές και νέες ανησυχίες.», 07.02.1982.

Ανυπόγραφο, «Κινητοποιούνται οι φοιτητές για τον νόμο-πλαίσιο.», 09.02.1982.

Σιδέρης Νίκος, «Το θέμα του νόμου-πλαισίου. Οι πανεπιστημιακοί φορείς δεν καλούνται στην επεξεργασία.», 10.02.1982.

Πορτάλιου Ελ., «Νόμος-Πλαίσιο: Αλλαγή προσανατολισμού της ανώτατης παιδείας ή λειτουργικές βελτιώσεις;», 10.02.1982.

Ρ.Γ., «Πανεπιστήμια ανοιχτά στα νέα μηνύματα. Αντιπροσωπία του Κ.Κ.Ε. εσωτερικού στον Λιάνη.», 11.02.1982.

Ανυπόγραφο, «Εξαγγέλουν κινητοποιήσεις Ε.Φ.Ε.Ε. και Ε.Δ.Π.», 12.02.1982.

Ανυπόγραφο, «Νέες επαφές υπουργείου Παιδείας και Ε.Φ.Ε.Ε., Ε.Δ.Π.», 13.02.1982.

Ανυπόγραφο, «Η απόφαση της Ε.Φ.Ε.Ε. για τον νόμο-πλαίσιο.», 13.02.1982.

Ανυπόγραφο, «Επιβάλλεται η συμμετοχή Ε.Δ.Π. και Ε.Φ.Ε.Ε. στην τελική σύνταξη του νόμου-πλαισίου», 16.02.1982.

Ανυπόγραφο, «Κινητοποιήσεις φοιτητών Ε.Δ.Π.», 17.02.1982.

Ρήγος Άλκης, «Το ΠΑ.ΣΟΚ., το Ε.Δ.Π. και ο νόμος-πλαίσιο.», 17.02.1982.

Γαλατσίου Ρ., «Θα επανεξεταστούν οι θέσεις του Ε.Δ.Π. για τον νόμο-πλαίσιο.», 18.02.1982.

Ανυπόγραφο-Συζήτηση της Δ.Ε. στη Θεσσαλονίκη, «Η κρίση στα Πανεπιστήμια, ο νόμος-πλαίσιο, η πάλη του ριζικού μετασχηματισμού.», 21.02.1982.

Βρυχέα Άννη, «Ο νόμος-πλαίσιο για τα Πανεπιστήμια και η κυβέρνηση της αλλαγής.», 21.02.1982.

Πορτάλιου Ελένη, «Δε θα υπάρξει δημοκρατικό Πανεπιστήμιο χωρίς τους φοιτητές και Ε.Δ.Π.», 25.02.1982.

Ανυπόγραφο, «Τι προβλέπει ο νόμος-πλαίσιο για το Ε.Δ.Π.», 26.02.1982.

Νεγρεπόντης Στ., «Αναγκαία στα Α.Ε.Ι. η εξυγίανση.», 28.02.1982.

Ρόκκος Δ., «Ο νόμος θα ψηφιστεί.», 28.02.1982.

Γαλιάτσου Ρούλα, Ταβουλάρη Χρύσα, «Τι αλλάζει στα Πανεπιστήμια με τον νόμο-πλαίσιο;», 28.02.1982.

Κουβέλας Ηλ., «Δημοκρατική λειτουργία στα Πανεπιστήμια.», 28.02.1982.

Μπαλτάς Αρ., «Περί πολιτικού στυλ.», 28.02.1982.

Ηλιοπούλου Οθ., «Να βγούμε από την απομόνωση.», 28.02.1982.

Μάρτιος 1982

Κουβέλας Ηλίας, «Οι αλλαγές στα Πανεπιστήμια.», 04.03.1982.

Ανυπόγραφο, «Εκδήλωση του "Δ.Α." για ένα δημοκρατικό Πανεπιστήμιο.», 10.03.1982.

Ανυπόγραφο, «Εξεταστικό και συμμετοχή των φοιτητών στον νόμο-πλαίσιο.», 11.03.1982.

Ανυπόγραφο, «Πολιτική συνέπειας και συνέχειας χρειάζεται το φοιτητικό κίνημα», 12.03.1982.

Ανυπόγραφο, «Ποιό δρόμο επιλέγει το φοιτητικό κίνημα;», 14.03.1982.

Πλαϊνης Τάκης, Φωτίου Θεανώ, «Ο "ΝΟΜΟΣ ΠΛΑΙΣΙΟ" για τα Α.Ε.Ι.», 28.03.1982.

Ανυπόγραφο, «Το συνέδριο της Ε.Φ.Ε.Ε.», 31.03.1982.

Ανυπόγραφο, «Σε απεργία το Ε.Δ.Π. για τον νόμο-πλαίσιο.», 31.03.1982.

Απρίλιος 1982

Ανυπόγραφο, «Ματαιώθηκε μυστική εκλογή καθηγητών.», 03.04.1982.

Ανυπόγραφο, «Έκτακτο συνέδριο Ε.Φ.Ε.Ε. για το νόμο-πλαίσιο.», 04.04.1982.

Ανυπόγραφο, «Καταψήφισε ο Δ.Α.-Δ.Ε. τον απολογισμό δράσης στο συνέδριο της Ε.Φ.Ε.Ε.», 06.04.1982.

Ανυπόγραφο, «Έκτακτο συνέδριο Ε.Φ.Ε.Ε. για τον νόμο-πλαίσιο.», 13.04.1982.

Ανυπόγραφο, «Χωρίς πολιτική απόφαση λήγει το συνέδριο της Ε.Φ.Ε.Ε.», 15.04.1982.

Ανυπόγραφο, «Δε συζητήθηκε ο νόμος-πλαίσιο.», 16.04.1982.

Γιανουλόπουλος Γιάννης, «Πανεπιστήμιο Κρήτης: Να μη μπει η έδρα από την πίσω πόρτα.», 16.04.1982.

Ανυπόγραφο, «Με 4 έδρες Δ.Α.-Δ.Ε. στο Κ.Σ. της Ε.Φ.Ε.Ε.», 23.04.1982.

Ανυπόγραφο, «Οι μικροκομματικές συμπαιγνίες στο φοιτητικό κίνημα.», 29.04.1982.

Μάιος 1982

Ανυπόγραφο, «Το καθηγητικό κατεστημένο σε αντεπίθεση.», 06.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Ανησυχίες για την τύχη του νόμου-πλαισίου.», 08.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Ο νόμος-πλαίσιο των Α.Ε.Ι. συνέχιση της συντήρησης ή άνοιγμα νέων δρόμων.», 09.05.1982.

Ανυπόγραφο, «48η απεργία στα Πανεπιστήμια.», 11.05.1982.

Βουρνάς Τάσος, «Οι απρόσιτοι θεοί της έδρας.», 13.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Απεργούν Ε.Δ.Π., προσωπικό λιπασμάτων, λογιστές, οπτικοί.», 13.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Καθολική συμμετοχή στην απεργία του Ε.Δ.Π.», 14.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Μεγάλη επιτυχία της απεργίας Ε.Δ.Π.», 15.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Νέα απεργία των Ε.Δ.Π. για τον νόμο-πλαίσιο.», 18.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Ο νόμος-πλαίσιο για τα Α.Ε.Ι. να προωθηθεί χωρίς αναβολή.», 19.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Ο νόμος-πλαίσιο πάει βιαστικά στη Βουλή.», 20.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Αντιδράσεις για τον νόμο-πλαίσιο.», 22.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Πανεπιστήμιο Κρήτης. Σε τριήμερη απεργία το διδακτικό προσωπικό.», 23.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Πανεπιστήμιο Κρήτης. Άρχισε χτες απεργία του φορέα διδασκόντων.», 25.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Βαθύτερες αλλαγές στα Πανεπιστήμια.», 26.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Άρχισαν οι απεργίες για τον νόμο-πλαίσιο.», 27.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Ο νόμος-πλαίσιο.», 28.05.1982.

Ανυπόγραφο, «Πανελλαδική απεργία του Ε.Δ.Π. αρχίζει αύριο.», 30.05.1982.

Ιούνιος 1982

Ανυπόγραφο, «Απεργούν σύλλογοι Ε.Δ.Π. σ' όλη τη χώρα.», 01.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Κινητοποίηση Ε.Φ.Ε.Ε., Ε.Δ.Π., παρασκευαστών για τον νόμο-πλαίσιο.»,
02.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Αρχίζει σήμερα το συνέδριο Ε.Δ.Π.», 03.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Δεν εκπληρώθηκαν οι ελπίδες για αλλαγή στα Πανεπιστήμια.», 04.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Απόφαση Πάντειος Σχολή. Μπορεί να βελτιωθεί το σχέδιο νόμου-πλαίσιο για τα ΑΕΙ.», 05.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Νέα τριήμερη απεργία του Ε.Δ.Π.», 09.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Κινητοποιούνται και οι φοιτητές για τον νόμο-πλαίσιο.», 10.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Θα απεργήσει το καθηγητικό κατεστημένο.», 12.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Πορείες φοιτητών στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη.», 15.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Θεσμικές αλλαγές στα Α.Ε.Ι.. Όχι στις πιέσεις της δεξιάς.», 16.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Η βουλή θα αποφασίσει "συνοπτική διαδικασία".», 17.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Ανακοίνωση του Ε.Γ. του Κ.Κ.Ε.εσωτερικού. Η κυβερνητική επιλογή στα Α.Ε.Ι. δεν είναι σύμφωνα με το Πανεπιστημιακό Κίνημα.», 17.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Λόγοι-Αντίλογοι. Το άλυτο πρόβλημα των Α.Ε.Ι.», 18.06.1982.

Τάσος Βουρνάς, «Επίθεση κατά Ε.Δ.Π. απ' τον Υφυπουργό Παιδείας στη Βουλή.», 18.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Το Ε.Δ.Π. την Δευτέρα στον Πρωθυπουργό.», 19.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Ελπίδες μετά τη συνάντηση του Πρωθυπουργού με Ε.Δ.Π.», 22.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Νέα τριήμερη απεργία του Ε.Δ.Π. προτείνει η "Συσπείρωση".», 23.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Τριήμερη απεργία αποφάσεων όλοι οι σύλλογοι Ε.Δ.Π.», 24.06.1982.

Ανυπόγραφο, «Νέα υποχώρηση στο καθηγητικό κατεστημένο.», 25.06.1982.

Ιούλιος 1982

Ανυπόγραφο, «Υπουργικός ανασχηματισμός.», 04.07.1982.

Παπαϊωάννου Κώστας, «Υποβαθμίζονται τα πτυχία των Πανεπιστημίων.», 18.07.1982.

Εφημερίδα *Η Καθημερινή*

Ανυπόγραφο, «Η απεργία των εκπαιδευτικών.», 31.03.1977.

Ανυπόγραφο, «Απεργίες προσωπικού των ΑΕΙ για τον νόμο περί παιδείας.», *Η Καθημερινή*, 27.01.1977.

Συμπληρωματικά.

Άρθρα, 22.03.78, 18.04.1978, 09/10/17.05.1978, 24.06.1978, 12.08.1978, 17.10.1978, 25.11.1978, 06/09/12.12.1978, 25.01.1979, 21/22.02.1979, 01.12.1981, 27.01.1982, 30.01.1982, 06.02.1982, 07-08.02.1982, 10.02.1982, 12.02.1982, 14-15.02.1982, 16.02.1982, 26.02.1982, 04.03.1982, 05.03.1982, 06.03.1982, 09.03.1982, 11.03.1982, 12.03.1982, 13.03.1982, 16.03.1982, 21-22.03.1982, 28-29.03.1982, 12.04.1982, 15.04.1982, 17.04.1982, 03.06.1982, 16.06.1982, 18.06.1982, 20-21.06.1982, 26.06.1982, 30.06.1982, 13.07.1982, 15.09.1982, 14.09.1982, 19-20.09.1982, 29.09.1982.

Εφημερίδα *Το Βήμα*

(Αρχείο Μαρίας Ηλιού, Αποκόμματα για την ανώτατη εκπαίδευση, Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας- Α.Σ.Κ.Ι.)

Κουλούρη, Χριστίνα, «Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και κοινωνική αλλαγή», *Το Βήμα*, 14.10.2001.

Συμπληρωματικά.

Άρθρα, 25.09.1981, 29-30.01.1982, 06.02.1982, 09-10.02.1982, 12-13.02.1982, 16.02.1982, 21.02.1982, 25.02.1982, 26-28.02.1982, 21.03.1982, 28.03.1982, 10.04.1982, 13.05.1982, 19.05.1982, 09.06.1982, 15.06.1982, 20.07.1982, 27.07.1982, 12.09.1982.

Εφημερίδα *Μεσημβρινή*

(Αρχείο Μαρίας Ηλιού, Αποκόμματα για την ανώτατη εκπαίδευση, Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας- Α.Σ.Κ.Ι.)

Άρθρα, 03.12.1981, 01.12.1982, 14.01.1982, 12.02.1982, 15.02.1982, 19.02.1982, 20.02.1982, 05.03.1982, 09.03.1982, 11.03.1982, 20.03.1982, 29.03.1982, 03.04.1982, 19.05.1982, 26.05.1982, 04.06.1982, 18.06.1982, 23.06.1982, 25.06.1982, 28.06.1982, 27.07.1982, 11.09.1982, 22.09.1982.

Εφημερίδα *Πολιτικά θέματα*

(Αρχείο Μαρίας Ηλιού, Αποκόμματα για την ανώτατη εκπαίδευση, Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας- Α.Σ.Κ.Ι.)

Άρθρα, 04-10.06.1982, 11-17.06.1982, 25.06-1.07.1982.

Εφημερίδα *Απογευματινή*

(Αρχείο Μαρίας Ηλιού, Αποκόμματα για την ανώτατη εκπαίδευση, Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας- Α.Σ.Κ.Ι.)

Άρθρα, 29.06.1982.

Περιοδικό *Αντί*

Περιοδικό, Αθήνα 1972-2008, τχ. 90-91, 96, 99, 110, 112, 115, 207 Πάνδημος Παντειακές Δημοσιεύσεις.

<http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type&q&page=0&pid=cid:486>

Αποστολόπουλος, Φώτης, «Η εκπαιδευτική μας μεταρρύθμιση στον τρίτο χρόνο εφαρμογής της.», τχ.115, Δεκέμβριος 1978, σ.44-45.

Δρίβας, Θανάσης, «Φοιτητικές Εκλογές '78», τχ.90, Ιανουάριος 1978, σ.25.

Γιακουμέλης, Νίκος, «Οι θέσεις και το απεργιακό αίτημα του Ε.Δ.Π.», τχ.99, Μάιος 1978, σ.10-14.

Κατηφόρος, Γιώργος, «Το Πανεπιστήμιο και ο νέος νόμος», τχ.110, Οκτώβριος 1978, σ.20-24.

Λουλούδης, Λεωνίδας, «Πέρα από το απεργιακό αίτημα.», τχ.99, Μάιος 1978, σ.15-17.

Συμπληρωματικά

Παπαδημητροπούλου, Διαμιανού, «Εκατό ημέρες απεργία του επιστημονικού διδακτικού προσωπικού (Συζήτηση)», *Ο Πολίτης* τχ.19, 1978, σ.13-27.

Γέραλη Μ., Μοροπούλου Τ., Μπαλτάς Αρ., «Για το Πανεπιστήμιο, για την αριστερά, σήμερα.», *Ο Πολίτης* τχ.39, 1981, σ.13-23.

Ρήγος, Άλκης, «Το αδιέξοδο στα Α.Ε.Ι. και η απεργία του Ε.Δ.Π.», *Το Βήμα*, 29.04.78.

Ανυπόγραφο, χωρίς τίτλο, *Βραδυνή*, 28.04.1978.

Ενημερωτικό Δελτίο ΚΣ/ΕΔΠ, Φεβρουάριος 1978, σ.15.

Μάνεσης Α., «Η συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας.», Ο Πολίτης τχ.6, 1976.

Κακριδή Φ., «Πανεπιστημιακό Β'», *Το Βήμα*, 16.03.1978.

Πουланτζάς Ν., «Συμπαράσταση στον αγώνα των φοιτητών.», *Νέα*, 20.03.78.

Περιοδικό Σπουδαστικό Σάλπισμα, Όργανο της Προοδευτικής Πανσπουδαστικής Συνδικαλιστικής Παράταξης τχ. 4, Αθήνα 1980.

Πηγή: https://kanali.wordpress.com/2009/10/31/salpisma_afierwma/

Ανυπόγραφο, «Οι "καταλήψεις".», *Ριζοσπάστης*, 08.12.1979.

Κωνσταντακόπουλος, Σταύρος, «Ο ελληνικός Μάης και η μνήμη του ν.815.», *Η Εποχή*.

iii. Προφορικές συνεντεύξεις

Γαβρόγλου Κώστας, 29 Ιανουαρίου, 2018.

Κλάδης Διονύσης, 06 Φεβρουαρίου, 2018.

Κοντός Παναγιώτης, 19 Φεβρουαρίου, 2018.

Μοροπούλου Αντωνία, 01 Μαρτίου, 2018.

Μπαλτάς Αριστείδης, 06 Μαρτίου, 2018.

Ρήγος, Νίκος (Άλκης), 29 Ιανουαρίου, 2018.

β. Μονογραφίες/ συλλογικά έργα

Βαμβακάς, Βασίλης και Παναγής Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό*, εκδόσεις Το πέρασμα, Αθήνα 2010.

Βρυχέα, Άννη, Κώστας Γαβρόγλου, *Απόπειρες μεταρρύθμισης της ανώτατης εκπαίδευσης 1911-1981*, εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα, Αθήνα 1982.

Γαβρόγλου, Κώστας, Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Χάιδω Μπάρκουλα, *Το Πανεπιστήμιο Αθηνών και η ιστορία του (1837-1937)*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2014.

Γαβρόγλου, Κώστας, «Σχέσεις καθηγητών - πολιτείας μέσα από τις μεταρρυθμίσεις των πανεπιστημίων στη διάρκεια του 20ου», στο Κλάδης Διονύσης, Ξενοφών Κοντιάδης, Γιάννης Πανούσης (επιμ.) *Η μεταρρύθμιση του ελληνικού πανεπιστημίου*, , εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2007, σ.59-64.

Δημαράς, Αλέξης, «Η εκπαίδευση. Εκσυγχρονισμός και επιβίωση προβλημάτων» στο Παναγιωτόπουλος, Βασίλης, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τομ.9, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

Δημαράς, Αλέξης, *Ιστορία της Νεοελληνικής εκπαίδευσης. Το "ανακοπτόμενο άλμα". Τάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική εκπαίδευση 1833-2000*, εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2013.

Ζαούσης, Αλέξης, Κωνσταντίνος Στράτος, *Οι Εφημερίδες 1974 – 92. Η αθέατη όψη μιας κρίσιμης πορείας*, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1993.

Καμτσίδου, Ιφεγένεια, «Ανώτατη εκπαίδευση και σύνταγμα. Σκέψεις για την αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος» στο Συλλογικό έργο, *Η υπεράσπιση του άρθρου 16 και η ακαδημαϊκή αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου. Πρακτικά συνεδρίου στα γραφεία της ΕΣΗΕΑ, 9-10 Φεβρουαρίου 2006*, εκδόσεις Νήσος και Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, Αθήνα 2007, σ.283-298.

Καλλιβρετάκης, Λεωνίδας, «Μεταπολίτευση: Οι Περιπέτειες μιας λέξης.» και «“Αποχουντοποίηση”: Λόγος και Πράξη» στο Μαλικιώση, Άννα (επιμ.), *Δικτατορία και Μεταπολίτευση*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2017.

Καραμανωλάκης, Βαγγέλης, Ηλίας Νικολακόπουλος, Τάσος Σακελλαρόπουλος, Η Μεταπολίτευση '74-'75. Στιγμές μιας μεταβίβασης, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2016.

Κλάδης, Διονύσης, Ξενοφών Κοντιάδης, Γιάννης Πανούσης (επιμ.), *Η μεταρρύθμιση του ελληνικού πανεπιστημίου*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2007.

Κοντιάδης, Ξενοφών, «Οι συνταγματικές εγγυήσεις της πανεπιστημιακής αυτοδιοίκησης εν όψει της μεταρρύθμισης του "νόμου πλαισίου" και της αναθεώρησης του άρθρου 16 του Συντάγματος», στο *Η μεταρρύθμιση του ελληνικού πανεπιστημίου*, Κλάδης Διονύσης, Κοντιάδης Ξενοφών και Πανούσης Γιάννης (επιμ.), εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2007.

Κουμάντος, Γιώργος, «Από τις περιπέτειες των νόμων-πλαισίων» στο *Ηλεκτρονικά Πρακτικά Συνεδρίου «Πανεπιστήμιο και Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Ιστορικές Προσεγγίσεις»* (7-8 Ιουνίου 2007).

Κριμπάς, Κώστας, «Ανώτατη Παιδεία και έρευνα.1974-2000.» στο Παναγιωτόπουλος, Βασίλης, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τομ.9, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

Κωνσταντακόπουλος, Κώστας, «Γιατί το πανεπιστημιακό κίνημα κέρδισε τη μάχη του άρθρου 16» στο Συλλογικό έργο, *Η υπεράσπιση του άρθρου 16 και η ακαδημαϊκή αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου. Πρακτικά συνεδρίου στα γραφεία της ΕΣΗΕΑ, 9-10 Φεβρουαρίου 2006*, Νήσος, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς 2007, σ.29-36.

Λιάκος, Αντώνης, «Πανεπιστήμιο και μεταρρύθμιση. Τα ζητούμενα.» στο *Ηλεκτρονικά Πρακτικά Συνεδρίου «Πανεπιστήμιο και Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Ιστορικές Προσεγγίσεις»*, Αθήνα (7-8 Ιουνίου 2007).

Λιανός, Αντώνιος Αθ., *Το εκκρεμές της πανεπιστημιακής μεταρρύθμισης. Από τον δημοκρατισμό της μεταπολίτευσης στον αστερισμό της διαδικασίας της Μπολόνια*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2012, σ. 66-125.

Λυριντζής, Χρήστος, Ηλίας Νικολακόπουλος, Δημήτρης Σωτηρόπουλος, (επιμ.), *Κοινωνία και πολιτική. Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας 1974 – 1994*, Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, Θεμέλιο, Αθήνα 1996.

Παπαδάκης, Νίκος, «Μια τόσο βολική αυταπάτη...», στο Κλάδης, Διονύσης, Ξενοφών, Κοντιάδης, Γιάννης, Πανούσης (επιμ.), *Η μεταρρύθμιση του ελληνικού πανεπιστημίου*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2007, σ.65-71.

Ρήγος, Άλκης, «Οι δούλοι των Πανεπιστημίων και η αριστοκρατία της τηβέννου.», *Η Εποχή*.

Ρήγος, Άλκης, *Πανεπιστήμιο, ιδεολογικός ρόλος και λόγος: από τον μεσαίωνα στη νεωτερικότητα*, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 2000.

Ρήγος, Άλκης, «Ο λόγος και ο ρόλος του δημοκρατικού πανεπιστημιακού θεσμού από το χθες στο σήμερα» στο Συλλογικό έργο, *Η υπεράσπιση του άρθρου 16 και η ακαδημαϊκή αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου. Πρακτικά συνεδρίου στα γραφεία της ΕΣΗΕΑ, 9-10 Φεβρουαρίου 2006*, Νήσος, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς 2007, σ.85-101.

Ρήγος, Άλκης, «Το κίνημα του Ε.Δ.Π., η απεργία των 100 ημερών και η συμβολή τους στον εκδημοκρατισμό του Ελληνικού Πανεπιστημίου» στο *Ηλεκτρονικά Πρακτικά Συνεδρίου «Πανεπιστήμιο και Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Ιστορικές Προσεγγίσεις»*, Αθήνα (7-8 Ιουνίου 2007).

Ρήγος, Άλκης, *Ελληνικό πανεπιστήμιο και φοιτητικό κίνημα. Από το χθες στο σήμερα του θεσμού: 1837-1909: Με επίμετρο της πορείας μέχρι σήμερα*, εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 2010.

Ρόκος, Δημήτρης, «Ο νόμος 1268/82 και η απορρυθμιστική "μεταρρύθμισή" του» στο *Ηλεκτρονικά Πρακτικά Συνεδρίου «Πανεπιστήμιο και Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Ιστορικές Προσεγγίσεις»* (7-8 Ιουνίου 2007).

Σακελλαρόπουλος, Σπύρος, *Η Ελλάδα στη μεταπολίτευση. Πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις 1974–1988*, εκδόσεις Α.Α. Λιβάνης, Αθήνα 2001.

Συλλογικό έργο, *Κωνσταντίνος Καραμανλής Αρχείο: Γεγονότα και κείμενα: 8. Η δύσκολη μεταπολίτευση*, Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος Δ. και Χατζηβασιλείου, Ευάνθης (επιμ.), εκδόσεις Ίδρυμα Κ. Καραμανλής, Αθήνα 2005.

Συλλογικό έργο, *Η υπεράσπιση του άρθρου 16 και η ακαδημαϊκή αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου. Πρακτικά συνεδρίου στα γραφεία της ΕΣΗΕΑ, 9-10 Φεβρουαρίου 2006*, Νήσος, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς 2007.

Ταλιαδούρος, Αθανάσιος, *Η μεταρρύθμιση στην Ανώτατη Εκπαίδευση 1974-1982*, Αθήνα 1983.

Τσουκαλάς, Κων., *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική*, Θεμέλιο, Αθήνα 1986.

Ψαχαρόπουλος, Γεώργιος, «Το κοινωνικό κόστος του άρθρου 16 του Συντάγματος», στο Κλάδης, Διονύσης, Ξενοφών, Κοντιάδης, Γιάννης, Πανούσης (επιμ.), *Η μεταρρύθμιση του ελληνικού πανεπιστημίου*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2007.

Gramsci, Antonio, «Ο σχηματισμός των διανοούμενων», Παπαδόπουλος Θ.Χ. (μτφ.-επιμ.), στο *Οι διανοούμενοι*, εκδόσεις Στοχαστής, Αθήνα 1972.

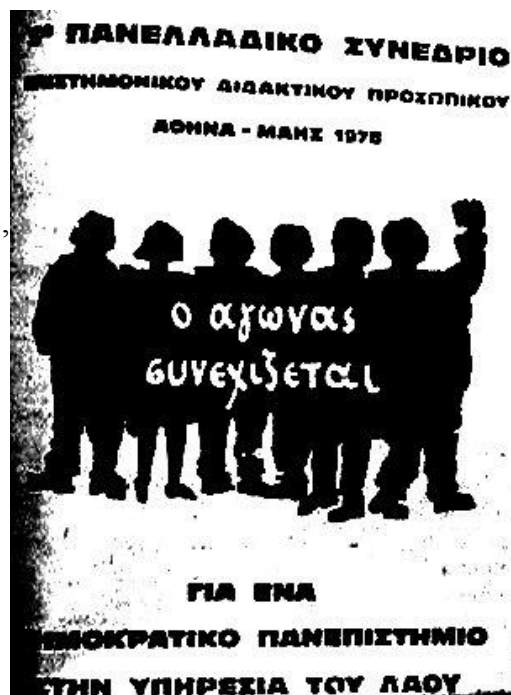
Thompson, Paul, *Φωνές από το παρελθόν*, Ρ.Β.Μπούσχοτεν (μτφ.-επιμ.), Ν.Ποταμιάνος (μτφ.), Κ.Μπάδα (επιμ.), εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2002.

Le Goff, Jacques, *Ιστορία και μνήμη*, Γ. Κουμπουρλής (μτφ.) και Έφ.Γαζή (επιμ.), εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1998.

γ. Παράρτημα

Εφημερίδα *Η Αυγή*

Αφίσα για το 3ο Πανελλαδικό συνέδριο του Ε.Δ.Π.,
όπως δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Η ΑΥΓΗ*
στις 18.05.1978.

Σκίτσο μετά την απόφαση συνέχισης της
απεργίας στην συνέλευση του κλάδου του
Ε.Δ.Π. στις 15 Απριλίου 1978, όπως
δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Η ΑΥΓΗ* στις
20.04.1978.

Φωτογραφία από το 3ο Πανελλαδικό συνέδριο του Ε.Δ.Π., όπως δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Η ΑΥΓΗ* στις 18.05.1978.

Εξώφυλλο του περιοδικού Αντί αφιερωμένο στην «Απεργία των 100 ημερών» όπως δημοσιεύτηκε στο περιοδικό ANTI, τεύχος 99, τον Μάιο του 1978.

Σκίτσο όπως δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Αντί αφιερωμένο στην «Απεργία των 100 ημερών», τεύχος 99, τον Μάιο του 1978, σελίδα 5.

Σκίτσο όπως δημοσιεύτηκε στο
περιοδικό Αντί, τεύχος 99, τον
Μάιο του 1978, σελίδα 8.

Σκίτσο όπως δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Αντί, τεύχος 98, τον Απρίλιο του 1978, σελίδα 5.

ΘΕ-ΣΜΙ-ΚΕΣ-ΑΙ-ΛΑ-ΓΕΣ-ΔΗ-ΜΟ-
ΚΡΑ-ΤΙ-ΚΕΣ...

Περιοδικό Σάλπισμα

ΠΡΙΝ...

815

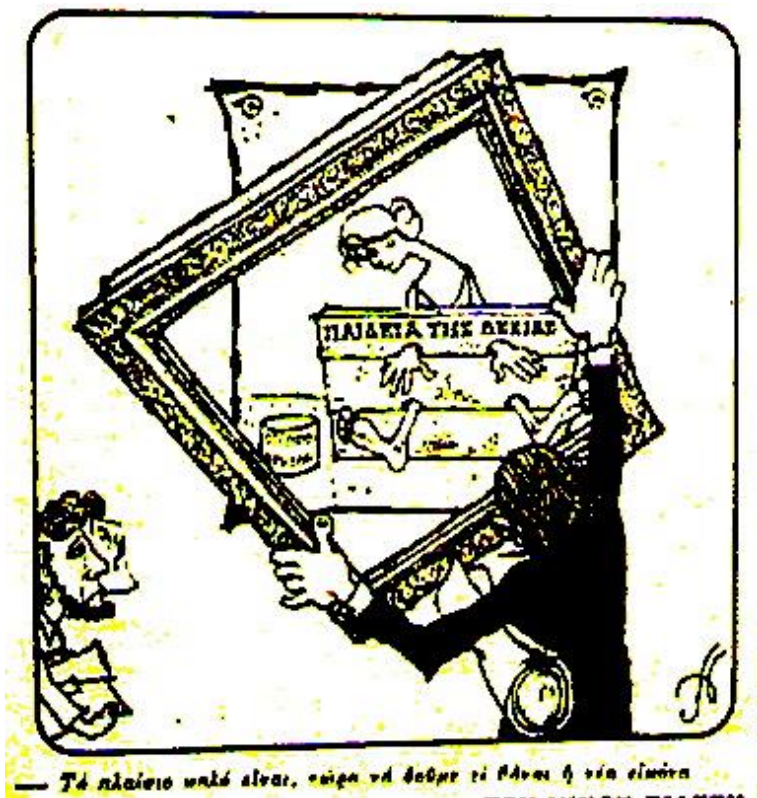

ΜΕΤΑ...

815

Σκίτσο όπως δημοσιεύτηκε
στο περιοδικό Σάλπισμα,
τεύχος 4, στις 17 Ιανουαρίου
1978, σελίδα 40.

Σκίτσο του Νίκου Σιδέρη όπως δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Η ΑΥΓΗ στις 10.02.1982.

Η λεζάντα κάτω από το σκίτσο αναγράφει:
«-Το πλαίσιο καλό είναι, τώρα να δούμε τι είναι η νέα εικόνα.»

Σκίτσο του Νίκου Σιδέρη όπως δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Μεσημβρινή, στις 26.05.1982.

Στο σκίτσο αναγράφεται:

«-Εμάς...βρίστε διαλύστε μας, μας...αλλά κτυπίστε μας, λυπηθείτε τους βοηθούς τουλάχιστον....Έχουν τραβήξει τόσα από μας οι άνθρωποι ως τώρα....!»

